

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSE DÜZEYİNDEKİ ÖZEL OKULLARDA VE DEVLETTE
ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ VE
YAŞAM DOYUMUNUN BU OKULLARDAKİ ÖĞRENCİLERİN
BAŞARILARINA ETKİSİ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANSI TEZİ

Hazırlayan
Sezgin SARIHAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Fatih BAL

İSTANBUL - 2019

TEZ TANITIM FORMU

- YAZAR ADI SOYADI** : Sezgin SARIHAN
- TEZİN DİLİ** : Türkçe
- TEZİN ADI** : Lise düzeyindeki özel okullarda ve devlette çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyumunun bu okullardaki öğrencilerin başarılarına etkisi
- ENSTİTÜ** : İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- ANABİLİM DALI** : Psikoloji
- TEZİN TÜRÜ** : Yüksek Lisans
- TEZİN TARİHİ** : 19.02.2019
- SAYFA SAYISI** : 127
- TEZ DANIŞMANI** : Dr.Öğr. Üyesi Fatih BAL
- DİZİN TERİMLERİ** : Okul, Öğretmen, Başarı, Yaşam Doyumu, Tükenmişlik
- TÜRKÇE ÖZET** : Bu çalışma; özel liselerde ve devlet liselerinde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile yaşam doyum düzeylerinin bu okullardaki öğrencilerin başarı düzeyleri arasındaki korelasyonu belirlemek amacıyla yapılmıştır. Eğitim sektöründe çalışan öğretmenler incelendiğinde özel sektörde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri yüksek yaşam doyum düzeyleri düşüktür. Devlet te çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri düşük Yaşam Doyum düzeyleri yüksektir. Özel sektörde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri devlette çalışan öğretmenlere göre yüksektir. Özel sektörde çalışan öğretmenlerin Yaşam Doyum Düzeyleri devlette çalışan öğretmenlere göre daha düşüktür. Yine bu çalışma da görülmüştür ki tükenmişlik düzeyleri ile yaşam doyumunu düzeyi arasında bir korelasyon vardır. Buna göre

yapılan basit regresyon analizi sonucunda Tükenmişlik ile Yaşam Doyumu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur $R^2 = .137$ $p < .05$). Tükenmişliğin yaşam doyumunun yordayıcısı olduğu görülmüştür ($F_{(1-373)} = 59.348$). Tükenmişlik, yaşam doyumundaki değişimin %13'ünü açıklamaktadır. Araştırmada ayrıca sosyo-demografik özelliklerin depresyon şiddeti ve tükenmişlik düzeyini etkilediği sonucuna varılmıştır. Yapılan araştırmada devlet okullarındaki öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyumunun öğrenci başarısı üzerinde pozitif etki etmediği, özel sektörde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yüksek olmasının yaşam doyumlarının düşük olmasının bu okullardaki öğrenci başarısı üzerinde doğrudan etkisi olmadığı görülmüştür.

DAĞITIM LİSTESİ

- : 1. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne
2. YÖK Ulusal Tez Merkezine

Sezgin SARIHAN

T.C.
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSE DÜZEYİNDEKİ ÖZEL OKULLARDA ve DEVLETTE
ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ve
YAŞAM DOYUMUNUN BU OKULLARDAKİ ÖĞRENCİLERİN
BAŞARILARINA ETKİSİ

PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANSI TEZİ

Hazırlayan
Sezgin SARIHAN

Tez Danışmanı
Dr.Öğr. Üyesi Fatih BAL

İSTANBUL - 2019

BEYAN

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu veya başka bir üniversitedeki başka bir tez olarak sunulmadığını beyan ederim.

Sezgin SARIHAN

...../...../ 2019

TC
İSTANBUL GELİŞİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sezgin SARIHAN' ın “**Lise Düzeyindeki Özel Okullarda ve Devlette Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Yaşam Doyumunun Bu okullardaki Öğrencilerin Başarılarına Etkisi**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan _____

Dr.Öğr.Üyesi Fatih BAL
(*Danışman*)

Üye _____

Dr.Öğr.Üyesi Yasemin YULAF
(*Danışman*)

Üye _____

Dr.Öğr.Üyesi Hasan SEZEROĞLU
(*Danışman*)

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

...../...../2019

Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ
Enstitü Müdürü

ÖZET

LİSE DÜZEYİNDEKİ ÖZEL OKULLARDA VE DEVLETTE ÇALIŞAN ÖĞRETMENLERİN TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ VE YAŞAM DOYUMUNUN BU OKULLARDAKİ ÖĞRENCİLERİN BAŞARILARINA ETKİSİ

Bu çalışma; lise düzeyinde özel okullarda ve devlet okullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyumlarının bu okullarda eğitim gören öğrencilerin başarılarına etkisinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini İstanbul ilinde hizmet veren özel okullar ve devlet okullarında çalışan öğretmenler ve bu okullarda eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmaya hâlihazırda görevine devam eden 375 öğretmenin gönüllü katılımı sağlanmıştır.

Çalışma verilerinin elde edilmesi için katılımcılara sosyo-demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla kişisel bilgi formu verilmiştir. Araştırmada tükenmişlik düzeyini belirlemek için Maslach Tükenmişlik Ölçeği, yaşam doyumunu belirlemek için Dinear Yaşam Doyum Ölçeği, öğrencilerin başarı düzeylerini belirlemek için, ÖSYM'nin ulusal sınav sonuç verileri, MEB'in okullara göre ulusal sınav sonuç verileri kullanılmıştır.

Verilerin analizi IBM SPSS versiyon 21 paket programında yapılmıştır. Çaprazlama veri analizleri yapılarak araştırma grupları arasında ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Sonraki değerlendirmede ise Maslach Tükenmişlik Ölçeği ile çalışmaya katılan katılımcıların kişisel bilgi formundaki demografik durumlarına göre, özel ve devletteki verileri karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma tükenmişlik ölçeğinin alt başlıklarına göre ayrı ayrı analiz edilmiştir. Daha sonra yine katılımcıların demografik durumlarına göre Yaşam doyum verileri özel ve devlet olarak karşılaştırılmıştır. Katılımcılara uygulanan yaşam doyum envanteri ile tükenmişlik ölçeği arasındaki korelasyon incelenmiştir. İstanbul ilindeki okul türleri, öğretmen dağılımları, öğrenci sayıları, Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Müdürlüğü'nün verilerine göre düzenlenmiştir. Sonuç olarak da özel sektördeki öğretmenlerle, devletteki öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyum oranlarının öğrencilerin başarısını etkileme biçimleri ve bu okullardaki başarı durumu okullardaki diğer değişkenlere göre incelenmiştir.

Araştırmada özel okul ve devlet okullarındaki öğretmenlerin, tükenmişlik düzeyleri arttıkça yaşam doyum oranlarının azaldığı gözlenmiştir. Yine bu araştırmada özel sektörde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin devlette çalışan öğretmenlere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Ayrıca özel sektörde çalışan öğretmenlerin yaşam doyum oranlarının devlette çalışan öğretmenlere göre

daha düşük olduğu gözlenmiştir. Yapılan araştırmada tükenmişlik düzeylerinin artışının sadece okul türüne bağlı olmayıp çalışma koşullarının olumsuzluğu ve yorucu olmasıyla da ilişkili olduğu gözlenmiştir. Aynı şekilde yaşam doyum oranındaki düşüklüğün nedeninin de yalnızca okul türü olmayıp çalışma koşulları ve yorucu olmasıyla ilişkili olduğu gözlenmiştir.

Hâlihazırda görevde olan özel sektör ve devlet okullarındaki öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin ortalaması %60,77 olduğu saptanmıştır. Duygusal tükenme alt boyutu ortalamasının %21,03, duyarsızlaşma alt boyutu ortalamasının %9,37, kişisel başarı alt boyutu ortalamasının %30,36 olduğu saptanmıştır. Yaşam doyum ortalamasının %15,57 olduğu saptanmıştır. Araştırmada ayrıca sosyo-demografik özelliklerin tükenmişlik düzeyi ve yaşam doyum düzeyi üzerinde etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğretmenlerin stres düzeylerinin etkili olduğu tükenmişlik düzeyi ve yaşam doyum oranlarının bire bir iletişim halinde olduğu öğrencilerin, ulusal sınavlardaki başarısı üzerinde bire bir etkili olduğu gözlenmiştir. Öğretmenlerin çalışma koşulları çalıştıkları bölgenin sosyo ekonomik koşullarına göre şekillendiği gibi, tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyumları da bu durumdan etkilenmektedir. Karşılıklı etkileşim halinde bulunan birçok değişkenin olduğu bu çalışma şartları öğretmen üzerinde ve buna bağlı olarak etkileşim halinde olduğu öğrenci üzerinde etki oluşturmaktadır. Durumu belirleyen değişkenler açısından bakıldığında, okulun fiziki koşulları, bulunduğu bölgenin sosyo ekonomik koşulları, okulun türü, okulun yönetim anlayışı, öğretmenin özlük hakları, veli ve öğrencinin bilinçlilik düzeyi, okuldaki öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, okulun eğitim felsefesi, eğitimin amaçları gibi birçok farklı olgusal etki ile karşılaşmaktayız. Bütün bu durumlar öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerine ve yaşam doyumlarına etki ettiği gibi, öğrenci başarısına veli memnuniyetine de etki etmektedir. Öğretmenlerin bireysel sosyo-demografik durumlarına göre baktığımızda ise en çok farkın öğretmenlerin çalışma yılına bağlı ortaya çıktığını görmekteyiz.

Elde edilen sonuçlar ışığında; özel sektörde ve devlette çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini azaltacak yaşam doyum oranlarının yükselmesini sağlayacak, buna bağlı olarak da öğrenci başarısını yukarı taşıyacak, sektörel bazda alınabilecek önlemler ve yapılacak uygulamalar hakkında öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Okul türü, Öğrenci, Başarı, Tükenmişlik, Yaşam doyum

ABSTRACT

EFFECT OF LEVEL OF BURNOUT AND LIFE SATISFACTION AMONG PUBLIC AND PRIVATE HIGH SCHOOL TEACHERS ON STUDENT SUCCESS

The purpose of this study was to determine the impact of level of burnout and life satisfaction among public and private high school teachers in student success. The sample of the research has generated the working teachers and the students in public and private schools in İstanbul and there has been provided 375 existingly active teachers voluntarily.

For obtaining the data of this research and characteristics of socio-demographic level, personal information forms have been given to the volunteers. In this study, Maslach burnout inventory for specifying the level of burnout and Dinear saturation scale for specifying the level of life satisfaction, ÖSYM's national test results and MEB's national test results according to schools for the success of students have been involved.

The data examined with crosswise analysis to observe relationships between research groups and analysis data obtained from survey were worked by Spss version 21. The next step of evaluation was to compare of outputs of public and private schools according to demographic and socio-background characteristics gained from personal information forms. This comparing was analyzed separately as to subheadings of burnout inventory. In parallel with, life satisfaction outputs were beheld as to demographic situations of volunteers. As a result, correlation between these analysis and impact on students' success was investigated in respect to type of school, distribution of teachers, number of students and the data of MEB.

In this research, there is an observation which includes when the burnout level of public and private school teachers increases, the ratio of life satisfaction decreases. Correspondingly, the burnout level of private school teachers is higher than the public school teachers' and life satisfaction level of private school teachers is less than the level of public school ones. In the same manner, the outputs indicate that burnout level does not only depend on school type but also negativities of working conditions and tiring activities in school. For the life satisfaction level, these implications can be repeated.

Determinations of the study are that average of burnout level of public and private school teachers is 60.77 %, average of sub-dimension of emotional exhaustion is 21.03 %, average of sub-dimension of depersonalization is 9.37% and average of sub-dimension of self-achievement is 30.36%. Concurrently, average of

life satisfaction has appeared as 15.57%. Socio-demographic situations, level of stress in work, physical conditions of school, school type, student-teacher ratio, management mentality of school, personal rights, parents' awareness etc. affect the burnout level and life-satisfaction level.

In the lights of the results obtained, suggestions and applications have been submitted for the reducing of burnout level and raising of the life satisfaction level of teachers and, parallel with that, enhancing level of achievement of students.

Key words: Teacher, school type, student, achievement, burnout, life satisfaction.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX
EKLER LİSTESİ.....	XI
ÖNSÖZ.....	XII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
TÜKENMİŞLİKLE VE YAŞAM DOYUMU İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE DİĞER KAVRAMLARLA OLAN İLİŞKİLERİ.....	7
1.1.TÜKENMİŞLİĞİN EVRELERİ	11
1.1.1. Şevk (İsteklilik) Ve Coşku Evresi.....	12
1.1.2. Durağanlaşma Evresi	12
1.1.3. Engellenme Evresi.....	12
1.1.4. Umursamazlık (Apati) Evresi	13
1.2. TÜKENMİŞLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER.....	14
1.2.1. Bireysel Ve Sosyal Faktörler.....	14
1.2.2. Çevresel Faktörler	16
1.3.TÜKENMİŞLİĞİN ALT BOYUTLARI	16
1.3.1. Duygusal Tükenme.....	17
1.3.2. Duyarsızlaşma (Depersonalization)	17
1.3.3. Düşük Kişisel Başarı Hissi (Low Personal Accomplishment)	18
1.4.TÜKENMİŞLİĞİN SONUÇLARI	18
1.5.TÜKENMİŞLİĞİN BENZER KAVRAMLARLA OLAN İLİŞKİSİ	20
1.5.1. Stres.....	21
1.5.2. Depresyon.....	22
İKİNCİ BÖLÜM.....	24

YAŞAM DOYUMU VE DİĞER KAVRAMLARLA OLAN İLİŞKİSİ	24
2.1. ÇALIŞMA YAŞAMI YAŞAM DOYUMU ETKİLEŞİMİ	25
2.2. GENEL YAKLAŞIMLAR.....	26
2.2.1. Taşma (Spill Over) Yaklaşımı	27
2.2.2. Dengeleme (Compemation) Yaklaşımı	27
2.2.3. Bölünme (Sepmentation) Yaklaşım	29
2.2.4. Araçsallık (Enstrumentally) Yaklaşım	30
2.2.5. Çatışma (Contliet) Yaklaşımı	30
2.2.6. Dağılma (Dissaprepatıon) Yaklaşım	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	33
ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ VE ÇALIŞMA ALANLARI.....	33
3.1. ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN TANIMI	34
3.2. ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN ÖNEMİ	34
3.3. ÖĞRETMENDE BULUNMASI GEREKEN NİTELİKLER.....	37
3.4. ÖĞRETMENLERİN BAŞLICA SORUNLARI	39
3.4.1. Öğretmenlerde Tükenmişlik.....	42
3.4.2. Öğretmenlik Mesleğinde Yaşam Doyumunu.....	45
3.5. ÜLKEMİZDE OKUL TÜRLERİ VE DAĞILIMI	50
3.5.1. Özel Okulların Eğitim Sistemi İçindeki Yeri	55
3.5.2. Devlet Liselerinin Eğitim Sistemi İçindeki Yeri	56
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	59
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	59
4.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	59
4.2 ARAŞTIRMANIN AMACI	60
4.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	60
4.4 ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI	61
4.5 ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ.....	61
4.6. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	62
4.6.1. Kişisel Bilgi Formu.....	62

4.6.2. Maslach Tükenmişlik Ölçeği	62
4.6.3. Dinear yaşam Doyum Ölçeği	63
4.7. ARAŞTIRMANIN ETİĞİ	65
4.8 VERİLERİN TOPLANMASI VE YAPILAN ANALİZLER	65
BEŞİNCİ BÖLÜM	66
BULGULAR	66
5.1. VERİLERİN ANALİZİ	66
5.1.1. Araştırma Sonuçları.....	78
5.1.2. ÖSYM. Analizleri	80
SONUÇ VE YORUM.....	81
ÖNERİLER.....	87
KAYNAKÇA.....	88
EKLER	.....
ÖZGEÇMİŞ	.....

KISALTMALAR LİSTESİ

AİBÜ	:	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
AÜ	:	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
AYT	:	ALAN YERLEŞTİRME TESTİ
HÜ	:	HİTİT ÜNİVERSİTESİ
İÜ	:	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
MEB	:	MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
ODTÜ	:	ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
ÖSYM	:	ÖĞRENCİ SEÇME YERLEŞTİRME MERKEZİ
TODAİE	:	TÜRKİYE VE ORTADOĞU AMME İDARESİ ENSTİTÜSÜ
TUİK	:	TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU
TYT	:	TEMEL YETERLİLİK TESTİ
SGB	:	STRATEJİ GELİŞTİRME BÖLÜMÜ
USA	:	UNİTED STATES OF AMERİCA
YDÖ	:	YAŞAM DOYUM ÖLÇEĞİ

TABLolar LİSTESİ

	SAYFA
Tablo-1 Türk Eğitim Sisteminin Kademelendirilmesi	51
Tablo-2 Eğitim kurumlarının kademelere göre okul, öğrenci, öğretmen ve derslik sayısı 2017-2018	53
Tablo-3 İstanbul İli 2016-2017 Örgün-Yaygın Eğitim Genel Toplam Verileri	54
Tablo-4 Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Alt Boyutları	63
Tablo-5 Türkiye’de Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Yorumlama Tablosu	63
Tablo-6 Örnekleme Yer Alan Öğretmenlerin Çeşitli Değişkenlere İlişkin Frekans Yüzde Dağılımları	66
Tablo-7 Yaşam Doyumu Ölçeğinin Alt Boyutlarına göre Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri	67
Tablo-8 Yaşam Doyumu Ölçeğinin Alt Boyutlarına göre Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri	68
Tablo-9 Tükenmişlik ve Yaşam Doyumu Ölçeğinin Güvenirlik Düzeyi	68
Tablo-10 Tükenmişlik Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeğinden alınan puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Spearman’s Rho Korelasyon Analizi Sonuçları	68
Tablo-11 Örnekleme Grubun Tükenmişlik Ölçeğine göre Yaşam Doyumunun Yordanmasına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları	69
Tablo-12 Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Türüne göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu	69
Tablo-13 Yaşam Doyumu Ölçeğinden Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Türüne göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu	70
Tablo-14 Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Cinsiyetine göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu	71

Tablo-15	Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Cinsiyetine göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu	72
Tablo-16	Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Medeni Duruma göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu	72
Tablo-17	Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Medeni Duruma göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu	73
Tablo-18	Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Yaşlarına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu	73
Tablo-19	Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Yaşlarına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu	74
Tablo-20	Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Kıdem Yılına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu	75
Tablo-21	Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Kıdem Yılına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu	76
Tablo-22	Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Branşlarına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu	77
Tablo-23	Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Branşlarına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu	78

EKLER LİSTESİ

- EK-A** KİŞİSEL BİLGİ FORMU
- EK-B** MASLACH TÜKENMİŞLİK ÖLÇEĞİ
- EK-C** DİNEAR YAŞAM DOYUM ÖLÇEĞİ
- EK-Ç** MEB. ANKET ONAYI
- EK-D** ÖSYM-TYT ANALİZLERİ
- EK-E** ÖSYM-AYT-SÖZEL SINAV ANALİZLERİ
- EK-F** ÖSYM-AYT-SAYISAL ANALİZLERİ
- EK-G** ÖSYM-AYT-EŞİT AĞIRLIK ANALİZLERİ
- EK-Ğ** ÖSYM-AYT-DİL ANALİZLERİ
- EK-H** ÖZGEÇMİŞ

ÖN SÖZ

Tarihsel süreç içerisinde ve nihayetinde çağımızda eğitim öğretim konusu hep güncelliğini korumuş, değişen şartlara göre ve ihtiyaçlara göre kendi varlığı içerisinde evrim yaşamıştır. Toplum etkilemesi ve toplumdaki etkilenmesi ile ülkelerin kalkınmışlığı ve toplumsal psikolojik hafızasına etki eden bu alan içinde barındırdığı değişkenlerle yine neredeyse toplumun tamamına temas eden bir etki biçimi haline gelmiştir. Buna göre toplumsal refah dediğimiz sosyal yapının oluşmasında etkili olan bireylerin psikolojik iyi olma durumlarının temelini atıldığı yaşama, hayata dair mukavemet ve ilerlemenin elde edildiği süreç olan eğitim süreci irdelenmesi gereken değişkenleri arasındaki iletişim ve etkileri açısından irdelenmesi gereken bir alan olarak karşımızda var olduğu gibi bundan sonrada çıkacaktır. Öyle ki insanın doğumunda başlayan bu süreç onun ölümüne kadar devam eden ve onun yaşam biçimini en temelde belirleyen etken olma özelliğini muhafaza etmektedir.

Sanayi devrimi ile birlikte bireylerin psikolojik yaşamında etkisini gösteren çeşitli psikotik hastalıkların, bireylerin mekanik yaşayışı benimsemelerine, bant sistemine göre çalışma yaşamının belirlenmesinin insanın biyolojik ve psikolojik yaşamını etkilemesinin yanında daha sonraki dönemlerde özellikle tükenmişlik ve yaşam doyumu düzeylerinin değişiminde insanla iletişim içerisinde olan meslek gruplarında da ortaya çıktığını görmekteyiz.

Öğretmenlik mesleğinin, etkilediği ve etkilendiği toplumsal kitleyi düşünecek olursak neredeyse toplumun tamamına temas eden bir alan olduğunu görürüz. Gerek üstlendikleri sorumluluk gerekse çalışma koşullarındaki farklılık ve zorluklar bu mesleğin uzun yıllar devam ettirildiğinde hem bir takım alışkanlıklar hem de bireyin psikolojik yaşamında önemli oranda yıpranmışlıklar oluşturduğu görülmektedir. Sürdürülebilirlik açısından uzun süre icra edilebilen bu iş, bireylerin psikolojik dünyasında etki ettiği gibi buna bağlı maruz kaldığı stres düzeyi öğretmenlerin toplam yaşamında tükenmişliğe ve yaşam doyumunda azalmalara neden olmaktadır.

Ülkemizde okul statüleri anaokulundan başlayıp üniversiteye kadar devam eden bir süreç olup her kademenin kendi rasyonelliği içerisinde irdelenmesi gerekmektedir. Çalışmamızda lise düzeyindeki öğretmenlerin durumu araştırılmış olup, bu kademe bireyin iş yaşamına hazırlanmaya başlayacağı üniversiteden önceki son aşama olması hasebiyle sorunları ve sistemi açısından da önem taşımaktadır. Öğrenciler açısından da psikolojik gelişme aşamalarının bir kısmını yaşadıkları geçiş güzergâhında yer almaktadır. Kendi bütünlüğü içerisinde yordanabilecek bu dönem öğretmenin mesleki yeterliliğini, psikolojik rehabilitasyonunu önemli hale getiren ve

sonuç üretme aşamalarına yakın olması nedeniyle de bir derece daha önem taşımaktadır.

Lise düzeyindeki okullarda okulun özel okul veya devlet okulu olması, öğretmenin çalışma koşulları, özlük hakları, performans ölçümleri, öğretmenlerin başarılı olmaları açısından farklılık göstermektedir. Eğitim ve öğretimin nihai amacının başarılı olmak olduğunu düşünecek olursak bu amaca götüren diğer değişkenler daha fazla anlam kazanmış olacaktır. Eğitim öğretimin bu döneminde öğretmenlerin çalışma yaşamlarındaki olumsuzluklar onların çalışma dışındaki yaşamlarını da etkileyeceği için, toplam yaşamlarında tükenmişliklerini artıracak, yaşam doyumlarını düşürecektir. Bunun negatif yansıması öğretmenin sosyolojik yaşamına olacağı gibi, çalışma yaşamı içerisindeki öğrenci başarısına da olacaktır.

Özel sektördeki çalışma koşullarının oluşturduğu olumsuzlukları incelediğimiz gibi, yine özel sektördeki öğrencilerin başarılı sonuçlar almasının hangi değişkenlere bağlı olduğunu da inceledik. Devlet okullarındaki öğretmenlerin tükenmişlik düzeyinin düşük olmasına rağmen öğrenci başarısına bu durumun pozitif yansımamasının altındaki değişkenleri de çalışmamıza konu olarak aldık. Öğretmenlerin kendi yaşamlarındaki olumlu ya da olumsuz etkilenmelerinin öğrenci ve veliye, toplam anlamda eğitimin çıktıları olan başarılı olma durumuna yansıma biçimine baktık.

Öğretmenlerin çalışma ortamlarının ve koşullarının çalıştıkları kurumların özelliklerine göre farklılık göstermesinin gerek tükenmişlik gerekse yaşam doyumu düzeyi üzerinde etkili olmasının psikotik ve davranışsal nedenlerine, bu duruma bağlı olarak öğrencilerin başarılı ya da başarısız olmalarına etkisini ve toplamda ülke gelişmişliğine dair önerilerimizi sunduk. Buradan hareketle eğitim öğretimde ana değişkenlerden olan öğretmenin mesleki iyileştirmeleri ve inovasyonları ile ilgili yapılması gerekenler noktasında önerilerimizi ifade ettik. Nihai olarak bu çalışma ile lise düzeyindeki eğitim öğretim süreçlerinde yapılacak değişimlerin başarılı olmayı etkileyeceğine dair önerimiz eğitim öğretimde başarılı olmanın önündeki setleri kaldırmayı hedeflemektedir.

Bu çalışmanın başlamasında ve tamamlanmasında katkı ve rehberliğinden dolayı danışman hocam Sayın Fatih Bal Beyefendiye ve Üniversitenin Enstitü çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım

GİRİŞ

Toplumsal yapıdaki ve ailelerdeki değerlerde ve onları bir araya getiren yapılarıdaki çözümlerin nedeni son yıllarda yaşanan hızlı değişimlerdir. Buna bağlı olarak da insanlara gerek bakım gerekse kişisel problemlerin çözümü için yardım sunan örgütlerin sayısı da gittikçe artmaktadır. Modern sanayi toplumundaki örgütler daha önce geleneksel ailenin ya da toplumun gerçekleştirdiği işlevlerin çoğunu bu gün profesyonel şekilde gerçekleştirmektedir. Bu örgütlerdeki meslek elemanlarının yetiştirilmesi esnasında mesleki yeterlilikleri ile ilgili kısımlar çok fazla verilmiş olsa da duygusal stresle baş etme yönünde bir eğitim almadıklarından, başlangıçta sahip oldukları mesleki bağlılık ve yeterlilikleri bir süre sonra azalmakta buna bağlı olarak da tükenmişlik süreci başlamaktadır.

Bireyin tükenmişlik düzeyini besleyen stresle uzun süre baş başa kalmasıdır. Özellikle çalışma yaşamında içinde bulunduğu çalışma koşulları bireyin çocukluğunda öğördüğü beklentilerine uygun değilse bu durum görünür hale gelmektedir. Kısa süreli stres bireyin verimliliğine neden olduğu gibi uzun süreli stres aynı bireyin stresle baş etme gücünü zamana ve yöntemlere bağlı olarak azaltmaktadır. Buna bağlı olarak bireyde gerek çalışma yaşamında gerekse sosyal yaşamında tükenmişliğe doğru bir gidişe sebep olmaktadır. Bireyin tükenmişlik hali olarak, fiziksel hareketlerindeki yavaşlama, umutsuzluk, depresyon, kendini sosyallikten uzak tutması, karamsarlık hali daha ileri safhalarda biyolojik gezici anlamsız ağrı duymalar görünür olmaktadır. Bu durumu incelediğimizde tükenmişliğin alt boyutları ile ilgili bulgulara rastlamaktayız. Duyarsızlaşma, duygusal tükenmişlik ve kişisel başarısızlık hissi şeklinde görünür olan bu durum, bireyin toplam yaşamında kaçamadığı bir hal olup sorunların çözümleri konusunda da kendisini çaresiz hissettiği, daha önce tanımadığı yeni bir durum olduğu için de anlam veremediği bir olgu olarak karşı karşıya kaldığı bir hal olacaktır. Tükenmişlik fenomeni ve kavramsal tanımları üzerine birçok tartışma olmuştur. Ancak bunlardan iki tanesi öne çıkmıştır. Bunlardan birisi Maslach'ın tanımı diğeri ise Pines ve Aronson'un tanımıdır.

Maslach'ın tanımında tükenmişlik işe bağlı olup tutum ve davranışlardaki değişikliklerde kendisini gösteren duygusal tükenmişlik, duyarsızlaşma, azalmış başarı duygusu olmak üzere üç alt başlığa sahip olmasının yanı sıra fiziksel tükenme, kronik yorgunluk, çaresizlik, ümitsizlik hisleri, negatif benlik kavramının gelişmesi ile insanlara yönelik negatif tutumlarda belirginleşen fiziksel, duygusal ve zihinsel tükenme sendromudur.¹

---

¹Christian Maslach, The client role in staff burn -out. *Journal of Social Issues*, 1978,cilt,34,sayı,4,s.111-124.

İkincisi ise Pines ve Aranson'un tanımıdır; tükenmişlik, umudun kaybı, enerji kaybı, idealizmden uzaklaşmak, şevksizliktir. Uzun süre strese maruz kalmak, umutsuzluğa duçar olmak, çaresizliğe, imkânsızlığa, kapana kısılmışlık duygusuna bağlı, zihinsel, duygusal ve fiziksel tükenme durumudur.² Psikanalitik perspektife bağlı olarak tükenmişlik fenomenine bakıldığında, kişilerin meslek seçimlerini çoğunlukla çocukluk yıllarındaki çözümlenmemiş aile etkileşimleri ve erken çocukluk yaşantılarının belirlediği görülmektedir. Kişilerin meslek seçimlerindeki bu çocukluk dönemi etkisi, varoluşçu bakışa göre; bireyler erken çocukluk yaşamının olumsuzluklarını bertaraf etmek için, psikolojik tamamlanmamışlıklarını meslek seçimi yaparken gidermeye çalışırlar.³

İnsanların bu kadar önemli bir konu olan meslek seçimi üzerine odaklanmaları, meslek seçiminden beklentilerini artırmaktadır. Bu durum idealize edilen meslek seçiminin çocukluk dönemindeki travmalarına çözüm bulmalarına yönelik olmaktadır. Yapılan seçimlere yüklenen bu psikolojik ve sosyolojik anlam karşılık bulmadığında ise bireyin çalışma yaşamında yeni travmatik bir dönem başlamış olur. Devamında sürekliliği olan bir strese maruz kalma durumu tükenmişliğe neden olmaktadır.

Mesleki tükenmişliğin; sosyal destek, özerklik, geribildirim ve değişiklik eksikliği gibi birçok iş özelliği ile pozitif bir korelasyona sahip olduğu görülmektedir. Tükenmişlik ve stres üreten çeşitli değişkenler (iş yükü, sosyal yük, bürokratik baskılar ve takdir edilme yoksunluğu vb.) arasında ve işi yavaşlatma, işten ayrılma eğiliminde olma gibi geniş bir ranjda yer alan sonuç değişkenler arasında da anlamlı ilişkiler bulunmuştur.⁴

Tükenmişlikle ilgili tanımlamalar özellikle sanayi devrimi ile birlikte sanayileşmiş toplumlarda başlamıştır. Bant sistemi diye tarif edilen, bireylerin çalışma şekillerini mekanikleştiren iş yaşamı insanı fabrika ayarlarından uzaklaştırıp olduğu gibi değil olması gerektiği gibi bir mantık üzerine inşa edilmiştir. İnsanın psikolojik varoluşsal yaşamında derin travmalar oluşturan bu durum psikoloji biliminin ortaya çıkışına neden olduğu gibi insan kendi eliyle ürettiği psikotik hallerinden kurtulmanın yolunu aramaya başlamıştır. Fabrika türü çalışma yaşamında diğer değişkenlerin dışında uzun süreli strese maruz kalmanın getirdiği tükenmişlik durumu daha sonraki tarihsel süreçlerde insanlarla iletişim gerektiren diğer mesleklerde de kendisine zemin bulmuştur. Bunun temel sebebi olarak gelişmenin insanın beklentilerine göre olmasını

---

² Christian Maslach ve M. Pines A. Burnout, the loss of human caring, *Experiencing social psychology* New York,1979,s.246-252.

³ Ayala Malakh Pines ve O.Yanai, Unconscious determinants of career choice and burnout: Theoretical model and counseling strategy, *Journal of Employment Counseling*,2001,cilt,38,s.171-184.

⁴ Ayala Malakh-Pines, Elliot Aranson Ditsa Kafry, Burnout, *From Tedium to Personal Growth*,New York, Özgür Basın,1981.

isteme ve insanın kendi farkındalıklarına göre değil eşyanın yönlendirmesine bağlı şekilleniyor olması ve apriori nedenlerinin yerini aposteriori nedenlerin almasıdır. Böylelikle kendi toplam yaşamında evrim yaşayan insanın neredeyse bütün çalışma yaşamında tükenmişlikten belirtiler görülmeye başlamıştır. İnsanın bütün bunları gerek devam ettirme gerekse olası aksaklıkları ortadan kaldırmasının temel yolunun kendi öğrenmesine bağlı geliyor olması özellikle insanı geliştiren ve öğrenme süreçlerini hem planlayıp hem yürüten meslek grubu olan öğretmenlik mesleğinde de tükenmişlikten belirtiler görülmeye başlamıştır. Maruz kalınan çalışma koşulları, çocukluktan getirilen patolojik veriler, idealize edilen biçimlendirmeye ulaşamamış olmak, çok bireyle iletişim halinde olunması ve insanların beklentilerinin olağan olanın dışında olması ve diğer çalışma ile ilgili değişkenlerden dolayı bu meslek grubunda da tükenmişlik sendromuyla karşılaşmaya kapı aralamıştır. Yaptığımız çalışma öğretmenlik mesleğindeki bireylerin çalışma koşullarına bağlı olarak tükenmişlik toplam durumunu ve alt boyutları olan, duyarsızlaşma, duygusal tükenme ve bireysel düşük başarı hissini ölçmeye ve tanımlamaya yöneliktir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre özel sektörde çalışan öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri devlette çalışan öğretmenlere göre daha yüksek çıkmıştır. Yine bu çalışmada tükenmişlik düzeylerine baktığımızda öğretmenlik mesleğinde çalışma zamanı kişisel bilgi formundaki diğer demografik özelliklere göre tükenmişliği daha çok etkileyen faktördür. Öğretmenlik mesleğinde çalışma süresiyle tükenmişlik arasında pozitif kuvvetli korelasyon vardır. Yaptığımız çalışmada tükenmişlik düzeyi ile yaşam doyumunu da karşılaştırma imkânı bulduk. Buna göre öğretmenlik mesleğinde öğretmenlerin yaşam doyumunu düzeyi ile tükenmişlik arasında ters korelasyon vardır. Bu ikisi arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gördük. Tükenmişlik düzeyi arttıkça yaşam doyum düzeyinin azaldığını gördük.

Bireysel ve toplumsal varoluş gerçekliği içerisinde bireyin yaşama gayesine göre, mutluluk, psikolojik iyi oluş, öznel iyi oluş, yaşam kalitesi ve yaşam doyumunu gibi kavramlar günümüzde birçok araştırmancının konusunu oluşturmakta ve yaşam doyumunu gibi olumlu duyguları inceleyen araştırmaların sayısı gittikçe artmaktadır.

Yaşam doyumunu kavramı ile ilgili çalışmalar Neugarten tarafından 1961 yılında ortaya atılmış olup, bireyin beklentileriyle reelde karşılaştıkları arasındaki durumun karşılaştırılmasıyla elde edilen durumu, sonucu ifade etmektedir.⁵

Bireyin kendi yaşamı hakkında değer biçme biçimini ifade eden yaşam doyumunu, bireysel yaşamını algılama biçimi ile olgusal düzlemdeki biçimi arasındaki

---

⁵ Melek Özer Karabulut ve Melek Özer, **Yaşlılarda yaşam doyumunu**, Geriatri,2003 cilt,6,sayı,2, s.72-74.

karşılaştırmanın sonucu elde edilen süreçtir⁶. Yaşam doyumu yaşamın bir kesitine ilişkin belirlenimden ziyade toplam yaşam sürecine dair geniş ve çeşitli alanları da kapsayan bir durumdur. Öznel iyi oluş ile ilgilidir. Öznel iyi oluşun bilişsel bileşeni olarak bilinmektedir⁷. Özellikle öznel iyi oluş bireyin yaşamını bilişsel ve duygusal olarak değerlendirme sürecidir. Bu değerlendirme karşılaşılan olaylara verilen duygusal tepkileri ve doyumun bilişsel değerlendirmesini kapsamaktadır⁸.

İnsanların öznel iyi oluşları, sosyal yaşamındaki sevinçli olma, hoş zaman geçirmeye bağlı nedenlere dayalı olsa da altında yatan asıl neden dışsal yaşam etkenlerine yükledikleri anlam ve algılama biçimi öznel iyi oluşlarını sağlamaktadır⁹. Yaşam doyumu, bireyin yaşamını pozitif değerlendirmesinin temelini kendi belirlediği kriterleri koymasındadır¹⁰.

Yaşam doyumu, kişinin yaşamının bir alanına dair olmayıp toplamdaki bütünü kapsamaktadır. Bireysel belirlenimlerinin iş, aile ve serbest yaşamında beklentileriyle karşılık bulmasına dair yordaması neticesinde ortaya çıkar.

Yaşamın geneline dair bilişsel algılamalar olarak tanımlanan yaşam doyumu üç alt durum ve nedene bağlı oluşur. Bunlar; birincisi bireyin yaşamını dış ölçütlere göre tarif etmesi, ikincisi bireyin yaşamını iç ölçütlere, bilişsel algılamalara göre tarif etmesi, üçüncüsü ise günlük iletişimlerine göre tarif etmesi. Epistemolojik bir tanımlama yaparsak da bilen bilinen ve bilgi şeklindeki üçlü bilme sürecinden hepsine veya birisine dair olumlu iyi olma halidir¹¹.

Bireylerin yaşam doyumlarına referans aldıkları bu durumlara baktığımızda, idealize ettikleri meslek gruplarına dâhil olduklarında yaşam doyum düzeylerinin yüksek olduğunu, mesleki seçimlerini zorunluluklarına ve çocukluk çağı tamamlanmamışlıklarına dayalı seçtiklerinde ise yaşam doyum oranlarının düşük olduğunu görmekteyiz. Bireylerin meslek seçimlerinde ve o mesleği icra etme süreçlerinde karşılaştıkları olumsuzlukları algılayış biçimleri bireyin toplam yaşamının etkileyiş düzeylerine göre yaşam doyum oranları düşük ya da yüksek olmaktadır. Bireysel yapabilirlikleri, psikolojik ve sosyolojik mukavemetlerinin talere ettiği oranda yaşam doyumunu yukarı taşımaları mümkün olmaktadır. Öğretmenlik mesleğinde ise

⁶ William Pavot, Ed Dinear, Review of the Satisfaction with Life Scale. *Psychological Assessment*, 1993, cilt,5,s.164-172.

⁷ Johnson M. Dorahy , C Lewis A, F Schumaker, J Akuamoah, R-Boateng, C Duze M ve E Sibiyi T, Depression and life satisfaction among Australian, Ghanaian, Nigerian, Northern Irish, and Swazi University Student. *Journal of Social Behavior and Personality*, 2000, cilt,15,s.569-580.

⁸ Ed Dinear, Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 1984, cilt,95,sayı,3,s. 542-575.

⁹ Ed Dinear, Subjective well-being The Science of happiness and proposal for a national index. *American Psychologist*, 2000, cilt,55,sayı,1,s.34-43.

¹⁰ Ed Dinear, A Emmons R, J Larsen R Griffin S, The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 1985,cilt,49,sayı,1 s.71-75.

¹¹ Bulut Serin N, G Özbülak, Okul idarecilerinin duygusal zekâ beceri düzeyleri ile yaşam doyumunu yöneticilik deneyimleri ve cinsiyet açısından incelenmesi, *Uluslararası Zekâ ve İletişim Sempozyum Bildiri Kitabı, İzmir Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi*, 2006, s.23-30.

yaşam doyum oranlarının yüksek veya düşük olması mesleğin kendi içindeki koşullara, meslek seçimindeki örtüşme durumuna ve mesleğin icra edilme ortamına göre farklılık göstermektedir. Bizim çalışmamızda öğretmenlik mesleğinin toplamda kendisinde mikro analizde özel sektör ve devlet arasındaki karşılaştırma yapılmış olup bunun sonucuna göre anakent şehir olan İstanbul özelinde özel sektörde çalışan öğretmenlerin yaşam doyum düzeylerinin devlette çalışan öğretmenlere göre daha düşük çıktığını görmekteyiz. Yaşam doyum oranını belirleyen nedenler ve değişkenler açısından baktığımızda ise çalışma koşullarının bireyin bireysel kriterlerine uygunluğunun yaşam doyum düzeyini yukarı taşıdığını görmekteyiz. Mesleki değişkenler açısından bakıldığında öğretmenlik mesleğinin uzun süreli yapılmasının yaşam doyumunu negatif yönde etkilediğini görmekteyiz.

Öğretmenlik mesleğini kendi gerçekliği içerisinde incelediğimizde ise tükenmişlik ve yaşam doyumunu açısından kendi mesleki değişkenlerine bağlı olarak özel bir yer ve anlam taşıdığını söyleyebiliriz. Toplumsal kabulü, geleneksel varoluşu içerisinde yine toplumsal ihtiyacın en çok olduğunu da düşünecek olursak incelenmesi ve ifa edilme süreci içerisinde incelenmeye, olası olumsuzlukların ortadan kaldırılmasına en çok ihtiyaç duyulan meslektir. Tek başına öğretme faaliyetini düzenleyen bir meslek dalı olmayıp toplum nazarında konulduğu yer itibarıyla de önemsenmesi ve çalışılması, koşullarının iyileştirilmesi gereken bir alandır. Bu mesleği yürüten bireylerin gerek tükenmişlikleri gerek yaşam doyumları açısından olumlu olması doğrudan yansıma alanı olan öğrenci başarısı açısından da anlamlıdır.

Tükenmişlik içinde bulunulan örgütsel yapıdan büyük oranda etkilenmektedir. İçinde bulunulan örgütsel yapının güvenilirliğinin az olması, tükenmişliği olumsuz yönde etkileyen en önemli nedenlerdendir. Tükenmişlik üç aşamalı, stres, gerginlik ve savunma olarak tarif edilir. Öğretmenlik günlük yaşamsal sorunlarla başa çıkmayı zorlaştırma konusunda yüksek risk taşıyan mesleklerden sayılır¹². Öğretmenlik mesleğinin icra edildiği örgütsel yapıya baktığımızda, öğrenci-öğretmen, okul-aile, çatışmaları, öğrencilerin disiplin sorunları, aşırı kalabalık sınıflar, yetersiz fiziki koşullar, toplum desteğinin az olması, politik ve sosyal güçlerin eğitim kurumları üzerinde baskıcı olması, öğretmenlerin okul yönetimine dâhil olamayışları, öğretmenlerin diğer kurumlarda yaşanan stresten daha fazlasını yaşamalarına neden olmaktadır. Stres, kaygı ve tükenmişliğe neden olan bu sorunlar, düşük başarı, işe yönelik olumsuz tutumlar, sıkça tekrarlanan iş devamsızlıkları, işten ayrılma istemi, fiziksel ve ruhsal sağlıkta bozulma gibi sonuçlara yol açmaktadır¹³. Stresli,

---

¹² Acar Baltaş ve Zuhal Baltaş, Stres ve Başa Çıkma Yolları, **Remzi Kitabevi**, İstanbul, 1999.

¹³ Ömay Çokluk, Örgütlerde tükenmişlik, **Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar**, Ankara Anı Yayınları, 2000, s.109-133.

kaygılı ve mutsuz bir öğretmen öğrencilerini duygusal olarak olumsuz etkilerken, pozitif, hoşgörölü, mutlu öğretmen öğrencilerini olumlu yönde etkilemektedir¹⁴. Öğretmenlerin yaşadığı tükenmişlik, sadece öğrencileri etkilemekle kalmayıp, bunun diğer çarpanları, aile ve toplumu da hem olumsuz etkileyip hem de toplumda sosyal psikolojik olumsuzluklara neden olmaktadır¹⁵.

Okullarımızdaki eğitim gerçeği, ulusal sınavlardaki başarılarıyla tarif edilmektedir. Buna göre öğrencilerin bu sınavlara hazırlanış biçimleri sınavlardan elde ettikleri başarıyı etkiler. Bu süreçte tek başına epistemolojik yeterlilikleri bu başarıyı yakalamalarında yetmeyip, psikolojik yeterlilikleri, sistematik öğrenme biçimleri ve en önemlisi okulların öğrencilere bakış açıları ve öğretme yöntemleri de etkilidir. Öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki etkisinin dışında okullardaki sistem, performans planlamaları, öğrenci ile iletişim, okulların başarıyı yorumlama biçimleri de öğrenci başarısı üzerinde etkilidir.

Bu çalışmada incelemeye çalışacağımız “öğretmen kimliği” Milli Eğitim Bakanlığınca ataması özel sektörde ve devlette öğretmenlerle sınırlandırılmıştır.

Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde tükenmişlik kavramı, stres ve depresyon kavramları incelenmiştir. İkinci bölümde yaşam doyumu kavramı incelenmiştir. Üçüncü bölümde öğretmenlik mesleği, bu mesleğin çalışma koşulları ve sayısal istatistikleri incelenmiştir. Dördüncü bölümde, yapılan çalışmanın amacı, yöntemi, önemi, hipotezler ve kullanılan ölçekler hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Beşinci bölümde araştırmaya kaynaklık eden ölçeklere dair bulgular ve onların yorumları, kullanılan bilgi kaynaklarına ilişkin istatistik verilere ve bu çalışmaya dair başta ifade edilen hipotezlerin doğrulanmasına dair yorumlar, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

---

¹⁴ Günseli Girgin, Öğretmenlerde Tükenmişliğe Etki Eden Faktörlerin Araştırılması, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 2010, cilt,9,sayı,32, s. 31-48.

¹⁵ Isaac A Friedman, Barry A. Farber, Professional self- concept as a predictor of teacher burnout. *Journal of Educational Research*,1992, cilt,86,sayı,1,s.28-35.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜKENMİŞLİKLE VE YAŞAM DOYUMU İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE DİĞER KAVRAMLARLA OLAN İLİŞKİLERİ

Tükenmişlik kavramını araştırdığımızda karşımıza çıkan en önemli kavramın “stres” olduğunu görmekteyiz. Farklı meslek gruplarına göre düzeyi farklılaşan tükenmişlik kavramının özellikle sanayi devrimi ile birlikte araştırılmaya başlandığı görülür. İnsanlarla sürekli iletişim halinde olan meslek gruplarındaki çalışanların fiziksel, psikolojik ve sosyolojik yorgunluklarına verilen addır. Bir anlık görülen bu sendromlar doğrudan tükenmişliği ifade etmeyecektir. Yaptığımız literatür araştırmalarında tükenmişlik kavramına ilişkin en önemli niteliğin “süreklilik” olduğunu görmekteyiz. Başlangıçta mekanik iş alanında görülen tükenmişlik sendromu daha sonraki zamanlarda insanlarla iletişimin yoğun olduğu meslek gruplarında da araştırılmaya başlanmıştır. Tükenmişliği belli bir zamandaki stresin davranışa dönüşme biçimi olarak göremeyiz. Bir tarafıyla tükenmişlik stresle başa çıkmanın sonucunda ortaya çıkmaktadır. Sürekli mukavemet gayreti insanları bir noktadan sonra değişmeyen koşullardan dolayı ve insanın çalışma zorunluluğuna bağlı olarak tükenmiş ruh haliyle işini sürdürmesi zorunsalına itmektedir. Bu aşamada olan insan kendisine zarar verilmesini göz ardı ederek tükenmiş ruh haliyle çalışmasına devam etmektedir. Bu durum ise nihayetinde hem tükenmiş çalışan hem iş verimsizliği oluşturmaktadır.

İnsanla iletişimi yoğun olan meslek gruplarında çalışan insanlarda uzun süre maruz kalınan stresle baş edememe durumu nihayetinde o bireyde duygusal, psikolojik ve sosyolojik kötü hissetme hali oluşturmaktadır. Bu duruma bireyin tükenmişliği denilmektedir¹⁶. Bu durum sadece içsel nedenlere bağlı olmayıp, bireyin duygusal, psikolojik ve sosyolojik bitkinliği aynı zamanda çalışma koşullarından da kaynaklanabilmektedir¹⁷.

Stres ile tükenmişlik arasında kuvvetli bir bağ vardır. Bu bağ araştırılırken çoğunlukla rastlanan, bireyin başlangıç stresinin onu motive eden bir neden olmasına rağmen uzun süreli maruz kalınan stres durumunun onun tükenmişliğinde en önemli etken olduğudur. Hafif düzeyde stres çalışma yaşamı içerisindeki bireyi motive etmekte, hatta bazı çalışma alanlarında dinç tutmaktadır. İş yaşamında bu durumu değerlendiren profesyonel kurumlar bireylerin bu durumdan pozitif anlamda

---

¹⁶ Şükriye Karahan ve Gülden Uyanık Balat, Özel eğitim okullarında çalışan eğitimcilerin öz yeterlik algılarının ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2011, sayı, 29, s.1-14.

¹⁷ Songül Tümkaya, Denetim odakları farklı ilkököl öğretmenlerinin bazı değişkenlere göre tükenmişlikleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2001, cilt,15, sayı,2, s.29-40.

faydalanmaktadır. Ancak stresin bu düzeyinin kaçırılması ve hem şiddetli hem sürekli stres altında kalmanın bireye getirdiği en olumsuz durum ise hem hissediş bakımından hem fizyolojik bitkinlik bakımından bireyin tükenmişlik durumudur. Bireyin ve iş verenin kontrolündeki stres düzeyi motivasyon kaynağı olabilirken kontrol dışına çıkışı bireyin tükenmişliğine bir sonraki adımda iş verenin tükenmişliğine neden olmaktadır¹⁸. Tükenmişlikle ilgili günümüzde en yaygın kabul gören tanım, konuyla ilgili çalışanlar arasında en önemli isim olarak anılan ve Maslach Tükenmişlik Envanterini geliştiren Chirstian Maslach'a aittir. Maslach, tükenmişlik kavramını; duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel düşük başarıya ilişkin duyguları kategorize eden üç ayrı boyutta ele almaktadır¹⁹. Başka bir ifadeyle Maslach'a göre tükenmişlik "iş gereği insanlarla yoğun bir ilişki içerisinde olanlarda görülen duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı hissi" şeklinde tanımlamaktadır²⁰.

Tükenmişlik oldukça yaygın görülen bir sendromdur. Çalışanların birçoğu çalışma yaşamlarının bir kesitinde Tükenmişlik Sendromuna yakalanabilirler. Ancak bu durum ne birdenbire ortaya çıkan ne de birden bire ortadan kaybolan bir durumdur. Yavaş yavaş gelişerek bazı faktörlerle beslenip ortaya çıktıktan sonra kişinin ruhsal dengesini bozarak, iş, aile ve sosyal yaşamında önemli gedikler açmasına neden olabilmektedir. Tükenmişlik sendromunun özellikle hizmet sektöründe çalışanlarda sıklıkla görülmesi manidardır. İş yaşamında işle ilgili kritik noktada bulunan risk yönetiminde karar verici pozisyonda olan kişilerde, takım liderlerinde, okul yöneticilerinde ve öğretmenlerde görülme olasılığı daha yüksektir. Tükenmişlik sendromuna yakalanmayı ne tek başına dış faktörlere ne de tek başına genetik faktörlere bağlayabiliriz. Kişisel yatkınlık dış faktörlerle karşılaştığında kişinin buna yakalanma olasılığı daha yüksektir. Kişilerin Tükenmişlik yaşayıp yaşamayacağı ya da ne düzeyde yaşayacağı gerek kendi özellikleri olarak söz edilebilecek, yaş, cinsiyet, eğitim, düzeyi, deneyim, gibi bazı değişkenlerden etkilenebildiği gibi gerek çalışma saatleri yöneticiler, işten sağladığı doyum, sosyal destek, hizmet verilen grubun özellikleri gibi iş ve iş ortamı çalışma koşulları gibi değişkenlere bağlı olarak değişebilmektedir.

Tükenmişliğe maruz kalanlar arasında öğretmenler önemli bir yer tutmaktadır. Bu mesleği yapanların diğer meslekleri yapanlara göre çalışma ortamlarında daha fazla stres yaşadıkları kabul edilmektedir²¹. Çünkü eğitim- öğretim hizmetlerinde,

¹⁸ Elizabeth C. Altamirano, S.T.R.E.S.S., *Journal of Hispanic*,2001,cilt,14,sayı,9,s.86-87.

¹⁹ Canan Ergin, Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması.R. Bayraktar ve İ. Dağ (ed), *VII Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları İçinde, Ankara*, 1992, s. 143-154.

²⁰ Christina Maslach, Philip G.Zimbardo, *Burnout-The Cost Of Caring. New Jersey: Prentice-Hall,Inc.,Englewood Cliffs*,1982,s.168-184.

²¹ Acar Baltaş ve Zuhâl Baltaş, a.g.e.,s.153.

öğrenci-öğretmen, okul-aile çatışmaları, öğrencilerin disiplin sorunları, fazla bürokratik iş yükü, terfi etme güçlükleri, toplumun eleştirileri, toplum desteğinin az olması, sosyal ve politik güçlerin eğitim kurumları ve eğitim sistemi üzerindeki etkilerine bağlı politize edişleri, ödüllendirme ve kurumlarda karar sürecine katılımların yetersiz oluşu gibi sorunlar mevcuttur²². Bu sorunlar öğretmenlerin strese maruz kalmalarına ve buna bağlı olarak, işe yönelik olumsuz tutumlara, sıkça rastlanan işe devamsızlıklara, fiziksel ve ruhsal sağlıkta bozulmalara yol açmakta bunun yansıması olarak da öğretmenlerin sosyolojik çevresi olan eğitim ortamı, öğrencilerin öğrenme başarısı, ailelerin öğretmene ve öğrenmeye dair güvenlerinin azalmasına neden olmaktadır.

Tükenmişliği araştırdığımızda karşımıza çıkan en önemli kavramların stres ve depresyon olduğunu görmekteyiz. Kendi başına olgusal bir durumu ifade eden tükenmişliğin farklı meslek gruplarına göre farklı düzeylerde olduğu görülmektedir. Historik dönemlerdeki historik toplumlarda tanımlanmasının zor, eksik bilgiyle mümkün olmadığını, ancak prehistorik dönemlerde ve prehistorik toplumlarda araştırma konusu olduğu görülmektedir. Toplumlardaki sosyolojik değişim ve gelişmelerle birlikte olgusal duruma evrilen tükenmişlik özellikle dünyadaki sanayileşme süreciyle birlikte insanı etkilemesi bakımından bilimsel araştırma konusu olmuştur. İnsan yaşadığı dünyayı olgusal verilere dayalı olarak değiştirmeye ve şekillendirmeye çalışırken bir taraftan da kendi bilgi düzeyini ve kendisini tanımayı geliştirmiştir. Buna bağlı olarak tükenmişlikle ilgili yapılan araştırmalarda önceleri sanayi ve teknoloji ile haşır neşir olan bireylerde aktif görülen tükenmişliğin daha sonraki dönemlerde insanlarla iletişimi yoğun olan meslek gruplarında da yoğun görüldüğü tespit edilmiştir.

Son yıllardaki hızlı değişimler hem ailelerde hem de toplumsal değer ve yapılarda çözümlere neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak da bu toplumlarda daha yerelde çözümlenebilen konuların bireyin toplumsal oryantasyonu konusu profesyonel kurumlara devredilme durumunda kalmıştır. Bu meslek gruplarında mesleki yeterliliğe sahip bireyler istihdam edilmiştir. Ancak bu bireyler mesleki yeterliliğe sahip olmalarına rağmen stresle başa çıkma, zorluklara karşı mukavemet oluşturma noktasında yeterince donanımlı değildirler. Yerel ve öznel çözümler bireylerin karşı karşıya kaldıkları zorlukları aşmak konusunda yeteri kadar çözüm olamamıştır.

Profesyonel yardım hizmeti sunacak meslek elemanlarının yetiştirilmesi esnasında işlerine özgü duygusal stresle baş etme yönünde herhangi bir eğitim

---

²² Burnout P. Campell, L. Ioyd, Teacher Burnout, *Description and Prescription*, The Clearing Hous, 1983.

almadıklarından başlangıçta sahip oldukları bağlılık ve hizmet verme yeterlilikleri bir süre sonra azalmakta, böylece tükenmişlik süreci başlamaktadır.

Tükenmişliği modern toplumlarda mesleki hassasiyetlere, mesleki zorluklara, nihayetinde bütün bunların kaynağı olan uzun ve yoğun strese bağlayan birçok araştırma vardır. Buna göre stresle tükenmişlik arasında doğrusal bir ilişki vardır. Yapılan araştırmalarda iş yaşamında maruz kalınan stres başlangıcı itibariyle besleyici, ancak ilerleyen dönemlerde ise bireyi hem ruhsal hem fiziksel zorluğa sokan ve tükenmişliğe iten önemli faktördür. Belli seviyede ki stres insanlar için olumludur ve kişiyi motive edebileceği ifade edilmektedir.²³

İş yerindeki stres günlük iş taleplerinin bir parçası olarak kabul edilebilir. Hizmet veren birey bu iş talepleriyle kendisini ortaya koyma fırsatı buluyor ve teşvik oluyorsa stres iş hayatının faydalı bir sağaltım özelliği olan bir boyutunu oluşturabilir. Ancak uzun süreli baş etmede başarısızlık yaşıyorsa stres tükenmişliğe ve tükenmişlik ne bireye kendini ortaya koyma fırsatı verir nede sağaltım yönü olabilir. Bu nedenle Tükenmişlik Sendromu baş edilemeyen stres sorununu ortaya çıkarır.²⁴

Tükenmişlikle ilgili günümüzde en yaygın kabul gören tanım konuyla ilgili çalışan araştırmacılar arasında en önemli isim olan Christian Maslach'a aittir. Maslach tükenmişlik kavramını duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel düşük başarıya ilişkin duygusal kategori olmak üzere üç ayrı boyutta ele almaktadır.²⁵

Başka bir ifadeyle Maslach'a göre tükenmişlik "iş gereği insanlarla yoğun bir ilişki içerisinde olanlarda görülen duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve düşük kişisel başarı hissi" şeklinde tanımlanmaktadır.²⁶

Modern toplumlarda tükenmişlik azımsanmayacak düzeyde çok görülen bir sendromdur. Çalışanlar çalışma yaşamlarında az ya da çok bunu yaşarlar. Bu durum kendiliğinden ve aniden ortaya çıkmayıp bunu besleyen yaşama dair diğer enstrümanlara bağlı gelişen ve kişinin ruh dengesini, iş yaşamını ve aile yaşamını olumsuz etkileyecek durumda olabilir. Çalışma yaşamı içerisinde özellikle bıçak sırtı diye tarif edilen mesleklerde görülme sıklığı ve şiddeti fazladır. Önemli kararlar vermek zorunda kalan yöneticilerde, hizmet sektöründe çalışanlarda, takım liderlerinde, okul yöneticilerinde, öğretmenlerde oldukça sık görüldüğü tespit edilmiştir. İnsanlar hangi işte çalışırsa çalışsınlar hangi pozisyonda olurlarsa olsunlar

---

²³ Vedat Işıkhani, Çalışma Hayatında Stres ve Başa Çıkma Yolları. **Sandal Yayınları**, Ankara,2004.

²⁴ Maslach, Zimbardo , a.g.e.,s.75.

²⁵ Ergin. a.g.e.,s.78.

²⁶ Maslach, Zimbardo, a.g.e.,s.53.

az ya da çok Tükenmişlik Sendromuna aday olabilirler.²⁷ Öyle ki Tükenmişlik fiziksel, duygusal ve zihinsel bulgu ve belirtileri de içerir.²⁸

Bireyin tükenmişliği yaşama nedenleri tek bir noktaya atfedilemez. Gerek bireyin doğuştan (apriori) getirdiği nedenleri gerekse sosyolojik ve iş yaşamındaki durumu tükenmişliği etkileyen faktörlerdir. Bireysel yatkınlığı, duygusallığı, romantik düşünüyor olması, yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyi, deneyimledikleri, çalışma sıklığı ve saatleri, işten sağladığı doyum, sosyal destek alamaması, iş ortamının zorluğu ve karmaşıklığı gibi nedenlere de dayanır.

Tükenmişliğe maruz kalanlar arasında öğretmenler önemli bir yer tutmaktadır. Öğretmenlerin genel olarak diğer mesleklerde çalışan kişilerin yaşadığı ortalama stresten fazlasını yaşadıkları kabul edilmektedir.²⁹

Tükenmişlik konusunda araştırmalar arasında ortak bir görüş oluşturulamamasına rağmen tükenmişlik sendromunun beklentiler, tutumlar, güdüler ve duyguları kapsayan kişisel düzeyde ortaya çıkan içsel psikolojik deneyim olduğu konusunda fikir birliği halindedirler. Tükenmişlik sendromunun bu içsel ve psikolojik tahlilinin yanında bireyin iş ve sosyal yaşam üzerinde olumsuz etkisi konusunda da araştırmacılar arasında mutabakat vardır. Buna göre Tükenmişlik bireyin bilişsel, psikolojik, iş ve sosyal yaşamında oluşturduğu olumsuzluklar aynı bireyi tükenmişliğin alt boyutlarından biri ya da birkaçıyla kapsamaktadır. Bu durum depresyon ve strese yol açmaktadır. Buna göre Tükenmişlik tek seferde oluşan bir durum olmayıp kendi içinde gelişen bir evreler skalasına göre şekillenmektedir.

1.1. TÜKENMİŞLİĞİN EVRELERİ

Gerek tükenmişliğin tek seferde ve durağan olmaması gerek bireyi etkilemesi açısından duygu durumuna ilişkin farklı süreçlerden oluşmasından dolayı tükenmişliği farklı evreler altında incelemek uygun olacaktır. Buna göre tükenmişlik evreleri aşağıdaki başlıklar altında incelenmiştir.

²⁷ Özlem Mestçioğlu, <http://www.psikonet.com/konu.asp.kid=203>. (Erişim tarihi 21.07.2018).

²⁸ Günseli Girgin ve Asuman Baysal, Tükenmişlik Sendromuna *Bir Örnek, Zihinsel Engelli Öğrencilere Eğitim Veren Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyi TSK Koruyucu hekimlik Bülteni*,2005,cilt,4,sayı,2,s.124.

²⁹ Baltaş ve Baltaş, a.g.e.,s.62.

1.1.1.Şevk (İsteklilik) ve Coşku Evresi.

Bireyin iş hayatındaki hedeflerinin ütöpik olmasıdır. Bu idealize edilen hedeflere yönelik motivasyonu ve enerjisi de aynı oranda yüksektir. Ütöpik olan bu hedefler ve motivasyona rağmen ulaşılamamış idealler bireyi tükenmişliğe itebilir.³⁰

İşten şevk alma evresinde çalışma yaşamı sosyal yaşamı perdeleyen durumdadır. Yukarıda oluşturulan amaca yönelik ulaşma ihtimaline dair sosyal yaşamında terk ettikleri ve gayretinin hedefe ulaşmadaki küçük adımlar oluşu adım adım baştaki enerjiyi ve motivasyonu eksiltme yönünde farklılaşmaktadır.

1.1.2.Durağanlaşma Evresi

Bireyin durağanlaşma evresi işinde motivasyonunu kaybeden kişinin çalışma isteğinde azalma gözlemlendiği aşamadır. Çalışmanın birinci yılında ortaya çıkan çalışma arzusu ve işe karşı ilginin kaybolmasıdır. İş yerindeki idealistliği sona erer, bunun yerine başka şeylere ve yerlere dair planlamalar yapar. Yaptığı işi sorgulamaya başlar.

Kişiy duyarsızlaşma döneminde içsel tepkisizliğini diğer insanlarla olan ilişkilerine yansıtır. İlerleyen aşamalarında da çalıştığı işine karşı tepkisizleşme yolunu seçer. Farkında olmadan ya da istemeden işi ile arasına mesafe koymaya başlar. Verimlilik gibi bir gayeyi dışarıda bırakıp tepkisizliğini artırır. Böylece hem içten dışa doğru hem de dıştan içe doğru bir pasiflik süreci yaşar.

Duyarsızlaşma yaşayan insanlar işlerine karşı koydukları mesafeyi arkadaşlarına karşı da uygularlar. Onlara karşı narsist davranışlar, katı tutumlar sergilerler. Bireysel yaşamları ile çalışma yaşamları arasına kalın çizgiler koyarlar. İçe kapanış yaşayan kişilerin duyarsızlaşma süreci içinde olduklarını çalışma ortamlarından kaçışlarında, iş arkadaşlarıyla diyalog kurmamalarından gözlemleyebiliriz.

Durağanlaşma evresinde birey daha önce tamir ettiği durumlara tahammül edememeye başlar. Kişinin işiyle ilgili sarf ettiği çabanın bireyin beklentilerini karşılayamaması onun isteklerini azaltacağı gibi duygusal ve psikolojik anlamlarda geriye ket vurma yaşanabilmektedir. Duygusal çöküş bireyin verimliliğini olumsuz yönde etkileyecektir.

1.1.3.Engellenme Evresi

---

³⁰ Hülya Yıldız, Tükenmişlik Düzeylerinin ve Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara, 2009, s.10 (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*).

Kişinin çalışma hayatındaki gayretlerinin iş yapabilmesinin engellenmesine bağlı kendini çaresiz hissetmesidir. Bireyin karşılaştığı engellenmelere dair oluşturduğu savunma mekanizmalarının tükenmiş olması, bireyin kendisini artık yetersiz ve çaresiz hissetmesi halidir. Bütün bunlarla beraber kişinin işiyle olan uyumu bozulduğu gibi uyum sağlama gayretleri boşa çıkacaktır. Tükenmişliğe dair yeni nedenlerin ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır. Zorluklarla başa çıkma gücünün gittikçe azalıyor olması hem bireyi işinden uzaklaştıracak hem işin dışındaki şeylere yöneltecektir. Kişinin işine ve iş arkadaşlarına olan güveninde azalma olacağı için kişinin dışavurumundaki azalmalar kendi psikozlarını ve içe kapanıklıklarını artıracaktır. Buna bağlı olarak da çoğu zaman sindirim sisteminde fizyolojik sorunları başlayacaktır. Bu durumu aşmak için hem işyeri hem çalışanın birtakım adımlar atarak aşabileceği çözümler oluşturulabilir. Engellenme evresinde, işyerinde yaşanan sorunların çözümlerine yönelik doğru adımlar atılırsa kişinin umursamazlık evresine girmesinin önüne geçilebilir. Bu gerçekleşmediği takdirde kişi kendi sorunlarını ortaya koymaktan ve hizmet vermekten kaçınmaya başlayacaktır. Bu tutum da zamanla kişiyi tükenmişliğin son evresine taşıyacaktır.

1.1.4. Umursamazlık (Apati) Evresi

Bu evrede etraftaki uyaranlara karşı tepki vermede azalma, donuklaşma ve duyarsızlaşma ortaya çıkar. Umutsuzluk hali ve önceden inanılan değerlere karşı derin inançsızlıklar hâkim olur. Kişinin sosyal ve iş yaşamında iletişimde azalmalar olacağı gibi işi ile ilgili çalışmama durumlarında belirgin artışlar olabilir. Bu duruma rapor oluşturarak işe devamsızlık, istifa ve bakımından sorumlu olduğu kişilere karşı görevini yerine getirememeye sık görülür

Umursamazlık evresinde kişinin işyerinde yaşadığı sorunların çözümü artık imkansız hale gelir, bu evreye gelen kişinin gözünde iş yaşamı büyük bir yük olarak görülmeye başlar. İş doyumu ve kendini gerçekleştirme imkânı ortadan kalkar. Bu evrede işten duygusal kopuş kendini gösterir. Yapılan işten kurtulmak ve farklı iş arayışlarına başlamak öncelik haline gelir.

Bununla birlikte engellenmişlik ve kızgınlık duyguları kaybolan kişi yaptığı işi artık yalnızca para kazanmak veya güvence için sürdürür bu evrede çalışma yaşamı ve çalıştığı iş yeri kişiye sıkıntı veren bir alan haline dönüşür³¹.

---

³¹ Süreyya Coşar, Çalışanların Tükenmişlik Düzeyleri ile Kendini Engelleme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Yüksek Lisans Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, 2012, s. 8, (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

1.2. TÜKENMİŞLİĞİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Kişinin kendi özellikleri, sosyal çevresi, tükenmişliği etkiler. Kişinin bireysel özellikleri, sosyal faktörler, çevre koşullarını tükenmişliğe etki eden faktörler olarak görmekteyiz.

1.2.1. Bireysel Ve Sosyal Faktörler

Tükenmişlik olgusu bireyin kişilik özelliklerini kendisine zemin alarak arttırabilir de azaltabilir de. Bireyin gerek iç dinamikleri gerek dışa dönük yüzü cinsiyeti, yaşı, medeni durumu, eğitimi, örgüt içerisinde çalışma süresi, aldığı sosyal destek kişiliği tükenmişliği etkileyen faktörlerdendir.

Bireysel faktörlerin başında cinsiyet gelir. Çalışma yaşamında kadınların özellikle duygusal tükenmişlik değerinin daha fazla olduğu görülmektedir. Gerek genetik yapıları gerek psikolojik yatkınlık ve mukavemet edebilme azlığı kadınların tükenmişlik yaşamalarını kolaylaştırmaktadır. Bu noktada erkeklerin tükenmişlik yaşama olasılıkları kadınlara göre daha düşük olsa da vardır. Bazı sektörlerde bu durum erkeklerin fazla kadınların az olmasına neden olabilir. Buna göre kadınların duygusal tükenmişliğe daha yatkın ve yakın olmalarının nedeni iş yaşamlarında hizmet verdikleri kişilerin daha çok gözetmeleri ve hassas davranmalarındır. Bu durum iş yaşamında ki kadınları tükenmişliğe karşı daha açık hale getirmektedir³². Maslach ve Jackson ise erkeklerin kişisel düşük başarı hissini ve duyarsızlaşmayı kadınlara göre daha fazla düzeyde yaşadıklarını ileri sürmüşlerdir³³.

Tükenmişliğe etki eden bir diğer faktör de yaş olarak görülmektedir. Kişilerin mesleğe başlamalarından sonraki ilk yıllarda tükenmişliği yaşama olasılıkları yüksek olmasına rağmen yaş ilerledikçe bu durumdan uzaklaşma olasılıkları daha yüksek görünüyor. Bunun sebebi ise yapılan araştırmalarda kişinin iş yaşamına başladığı ilk zamanlarda öncesinden yapacağı işe dönük beklentilerini yüksek tutmuş olmasına karşın bu beklentilerine ulaşamamış olması kişiyi hem duygusal yıkılmaya hem umutsuzluğa sürüklemektedir. Bunun devamında ise tükenmişliğe yakalanma ihtimalini arttırmış olur.

Kişinin iş yaşamının ilerleyen zamanlarında gerek zorluklara karşı geliştirdiği savunma mekanizmalarının yerleşik hale gelmesi gerekse iş yaşamı ile sosyolojik

³² Gülay Budak ve Olca Sürgevil, "Tükenmişlik ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analizine İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, İzmir, 2005, Cilt: 20, sayı, 2, s. 95-108.

³³ Christina Maslach ve Susan E. Jackson, "The Measurement of Experienced Burnout", *Journal of Occupational Behavior*, 1981, Sayı, 2, s. 99-113.

yaşamı arasındaki uyumu sağlayamamış olması bunlara bağlı olarak mukavemetinin gelişmiş olması, kişinin tükenmişlikten uzaklaşmasına katkı sağlayacaktır.

Tükenmişliği etkileyen faktörler incelendiğinde medeni durumun da bunda etkisi olduğu gözlenmiştir. Evli olanların tükenmişliğe yakalanma ihtimallerinin bekâr olanlara göre daha az olduğu gözlenmektedir. Bunun sebebi ise evli olmanın, kişinin sosyolojik yaşamında bir tutarlılık ve rasyonalite oluşturmasının sonucunun o kişinin iş yaşamına pozitif yansımalarının olduğu görülmektedir. Kişinin sosyolojik yaşamındaki bu denge iş yaşamındaki zorluklara karşı mukavemetini artıracak gibi onu tükenmişlikten de uzaklaştıracaktır.

Kişinin eğitim düzeyi ve entelektüel birikimi tükenmişlik üzerinde etkili faktörlerden bir diğeridir. Ancak bu konuda yapılan araştırmalar çelişkili sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Yapılan çalışmaların bir kısmında eğitim düzeyinin yüksek olması artırdığı farkındalıkla kişinin hassasiyetini pekiştirdiği için tükenmişliğe pozitif katkı sağlarken eğitim seviyesinin düşük olmasının tükenmişliği azalttığı ifade edilmiştir.

Diğer yandan eğitim seviyesinin artması ile artan sorumluluklar buna bağlı artan stres düzeyi başa çıkmayı zorlaştırıcı etken olduğu için tükenmişliği artıracaktır³⁴.

Bunun yanında yapılan bazı çalışmalarda eğitim düzeyinin yüksek olmasının tükenmişliği azaltıcı etkisi olduğu sonucuna çıkmıştır. Bu durumda da eğitim düzeyinin yüksekliği beraberinde kişinin birikimine pozitif etki edeceği için kişinin çözüm üretmesini de kolaylaştıracaktır. Bireyin donanımlı olması sorunlarla baş etme olasılığını artıracaktır. Böylece tükenmişliğe karşı kendi dinamiklerini ortaya çıkaracaktır. Stres düzeyini kontrol edebileceği çözüm yollarını bulmasını sağlayacaktır.

Tükenmişliği etkileyen faktörlerden belki de en önemlisi ailedir. Bireyin sosyal yaşamında birilerinin var olması paylaşımlarına zemin hazırlayacaktır. Böylelikle bireysel düşüncesinde başa çıkamadığı olumsuz etkilere çözüm oluşacaktır. Sorunların paylaşılması kişiyi tükenmişliğe dair yöneliminden uzaklaştıracaktır.

Sosyal, kültürel, iktisadi konular ve insan ilişkileri konusunda sorunsuz bir aile de olmanın yanı sıra sosyal çevre iş ve iş arkadaşları ile karşılaşılan sorunları paylaşarak çözüme yönelik iletişim içinde bulunmak tükenmişliğin azalmasında etkili olmaktadır³⁵.

---

³⁴ Mesut Çimen, Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Personelinin Tükenmişlik, İş Doyumu, Kuruma Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetlerine İlişkin Bir Alan Araştırması, Sağlık Hizmetleri Yönetimi Bilim Dalı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, 2000, s.1. **(Yayımlanmamış Doktora Tezi).**

³⁵ Alev Torun, Stres ve Tükenmişlik, **Türk Psikologlar Derneği ve Kalite Derneği Ortak Yayını**, İstanbul, 1997, s. 44-49.

1.2.2. Çevresel Faktörler

Tükenmişlik sendromu bireyin bütün hallerinden etkilenir. Buna göre bireyin çalışma ortamı ve sosyal varlık olarak diğer insanlarla etkileşimi de tükenmişlik üzerinde etkilidir.

Yapılan araştırmalarda tükenmişliği etkileyen bireysel ve sosyal faktörlerden çok kurumsal olarak bireyin dışı dönük yüzünün etkileşimde olduğu iş ve sosyal çevresidir. Buna göre tükenmişliğin çözümüne yönelik çalışmaların da bu alanda yapılması gerekmektedir. Kişinin sosyal çevresi iş yaşamı yoğunlukla uzun süre zaman geçirdiği alan olması hasebiyle burada geçirilen zamanın kaliteli ve verimli olmayışı stres, mobbing uygulanması, depresyon ve benzeri durumlara karşı belli bir süre sonra savunma mekanizmalarının tükenmesini sağlayacaktır. Bunun sonucunda da toplam yaşamını negatif yönde etkileyecek tükenmişlik durumu içerisinde kalacaktır.

Kişinin çalıştığı işe yüklediği anlamın karşılık bulmaması, iş yükünün ağırlığı, iletişimsizlik, hiyerarşik düzen, terfi adımının olmayışı verimliliğe dair ödül ve cezanın uygulanmaması, çalışma koşullarının kötülüğü kişinin tükenmişliğine neden olacaktır.

Örgütsel yapı olarak tarif edilebilecek olan ve kişinin çalışma dünyasında ortaya çıkan her türlü uyumsuzluk, beklentilerinin sekteye uğratılması, pozitif enerjinin olmayışı da tükenmişliğe kapı aralayacaktır³⁶.

1.3. TÜKENMİŞLİĞİN ALT BOYUTLARI

Yapılan çalışmalarda Tükenmişlik üç alt boyutta incelenmiştir. Duygusal tükenme duyarsızlaşma düşük kişisel başarı hissi olarak tanımlanan bu alt başlıklar çoğu zaman birlikte araştırılmış olmasına rağmen araştırmacılar bunlardan birini daha önemseyip öne çekmiş. Genel manada belli bir sırayla incelenen tükenmişliğin alt boyutları bütünden parçaya doğru ve belli bir hiyerarşi ile incelenmiştir. Tükenmişliğe yakalanmış birinin tükenmişliğin bütün alt boyutlarının yaşama ihtimali kadar sadece bir tanesini de yaşama ihtimali vardır³⁷. Freudenberg (1974)Tükenmişliğin alt boyutları arasında ele alınan duygusal tükenmişlik kavramını ön plana taşıırken yukarıda sıralanan üç boyutu da açıklamaya çalışmıştır. Aşağıda tükenmişliğin alt boyutları açıklanmaya çalışılmıştır.

³⁶ Michael S. Leiter, “*Areas of Worklife Survey Manual*”, Centre for Organizational Research and Deveipment, WolfVille, Spain, 2003, s. 2.

³⁷ Cem Harun Meydan, “Örgütsel Ortamda Tükenmişliğin İzlenim Yönetimi Taktikleri ile İlişkisi”. *Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Eskişehir, 2011, Cilt, 6,sayı,2, s. 289.

1.3.1. Duygusal Tükenme

Duygusal tükenme bireyin kendisini yorgun hissetme halsizlik duyma yıpranmış hissine kapılma şeklinde kendini gösterir. Bireyin psikolojik dünyasındaki bu belirtiler tükenmişliğin en kritik safhası olup ruh sağlığı açısından kişinin iç dünyasında çeşitli psikotik durumlara yol açabilir.

Maslak tükenmişliğin en önemli bileşenlerinin duygusal tükenme olduğunu belirtmiş ve duygusal tükenmişliği kişinin duygusal anlamda beslendiği tüm kaynakların tükenmesi sonucunda enerjisinin azalması olarak açıklamıştır³⁸.

Duygusal tükenmişliği olan kişi işine karşı kendisini engellenmiş hissedeceği için işine giderken isteksiz, kerhen ve zorunluluklarına bağlı gidecektir. İstmeden dâhil olduğu bu durum hem bir stres kaynağı hem de ilerleyen aşamalarda kişiyi depresyona doğru sürükleyecektir.

1.3.2. Duyarsızlaşma (Depersonalization)

Duyarsızlaşma, kişinin hizmet sunduğu insanlara karşı duygudan yoksun tutum ve davranışlar sergilemesi ile kendini gösterir. Bu durumdaki bir kişi insancıl tavırlardan uzaklaşarak alaycı katı duygusuz ve kayıtsız davranışlar sergilemeye başlar³⁹.

Kişi duyarsızlaşma döneminde içsel tepkisizliğini diğer insanlarla olan ilişkilerine yansıtır. İlerleyen aşamalarında da çalıştığı işine karşı tepkisizleşme yolunu seçer. Farkında olmadan ya da istemden işi ile arasına mesafe koymaya başlar. Verimlilik gibi bir gayeyi dışarıda bırakıp tepkisizliğini artırır. Böylece hem içten dışa doğru hem de dıştan içe doğru bir pasiflik süreci yaşar.

Duyarsızlaşma yaşayan insanlar işlerine karşı koydukları mesafeyi çalışma arkadaşlarına karşıda uygularlar. Onlara karşı bir nevi narsist davranışlar, katı tutumlar sergilerler. Bireysel yaşamları ile çalışma yaşamları arasına kalın çizgiler koyarlar. İçte kapanış yaşayan kişilerin duyarsızlaşma süreci içinde olduklarını, çalışma ortamlarından kaçışlarında, iş arkadaşlarıyla diyalog kurmamaları ile gözlemleyebiliriz.

³⁸ Belma Tuğrul ve Eylem Çelik, "Normal Çocuklarla Çalışan Anaokulu Öğretmenlerinde Tükenmişlik", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Denizli, 2002, sayı,12, s. 2.

³⁹ Kadir Ardıç ve Sema Polatçı, "Tükenmişlik Sendromu, Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOU Örneği)" *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Ankara, 2006, Cilt,10,sayı,2, s.71.

1.3.3. Düşük Kişisel Başarı Hissi (Low Personal Accomplishment)

Kişinin kendisine olan saygısının azalması ile sonuçlanan bir süreçtir. Kendisini değersiz hissettiği işi ile arasındaki motivasyon nedenlerinin kaybolmasına bağlı olarak kişinin tükenmişliğinin de yansıma biçimi haline gelir.

Çalıştığı iş yerinde etrafındakilerin kendisiyle ilgili olumsuz düşündüğü varsayımı ile hareket eden kişi iş yerindeki çalışma performansını yeterli bulmamaya başlar. Çalışma zamanı ve sarf ettiği enerji ile verimliliği aynı düzlemde olmayınca kendisiyle duygusal bağını kaybetmeyle başlayan süreç nihai olarak kişiyi düşük başarı hissine dâhil eder.

Maslach (2003) düşük kişisel başarı hissini o kişinin kendisini olumsuz değerlendirme eğiliminde olması olarak ifade etmektedir.

Kişisel başarısında düşüş hissedilen kişi yaptığı işte kendisini yetersiz hisseder ve bunun sonucunda motivasyonunda azalma yaşanır. Kişinin başkaları hakkında hissettiği olumsuz düşünceler sonuç olarak kendisi hakkında da olumsuz değerlendirmeler yapmasına neden olur. Kişi bu süreçte çalıştığı işte verimli olmadığını sarf ettiği enerjinin boşa gittiğini ve sosyal çevresinde ise farklılık oluşturmadığını düşünür.⁴⁰

Kişi çalıştığı iş yerinde çalışmaya bağlı olarak kendisinde suçluluk duyar. Buna bağlı olarak yılgınlıkları ve kaygılarını artırır. Davranışlarında kısıtlamaya ve çalışma düzeninde verimsizliğe sivrülür.

1.4. TÜKENMİŞLİĞİN SONUÇLARI

Tükenmişlik kişiyi bir yönüyle değil toplam yaşamı olarak etkiler. İş yaşamındaki bireysel ya da sosyolojik yaşamındaki olumsuzluklar bireyin toplam yaşamını negatif yöne sevk ettiği gibi bireyin kaliteli yaşamını sekteye uğratıp buna yönelik gayretini de olumsuz etkiler. Çalışma yaşamında çoğu zaman sorumluluklarına karşı nötr olma hali yaşayan kişi bir adım sonrasında çalışmamaya, işten ayrılmaya kadar giden bir sonuca varabilir. Tükenmişlik sonuçları açısından incelendiğinde birçok sorunun ortaya çıktığı görülmektedir. Tükenmişlik yaşayan kişilerde işi savsaklama, işi bırakma düşüncesinde artış, sunulan hizmette aksaklık ve bozulma, eşten ve aile yaşamından uzaklaşma, düşük iş performansı, yapılan işten doyum sağlayamama, sebepsiz yere hastalanmalar, iş kazalarında artma vb. birçok olumsuz duruma karşılaşılmaktadır.⁴¹

⁴⁰ Ardıç ve Polatçı, a.g.e., s.134.

⁴¹ Olcay Çam, Hemşirelerde Tükenmişlik (Burnout) Sendromunun Araştırılması, *Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ege Üniversitesi*, İzmir, 1991, s. 73 (*Yayımlanmamış Doktora Tezi*).

Tükenmişliğin sonuçları ciddiye alınmaz ve ötelenirse bu durum kişide fiziksel, duygusal ve davranışsal birtakım bozulmalara yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak da kişinin aile ve iş yaşamında onarılmaz sorunlar ortaya çıkarabilir. Yine buna göre tükenmişliğin bu belirtilerine dikkat edilmesi ve önlem alınması gerekmektedir. Gözden kaçırılırsa kişinin yaşadığı tükenmişlik bireyde,

Kronik yorgunluk

Uyku bozukluğu

Bitkinlik

Dermatolojik sorunlar

Solunum güçlüğü

Uyuşukluk

Sindirim güçlüğü

Grip, soğuk algınlığı

Anlamsız baş ağrıları

Psikomatik şikâyetlerde artış görülmektedir.

Bunların yanı sıra depresyon, dikkat dağınıklığı, karar alma mekanizmasında bozukluk, unutkanlık gibi belirtiler de gözlenmiştir. Tükenmişlik ayrıca bireyde psikomatik semptomların ortaya çıkmasına zararlı alışkanlıkların oluşmasına ve bunun sonucunda da sigara, alkol, sakinleştirici ilaç gibi zararlı maddelerin kullanımına başlanmasına veya kullanımında artışa neden olmaktadır.⁴²

Duygusal yorgunluk beraberinde fiziksel yorgunluk, hastalık ve psikomatik belirtileri de getirmektedir. Kişi kendisini yorgun, bıkkın, boşlukta hisseder ve yeni bir güne başlayacak motivasyonu kendinde bulamaz. Yaşadığı stresten uzaklaşmak için sigara, uyuşturucu ve sakinleştirici tüketimini çoğaltabilir ve zamanla da bu maddelere bağımlı hale gelebilir⁴³.

Tükenmişlik yaşayan insanların duygu karmaşası yaşamaları kaçınılmaz olacaktır. Karmaşık duygular kişide davranışsal, duygusal ve fiziksel olumsuzluklar çıkmasına neden olmaktadır. Kalitesiz bir yaşamın tezahürü anlamına gelen bu durum kişinin toplumsallaşma ve iletişim kurma kabiliyetinin zaafa uğramasına nihayetinde kişinin yalnızlaşmasına neden olmaktadır.

Tükenmişlik durumunun bireysel, sosyal yaşamda olumsuzluğa neden olduğu ve bunların bireyde görünür belirtiler olarak ortaya çıktığı gibi örgütsel anlamda da belirtileri vardır. Bunlar,

Hizmet kalitesinde düşme

---

⁴² Hüseyin Izgar, Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik Nedenleri, **Nobel Yayın Dağıtım**, İstanbul. 2006, s. 17.

⁴³ Avcı, a.g.e., s.34.

İş kazaları
İlgi kaybı
İşi aksatma
Hata yapma
Performansta düşme
İşten ayrılma
Grup olarak çalışamama
İletişimde güçlükler
Umutsuz, idealsiz olma
İşleri erteleme
Örgütsel güvende zayıflamadır.

Yapılan araştırmalarda tükenmişlik yaşayan kişilerin bu durumunun birincil derecede kendi bireysel yaşamlarında çeşitli olumsuzluklar ortaya çıkardığı, bunun yanında da iş yaşamıyla ilgili işe karşı duyarsız ve verimsizliği oluşturan sonuçlar ortaya çıkardığı gözlenmiştir.

Tükenmişliğin, yapılan işe yansıyan tarafında kişinin bireysel tükenmişliğine bağlı olarak işi ile olan bağında, güvende ve motivasyonda azalma gözlemlenmektedir. Bu durum sadece çalışan açısından tükenmişlik ve bireysel verimsizlik olarak görünse de toplamda hem çalışan açısından hem işveren açısından üretkenliği ve diğer firmalarla rekabet gücünü azaltmaktadır. Buna göre çalışan devlet kurumunda ise bir noktadan sonra emekliliğini ister ya da bireysel tükenmişliğine rağmen zorunda kaldığı işini verimsiz de olsa sürdürme gayretinde olur. Kişi özel sektörde çalışıyorsa karşılaşacağı en asgari durum, işveren tarafında, sözleşmesinin tek taraflı feshedilmesi olur.

1.5. TÜKENMİŞLİĞİN BENZER KAVRAMLARLA OLAN İLİŞKİSİ

Yukarıdaki kısımlarda tükenmişliğin gerek birey gerek iş yaşamındaki durumları üzerinde durduk. Yapılan araştırmalarda Tükenmişlik Sendromu kişilerde yoğun stres veya depresyon olarak çoğu zaman da ikisi birlikte bir duruma evrilmiş biçimde görülmektedir.

Öyle ki birbirine hem bağlı hem birbirinden ayrık olan stres ve depresyon kişinin tükenmişliğine bağlı olarak kronik bir hal alabilmektedir. Bu yüzden böylesi patolojik sonuçları ortaya çıkarabilen tükenmişlik yansımalarını tarif ederken stres ve depresyonu da anlatmak kaçınılmaz olmuştur. Buna göre tükenmişliği gerek çıkış nedenleri gerek sonuçları açısından rasyonel bir zemine oturtmak mümkün olacaktır.

1.5.1. Stres

En yaygın olarak kullanılan stres tanımlarından biri Mc Grath'e ait olan stres tanımıdır.⁴⁴ Mc. Grath'e göre, organizma (birey, grup veya organizasyon) ile çevre (fiziksel-sosyal sistem) arasında bir ilişki vardır. Stres ise bir organizmanın çevreden gelen taleple baş etme, mekanizmalar arasında bir dengesizlik olduğu zaman ortaya çıkmaktadır.⁴⁵

Bir başka tanımda Sabuncuoğlu, 1996. Stresten, kişinin uyum sınırlarının zorlanmasına ve psikolojik veya fiziksel baskı altında gösterdiği tepkidir diye bahsetmektedir.⁴⁶ Birde stres tanımını yaparken stresin farklı yönlerini ele alan araştırmacılar vardır. Bunlardan biri olarak Selye, 1956. İlk çalışmalarında stresi dört kategoriye bölmüştür. Bu kategoriler "hyperstress", fazla stres "hypostress", yetersiz stres "eustress", iyi stres "distress", kötü stres olarak belirlenmiştir. Selye 1956 da yaptığı çalışmalarda kişinin hayattaki amacının kötü stresi en alt seviyeye indirmeye çalışmak, iyi stresi yüksek seviyede tutmak ve hypostress ile hyperstress arasındaki dengeyi tutturmak olmalıdır diye ifade etmektedir.⁴⁷

Yukarıdaki sınıflandırma doğrultusunda stresi tanımlarken sadece zararlarını değil, olumlu yönlerini de vurgulamak gerekmektedir. Torrance 1965, organizmayı iyi veya kötü yönde önemli derecede etkileyen her uyaran stres olarak tanımlamaktadır. Torrance da Selye gibi stresin iyi bir tarafı olduğunu da belirtmekte fayda olduğunu söylemektedir. Stresin pozitif yönü, kişiyi daha iyi performans göstermeye zorladığı ve kişiyi hayatında başarıya götürecek eylemlerde bulunması için motive ettiği ortaya çıkmaktadır.⁴⁸

Lazarus stres konusunda yapılmış olan birçok araştırmada stresin, bir uyaran ve tepki olarak, iki şekilde algılandığını belirtmektedir. Uyaran anlamına geldiği zaman stres, genellikle çevre tarafından ortaya çıkarılmakta (felaket ve hastalık gibi) ve bir tepkiye yol açmaktadır. Tepki olarak ele alındığında ise canlıda oluşturduğu olumsuz durum (uykusuzluk, endişe, kalp çarpıntısı vb.) söz konusu edilmektedir. Lazarus'un bir başka tanımına göre stres kişi ile çevre arasındaki etkileşim anlamına da gelmektedir.⁴⁹

⁴⁴ Mc.Grath, Edward Joseph , Social and Psychological Factors in Stress, Illinois, **Holt Rinehart and Winston** , 1970, s. 14-18.

⁴⁵ Stevan E.Hobfoll, The Ecology of Stress, Ohio, Hemisphere, **Publishing Corporation**, 1988,s.10-188.

⁴⁶ Hüseyin Izgar, Çalışanlarda Stres ve Tükenmişlik" **Endüstri ve Örgüt Psikolojisi**, Ed. by. Hüseyin Izgar, Konya, 2003, s. 127-148 ve,158-161.

⁴⁷ Tezcanlı, Erkan S, Organizational Stressors, Demographic Variables, and Felt Stress: **A Study on Stress at Work**, Boğaziçi Üniversitesi, 1989, s. 8-9. (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.**)

⁴⁸ Torrance E. Paul Constructive Behavior: Stress, Personality and Mental Health, **University of Minnesota, Wadsworth Publishing Company**, 1965, p. 17-31.

⁴⁹ Richard S Lazarus, Stress, Appraisal and Coping, New York, **Springer Publishing** Folkman, Susan, Company, 1984, s. 21-59.

Diğer bir bakış açısında ise kişinin yaşamındaki dengelerden bahsedilmektedir. Buna örnek olarak Şahin (1994), her organizmanın kendi içindeki denge bozulmalarını düzeltme eylemi sayesinde canlılığı koruduğunu ifade etmektedir. Kişi kendi içindeki dengeleri koruma çabasıdadır ve dengede olmasına "homeostasis" denmektedir. Dengelerde meydana gelen bozulmalar stres olarak da algılanabilmektedir. Fakat belli bir miktar stresin faydalı olduğu hatta yaşamın sürdürülebilmesi için şart olduğu da ayrıca vurgulanmıştır.⁵⁰

Cüceloğlu,1991 strese yol açan olayların ikiye ayrılabilceğini belirtmektedir; birinci grup bedenin içinde veya dışında olan uyaranlar, ikinci grup ise bedensel veya psikolojik uyaranlar kapsamaktadır. Cüceloğlu, kişinin ne kadar stres yaşadığı ve bu yaşadığı ile de nasıl başa çıkacağına bireyin anlamlandırma tarz ve deneyimleri ile bağlantılı ve bunu etkileyen bir faktör olduğunu söylemektedir.⁵¹

1.5.2. Depresyon

En az iki hafta süren, belirgin bir keyifsizlik, hayattan zevk alamama ve karamsarlık duygularıyla seyreden bir karanlık ruh halidir, depresyon.⁵² Depresyondaki insan adeta dünyayı kapkara gözlüklerin ardından seyrediyor gibidir. Depresyonun statü ya da iyi gelenekle birebir ilişkisi yoktur. Önemli olan depresyonun insanın zayıflığından kaynaklandığını bilmektir. Kimi insanlar çok yanlış bir biçimde depresyonu "karakter zaafı" olarak görürler. Oysa bu ruhsal durum rütbe, makam, servet ayırt etmeden her insanı etkileyebilir.⁵³

Yapılan birçok çalışmada depresyona neden olarak ideal edilenlerle gerçeklerin uyuşmazlığı görülmüştür. Hayatta ideal kıldıklarımıza ulaşamama halini makul karşılaması başaramamak kişinin kendisini sınırların ötesinde efor sarf etmeye iteceği için bunun nihayetinde de beklediği ideal alana ulaşamamış olmak, kişinin karamsarlığa ve kaygıya dahil olmasına bunun uzun sürmesi halinde de depresyona yakalanacağına ulaşılmıştır.

Kişilerin depresif bozuklukları ile ilgili en belirgin tanı kriterlerinden birisi de kendilerine karşı suçlayan düşünceler üretiyor olmasıdır. Depresyon sadece ruhsal çöküntü değil aynı zamanda fiziksel belirtileri de olan bir durumdur. Bu fiziksel yansımalar kişinin gerçek manada fiziksel hastalıkları olduğu şeklinde düşünmesine neden olabilecek kadar etkilidir. Uzun zaman uykusuz kalmışçasına kendisini uykusuz hissetmesi, aşırı yoğun ve bitkin hissetmesi, cinsel istekliliğinde azalma

⁵⁰ Richard S.,a.g.e.,s.49-59.

⁵¹ Doğan Cüceloğlu, İnsan ve Davranışı, İstanbul, **Remzi Kitabevi**, 1991, s. 253-404

⁵² Kemal Sayar, **Ruh Hali**, 2018, s.141.

⁵³ Sayar, a.g.e., s.142.

olması, kol ve bacaklarında ağırlaşmalar hissetmesi, dūşūnsel faaliyetlerinin yavaşlamıř olması, ellerini sūrekli ovuřturuyor olması, yūzlerinin kıpır kıpır olması, inisiyatif ūstlenememeleri, sosyal davranıřlarında zayıflamaların olması, kendilerini sūrekli yalnız kalmaya sevk etmeleri, etraflarına karřı ilgilerinin azalması, yalnız kalmayı yeęlemeleri depresyonun belirgin belirtilerindendir. Majör, manik, distimik, olmak ūzere ūç ana grupta incelenebilmektedir.

Kiřinin yařamını ūst dūzeyde olumsuz etkileyen bu hali, kısa sūreli deęil uzun sūreli gözlemlenmelere gōre deęerlendirmek mūmkündür. DSM tanımlamalarına gōre tanı koymak için, depresyon belirtilerinin en az iki hafta sūreyle sūrekli devam ediyor olması ve en ūnemlisi bu durumun herhangi bir sıra dıřı davranıřlar olmayıp bunun daha da ūstünde bir belirti sūrecinin olması gerekmektedir.

Depresyon bir duygu durum bozukluğu olup, bireyin evre koşularından etkilenmesiyle doğrudan orantılı, bir diğer yandan da genetik farklılığıyla buna yatkın bir yaratılışa uygun olması bu durumu pekiştiren nedenlerdendir. Psikolojik yatkınlık, hayata karşı savunma mekanizmalarının hızlıca tūketilmiř olması, mukavemetinin azalmışlığı pekiştirenlerden bazılarısıdır.

Klinik tedaviler çok değerli olmayıp belirgin bir farmokolojik tedavi yōntemi bulunmamaktadır. Fabrika ayarlarından uzaklaşmış olan insanı tekrar fabrika ayarlarına dōndūrmek, sosyolojik yaşamla bağını kuvvetlendirecek kendince nedenlerini bulmak ve açığa çıkarmasına katkı sağlamak gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞAM DOYUMU VE DİĞER KAVRAMLARLA OLAN İLİŞKİSİ

İnsan var olduğu dünyada tek başınalığı sağlayamamış çevresi ile diğerleri ile birlikte kemale ermiş sosyolojik ve psikolojik bir varlık. Bundan ötürü sosyo-psikolojik bu yapısı hem etken hem edilgen olmak anlamında varlığını devam ettirmiş hem transendent hem immanent düşünmeyi ve davranmayı başarabilmiştir. İmmanent düşünme yönüyle dışarıya transendent düşünme yönüyle de kendi varoluşsal yapısına bakabilmiş, düalist olmayan bir tek olanın iki yansıma halini kendisinde içselleştirmiştir. Etkileme özelliği ile çevresini değiştirmeyi başarmış bir taraftan da değiştirdiği çevreyle kendi değişimini mecz edebilmiştir. Psikolojik dünyasının çevresel dünyayı etkilemesi gibi, çevresel dünyası da psikolojik dünyasını etkilemiştir. Sosyo-psikolojik yaşamı ile zorluklar karşısındaki tutumu, uyum sağlama süreci kişinin yaşamını şekillendirmiştir. Buna göre psikolojik duygusal yaşam ve içinde bulunduğu çevresel diğer adıyla iş yaşamı arasındaki korelasyon nihayetinde insana mutluluk, verim, başarı olarak, bu ikisi arasındaki uyumsuzluk ve deformasyon ise mutsuzluk olarak yansımıştır. Sosyo-psikolojik varlık olan insan bahsi geçen bu nihai duruma ulaşmak ya da ortaya çıkan engelleri kaldırmak için bilimsel çalışmalara yönelmiştir.

Kişiy sosyal-psikoloji bilimi içinde ortaya çıkan aksaklıkları anlamaya, nedenlerini belirlemeye ve çözüm yollarını oluşturmaya çalışmıştır. Kişinin iş yaşamı ve etkileşim halindeki bireysel duygusal yaşamı arasındaki bu ayrılmazlık durumu incelendiğinde olumsuzlukları ortaya çıkaran en önemli etkenlerden birinin düşük yaşam doyumu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre kişiy gerek bireysel yaşamındaki düşük yaşam doyumu gerekse iş yaşamındaki düşük yaşam doyumu nedeni ile olumsuzluklar yaşamaktadır. Yaşam doyumu kavramı; Nevgarten tarafından ilk kez (1961) yılında ortaya atılmıştır. Bir insanın beklentileriyle elinde olanların karşılaştırılmasıyla elde edilen durumu ya da sonucu ifade etmektedir.⁵⁴ Yaşam doyumu bireyin kendisine yüklediği kriterler ile yaşam koşullarını algılayışı arasındaki karşılaştırmaları, dolayısıyla kendi yaşamı hakkında değer biçmesini kapsar.⁵⁵ Yaşam doyumu durumsal bir değerlendirmeden çok kişinin genel olarak tüm yaşamını, bu yaşamın çok çeşitli boyutlarını kapsar. Öznel iyi oluşla ilgilidir. Öznel iyi oluşun bilişsel

⁵⁴ Özer ve Karabulut, a.g.e.,s.72-74.

⁵⁵ Wileam Pavot ve Ed Dinear, Reviev of the Saticfaction with Life Scale. *Psychological Assessment*,1993,cilt,5,s.164-172.

bileşeni olarak bilinmektedir.⁵⁶ Öznel iyi oluş, kişinin yaşamını bilişsel ve duygusal olarak değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu değerlendirme, olaylara verilen duygusal tepkileri ve doyumun bilişsel değerlendirmesini kapsamaktadır.⁵⁷

İnsanlar daha çok sevinç ve çok az acı yaşadıklarında yaşamlarından memnun olduklarında yüksek öznel iyi oluş yaşamaktadırlar. İyi bir hayat ve ruh sağlığıyla ilgili başka özelliklerde bulunmaktadır, ancak öznel iyi oluş alanı, kişinin yaşamına ilişkin kendi değerlendirmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır.⁵⁸

2.1. ÇALIŞMA YAŞAMI YAŞAM DOYUMU ETKİLEŞİMİ

Yaşam doyumunu bireyin kendi belirlediği kriterlere uygun biçimde tüm yaşamını pozitif değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır.⁵⁹ Yaşam doyumunu hâlihazırda yaşamdan doyum, yaşamı değiştirme isteği, geçmişten doyum, gelecekte doyum ve kişinin yakınlarının o kişinin yaşamı hakkındaki görüşlerini kapsamaktadır. Doyum alanları ise iş, aile, serbest zaman, sağlık, para, benlik ve kişinin yakın çevresi olabilmektedir.

Yaşam doyumunu tek başına çevresel biçimlerin şekillenmesi olmayıp, bireysel iyi oluşun iş yaşamını etkilemesi sonucu ortaya çıkan iyi oluş durumudur.

Yaşam doyumunu bir bütün olarak yaşamın bütün kalitesinin pozitif olarak gelişiminin derecesidir.⁶⁰ Yaşam doyumunu bireyin iyi bir yaşamın ne olduğu ile ilgili kendi oluşturduğu ölçütlerle yaşamın aile, okul, arkadaş gibi alanlardaki niteliğini bir bütün olarak değerlendirmesidir.⁶¹

Yapılan araştırmalarda yaşam doyumunu özü itibarıyla kişinin beklentileri ve idealleriyle gerçek yaşamın örtüşmesi amaç olarak yakınlaşmasıdır. Gerek çocukluk döneminde ulaşamadıklarını bir hedef, beklenti olarak sonraya yansıtmış olmasına rağmen karşılık bulamayışı, gerekse bireysel beklentilerinin iş yaşamında karşılık bulamaması uyumsuzluğu düşük yaşam doyumunun ana eksenini oluşturmaktadır.

Yapılan araştırmalarda bireylerin öznel iyi oluşları yaşam bütününe bağlı olduğu gibi, bu yaşam bütününe parçalarındaki iyi oluşa göre bireysel olarak da farklılaşmaktadır. Kişinin bireysel yaşamı, duygusal yaşamı, iş yaşamı ile ilgili bunların

⁵⁶ Johnson M Dorahy, C.Lewis, F.J.Schumaker, Akuamoah-Boateng,R, Duze ,M,C, Sibiya,T,E, Depression and life satisfaction among Australian, Ghanaian,Nigerian, Northern Irish,and Swazi University Students. *Journal of social Behavior and Personality*,2000,cilt,15,sayı,4,s.569-580.

⁵⁷ Ed Dinear, Subjektive well-being. *Psychological Bulletin*,1984,cilt,95,sayı,3,s. 542-575.

⁵⁸ Ed Dinear, Subjektive well-being: *The science of happiness and a proposal for a national index*, *American Psychologist*, 2000,cilt,55,sayı,1,s.34-43.

⁵⁹ Ed Dinear, A.R.Emmons, J.R.Larsen, ve S.Griffin, The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment*, 1985,cilt,49,sayı,1,s.71-75.

⁶⁰ Ruut Veenhoven, The study of life satisfaction.In: W.E.Saris,R.Veenhoven,A,C. Scherpenzeel,Bunting (Eds). A comparative study of satisfaction with life in Europe, *Eötvös University Press*,1996,s.11-48.

⁶¹ John C Chiristopher J, Situating psychological well-being exploring the cultural roots of its theory and research. *Journal of Counseling Development*,1999,cilt,77,sayı,2,s.141-153.

bütününde olabileceği gibi ayrı ayrı her birinde de de iyi oluşlar olmayabilir. İnsan yaşamındaki bu her parça birbirini etkilemektedir. Bir bölümdeki iyi olması hali diğer tarafı da etkiler. Bu durumda birey toplam yaşamında yaşam doyumu düşük olmaktadır.

Bireylerin öznel iyi oluşu ile yakından ilgili bir kavram olan yaşam doyumu kişiden kişiye farklılık göstermekte ve genel olarak yaşamdan memnun olmayı ifade etmektedir. Genel olarak yaşam doyumu, kişinin iş, boş zaman ve diğer iş dışı zamanı olarak tanımlanan yaşama gösterdiği pozitif duygusal tepkiler olarak tanımlanabilir.⁶² Bireylerin yaşam doyumu birçok şeyden etkilenebilir. Bunlardan bazıları günlük yaşamdan oluşan mutluluk, yaşama yüklenen anlam, amaçlara ulaşma konusunda uyum, pozitif bireysel kimlik, fiziksel olarak bireylerin kendini iyi hissetmesi, ekonomik güvenlik ve sosyal ilişkilerdir.⁶³ Yaşam doyumu, kapsamlı bir mutluluğun önemli bir ögesi olarak ifade edilmektedir.⁶⁴

Yaşamın geneline ilişkin bilişsel algılamalar ve değerlendirmeler olarak ifade edilen yaşam doyumu üç bölümden oluşmaktadır. Birincisi, bireyin yaşamını dış ölçütlerle karşılaştırarak iyi oluş hali olarak tanımlar. İkincisi, kendi yaşamını yargılamasının oluşturduğu duyu halidir. Üçüncüsü ise günlük ilişkilerin oluşturduğu memnuniyet halidir.⁶⁵

Sosyal psikolojinin gelişmesi 20.yy ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Özellikle iş yaşamına ilişkin belirlenimler bunun bireye yansıma biçimleri konusunda araştırmalar yapılmıştır. Bu konuda Frankfurt okulunun önemli temsilcilerinden Habermas, çalışma dışı zamanların giderek işin etkisi altına girdiğini, iş esnasında edinilen davranışların biçimleri ve tutumlarını iş dışı yaşamdaki davranışları etkilediğini öne sürmüştür. Habermas'a göre çalışma zamanlarının kısalması, iş dışı zamanın çalışma yaşamının baskısından kurtulması için fırsat niteliğindedir.⁶⁶

2.2. GENEL YAKLAŞIMLAR

Konuyla ilgili kuramsal yaklaşımları incelediğimizde üç temel teoriyle karşılaşırız. Araçsallık, Çatışma ve Dağılma yaklaşımları. Etkileşim üzerine kurulu bu üç teoriyi incelediğimizde, bazılarının olumlu etkileşimden, bazılarının olumsuz

⁶² Sung-Mook,H.Giannakopolus,E. The relationship of satisfaction with life to personality characteristics. *Journal of psychology Interdisciplinary Applied*, 1994, cilt,128,sayı,5,s. 547-555.

⁶³ Philippe C.Schmitter A, Life satisfaction in conrenarians residing in long-term care. <http://www.mmhc.com/articles/NHM9912/cutillo.html>.(Erişim tarihi 21.04.2017.)

⁶⁴ Dinear, Emmons, a.g.e., s.71-75.

⁶⁵ Serin, Özbulak, a.g.e.,s.23-30.

⁶⁶ Michael A. Huberman , Roland Vandenberg, Introduction: BUrnout and the teaching profession. In Vandenberghe,R, Huberman,A,M,(Eds), Understanding and preventing teacher burnout: A sourcebook of international research and practice, **Cambridge: Cambridge University Press**, 1999,s.15-57

etkileşimden bazılarının ise herhangi bir etkileşimin olmadığından söz ettiği görülmektedir. Buna göre yaklaşımlar aşağıdaki gibidir.

2.2.1. Taşma (Spill Over) Yaklaşımı

Taşma kavramsal olarak bir alandan diğer alana geçiş ve her iki tarafı benzeştirme şeklinde bir anlam içermektedir. Kısaca taşma yaklaşımı, “bir yaşam alanında örneğin çalışma yaşamında cereyan eden tutum, davranış ve tecrübelerin, diğer yaşam alanına (çalışma dışı yaşam alanına) geçtiğini” ifade eder.⁶⁷ Buna göre iş yaşamındaki davranış ve tanımla biçimleri bireyin aile ve sosyal yaşamına da yansır. İş yaşamında bireysel çalışan, iletişim kurduğu kimse olmayan sürekli makine veya bilgisayarlarla çalışan bir kişi sosyal yaşamında da benzeri bir durum sergileyip etrafındaki kişilerle iletişim kurmayacak, sosyal organizasyonlara katılmayacaktır. Yine bu yaklaşıma göre kişi iş yaşamında bir şeye duyarsızsa sosyal yaşamında da benzer bir durum sergileyecektir. Örneğin iş yaşamında bireysel olan, grup çalışmasını başaramayan, her şeyi doğrudan kendisine saklayan interaktif ve ekip çalışmasına yatkın olmayan birisi pekâlâ bireysel yaşamında da çevresine karşı duyarsız hatta bencillik düzeyinde bireysel davranıp bunu yansıtabilir.

Bu yaklaşımda iki yaşam alanından birinde yaşanan ilişki, beklenti ve bunların gerçekleşme düzeyinin sonuçları olarak, tutumların diğer yaşam alanındaki deneyimleri aynı yönde etkilediği varsayılmaktadır.⁶⁸

Bir yaşam alanında yaşam alanı konusunun ulaşacağı yer anlamında beklentinin az olması, aynı kişinin diğer yaşam alanlarındaki beklentilerini de azaltacaktır. Ayrıca elde edilen sonuçtan tatmin düzeyinin de benzer olduğu görülmektedir.

Yaşam doyumu alt boyutunda, taşma tek taraflı, tek durumlu negatif transferin olduğu bir durum olmayıp etkileyen ve etkilenen çift taraflı olduğu pozitif transferinde olabileceği bir durumdur. Örneğin bireysel yaşamdaki mutlu olma hali aile içerisindeki müttekâmil, huzurlu olma hali iş yaşamına da aynı şekilde pozitif olarak yansıyacaktır.

2.2.2. Dengeleme (Compensation) Yaklaşımı

Dengeleme yaklaşımı, çalışma yaşamından alınan doyum ile yaşam doyumu arasında zıt ve negatif bir ilişki olduğunu savunur.⁶⁹

⁶⁷ Shimon,L.Dolan, Eric Gosselin, “Job Saticfation and life Saticfaction:Analysis of a Reciprocal Model with Social Demographic Moderators, *Journal of Economics Literature Classification*, cilt,23,s.20-28.

⁶⁸ Timothy A.Judge, Watanabe Shinichiro, “Individual Differences In the Nature of the Relationship Between Job and Life Saticfation, *Journal of Occupational, Organizational Psychology*, 1994,vol,67,issue,2.

⁶⁹ Thomas I Chacko, “Job and Life saticfations, A Casual Analysis of Their Relationships, *Academy of Management Journal*,1983, vol,26,no.1.

Buna yaşam doyumunun alt bileşenlerinden birindeki olumsuzluğu yaşam doyumunu oluşturan diğer alt bileşendeki pozitif durumla dengelemek, absorbe etmek mümkün olacaktır. Bu nedendir ki kişinin toplam yaşamında yaşam doyumunun tezahür etmesi, yaşam doyumunu oluşturan sahalardan en az birinde pozitif bir yansıma biçimi olabilmektedir.

İki yaşam alanından birinde beklentiler düşük düzeyde gerçekleşerek düşük tatmine neden oluyorsa insanlar bu olumsuzluğu dengelemek amacıyla, diğer yaşam alanındaki beklentilerini gerçekleştirme çabasına girmekte, yani yaşamın bu alanında daha etkin olmayı seçmektedir. Örneğin bu yaklaşıma göre, çalışma yaşamında beklediklerini bulamayan insanların, çalışma dışı yaşamlarında aile, arkadaş, akraba, komşuluk ilişkilerinin daha sık örgülü bir dokuya sahip olacağı ve bu yaşam alanındaki tatmin düzeylerini yükseltmeye çalışacakları varsayılmaktadır.⁷⁰

Çalışma yaşamının kendi içindeki yoğunluğu ve sıkıcılığı bir süre sonra bireyin yaşam doyumunu negatif etkileyecek, çalışma yaşamına dair beklentiler azalacak idealize edilen bir olgu olmaktan çıkıp katlanılan bir olgu şekline dönüşecektir. Böyle bir durumda çalışma yaşamındaki bu zorluklarla uzun soluklu baş etme imkânı azalacaktır. Bireyin çalışma yaşamına olan zorunluluğu katlandığı bir vaka haline dönüşecektir. Böyle bir durumun sürdürülebilirliği oldukça güçleşecektir. Bu durumun talere edilebilmesi için çalışma yaşamı dışındaki yaşamın pozitif temeller üzerine bina edilmiş olması, bu imkânlarında bireyin çalışma yaşamına yansımalarının olması gerekmektedir. Kişi çalışma yaşamı dışında mutlu bir aileye, sağlıklı bireylere, iletişimi doğru olan bir çevreye, burada oluşacak her olumlu durum diğer taraftaki olumsuz şeyleri baskılayacak katlanılabilir hale getirecektir. Bu, iki uçlu bir teori olup tam tersi bir durum da söz konusu olabilir. İş yaşamının huzurluluğu, verimliliği, doğru iletişimi kişinin çalışma yaşamı dışındaki olası olumsuz yaşamını etkileyecek, çoğu zaman buradaki olumsuzlukları görmezden gelecek ya da akılcı çözümler üretmesine imkân sağlayacaktır. Buna göre bu teorinin önünde bütün olan insan yaşamının bir tarafındaki olumsuz yapan biçimi diğer tarafta oluşturduğu pozitif olumlu yaşam biçimi tarafından dengelenebilmektedir.

İş yerlerinde çalışma adına başarısızlık ve yoksunluk hisseden ve yaşayan çalışan grubun, çalışma dışı yaşamlarında, diğer alanlarda başarılı olma konusunda çok istekli ve başarılı olabildiklerini gözlemlemiştirler.⁷¹

⁷⁰ İlkay Savcı, "Çalışma Yaşamı ile Çalışma Dışı Yaşam Alanlarının İlişkisi Üzerine Kurumsal Yaklaşımlar", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1999, sayı,54.

⁷¹ Charles G Morris, Psikolojiyi Anlamak, *Türk Psikologlar Derneği Yayınları*, Ankara,2002.

2.2.3. Bölünme (Segmentation) Yaklaşım

Temelde bu yaklaşım düalist bir görünüm taşımaktadır. Bütün gibi görünen yaşam iki ayrı parçanın bir araya gelmesiyle oluşmuş, aslında her ikisi de kendi alanlarında bağımsız ve kendi öncelerinin kendi sonralarını belirlediği varsayımına dayanır. Modern dünyanın tarif ve tanzim edilmesi bu konu bu şekliyle ifade edilmiş olup, modern dünyanın prehistorik insanın yaşam bütünü oluşturduğu parçaları ayırtırmayı ve aralarında kırmızıçizgi oluşturmayı profesyonellik olarak telakki edip bu şekliyle yaşam bütününe yansıtmaktadır.

Çalışma yaşamını profesyonel biçimde yaşam bütünü içerisinde tanzim edip çalışma yaşamının dışındaki alanı ise kendine koruma alanı olarak belirlemiştir. Bir adım ötesinde bireysel yaşam alanlarını korunaklı alan haline dönüştürmek, yaşam doyumuna olumsuz etki eden çalışma yaşamından ayrı tanzim etmiştir. Kişi kırmızıçizgilerle korunaklı hale dönüştürdüğü bu yaşam alanına dışarıdan müdahaleleri önlemek maksadıyla kendi varoluşsal hakikatine göre yöntemler geliştirmiştir. 20.yy. sanayi toplumlarında bu durum sosyal psikolojinin önemli uğraş alanı olup sanayi devrimini ve insanı mekanik düşünür hale getirmenin de zeminini oluşturmuştur. Özellikle iki ayrı dünya gibi tarif edilip aralarında bir sorgulama zemini oluşmasına imkân tanımamıştır. Avrupa ve Batı toplumlarındaki çalışma hayatının tasnif edilmesinde bu kural bir anayasa gibi temellendirilmiş insanı düalist düşünmeye, davranmaya zorunlu koşturmuştur. Bu yaklaşıma göre, çalışma ve çalışma dışı yaşam alanları iki farklı alanı temsil etmekte ve aralarında da bir etkileşim söz konusu olmamaktadır.

Bölünme yaklaşımının temel özelliği; bireyler, her hangi bir şekilde mesleki tecrübe ve alışkanlıklarının etkisinde kalmadan, çalışma dışı serbest zamanlarını geçirebilmektedir.⁷²

Başka bir araştırmayı yapanlar taşma ve dengeleme yaklaşımlarına karşı çıkarak insanların olumsuz çalışma ortamlarına karşın, kendilerini işleriyle doyuma ulaştırmış ve mutlu hissedebileceklerini ifade ederek çalışma yaşamı ve çalışma dışı yaşama ayrı ayrı etki eden etmenlerin aslında bireylerin her iki alandaki "sosyal tarihleri" olduğunu ileri sürmüştür.⁷³ Her iki yaşam alanındaki doyum düzeyi, ilgili sosyal tarihlere bağlı olarak ortaya çıkar ve alanlar ayrı ayrı olmalarına rağmen birlikte tüm yaşam alanlarını etkiler.⁷⁴ Tinar vd. nin araştırma sonuçlarında bu yaklaşımı

⁷² Nikhil Gupta, T Beehr, "Relationship Between Job and Family Satisfaction,Causal and Noncausal Covariation, Jouarnal of Management, 1994,cilt,20, sayı,3.

⁷³ Janet Near P, Ann Smith C, W.Rober, G.Raymond, "Job Saticfaction and Nonwork Saticfaction As Components of Life Saticfaction", *Journal of Applied Psychology*, 1983,cilt,13.

⁷⁴ Mustafa Yaşar Tinar, *Çalışma Psikolojisi*, Necdet Bükey A.Ş.,İzmir,1996.

destekliyor. Araştırma sonuçlarına göre, bireylerin iki yaşam alanını birbirinden ayrı tutma eğilimlerinin oldukça güçlü olduğu saptanmıştır.⁷⁵

2.2.4. Araçsallık (Enstrumentally) Yaklaşım

Yaşam doyumunun bütünlüğü içerisinde, yaşam alanlarından birisini diğerinin pozitif hale dönüşmesi için araç olarak kullanma davranışıdır. Kişi seçebildiği yaşam alanlarını diğer yaşam alanlarını olumlulaştırmak için bir yönelim içindedir. Çalışma yaşamını oluştururken burada edindiklerini bireysel, çalışma dışındaki yaşamına pozitif aktarım olarak kullanır. Örneğin çalışma yaşamının bütün olumsuzluklarına rağmen riskli bir çalışma alanı olmasına rağmen getirisi, ekonomik düzeyinin normalin üstünde olması, çalışma dışındaki yaşamın kaliteli hale gelmesine katkı sağlayacak şekilde pozitif transfer olarak oluşturulması bu yaklaşımı tarif etmektedir.

İnsanlar yaşam içinde ilgileri hangi alanda yoğunlaşmış iseler, o alana ait rolleri önemli hale gelmekte ve daha merkezi bir şekle bürünmektedir. Örneğin, niteliği yüksek işlerde çalışanların merkezi yaşam ilgileri bu alanda oluşmakta, çalışma rolü diğer tüm rollerin üzerinde bir öneme sahip olmaktadır. Eğer iki yaşam alanı birbirine benzer nitelikteyse, iki alan arasında ilişki bulunmadığı eğer çalışma yaşamı niteliksiz ise, bu kez çalışma dışı yaşam alanı ve rollerin merkezi konuma geldiği belirtilmektedir.⁷⁶

2.2.5. Çatışma (Contlict) Yaklaşımı

Temelde rol karmaşası olarak tanımlanan bu yaklaşım, çalışma yaşamı ile çalışma dışı yaşamın birinin diğeri için feda edilmesi olarak adlandırılır. Kişi fedakârlık yapmaya başladığında bu fedakârlıklar feda edilen taraf adına mutsuz olmanın kapısını aralayacaktır. Böyle bir durumu psikolojik olarak irdelediğimizde, kişinin yaptığı ve düşündüğü şeyin aynı olması aslında her iki taraf içinde tam ve bütün olarak dâhil olmamak anlamına gelir. Sınırlı enerji ve zamanın olduğu bir dünyada birine söz verip aslında zorluklardan kaynaklı diğerini yapmayı seçmiş olma, yapılacak şeyi ve aynı zamanda kişiyi etkilemektedir.

Bu yaklaşıma göre, çalışma ve çalışma dışı yaşam alanları arasında uzlaştırılması mümkün olmayan bir çatışma bulunmaktadır. Ancak Shamir, çalışma ve çalışma dışı roller aracılığıyla gerçekleşen bu çatışmanın gerçek mi yoksa algılanmış çatışma mı olduğu üzerinde durmak gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım bireylerin sınırlı bir zaman ve enerjiye sahip olduğu düşüncesinden hareket

⁷⁵ Karyn Loscocco, A.Roschelle ,”Influences On The Quality Of Work And Nonwork Life: Two Decades In Review, *Journal Of Vocational Behavior*,1991,cilt,39.

⁷⁶ Robert Parker , K Brown R, J Child, .Smith,J., The Sociology of Industry, *George Allen and Unwin Ltd*,1972,s,172,aktaran Savcı,a,g,m, s.158

etmektedir.⁷⁷ Dolayısıyla birey sınırlı enerji ve zamanını bazen bir yaşam alanı için harcamaktadır, bu durumda diğer yaşam alanına yönelik bir istismar söz konusudur. Yani bireyin bir takım faaliyetlerden fedakârlık yaptığı görülmektedir.⁷⁸ Kişinin bu yaşam alanlarından birini diğeri için ötelemesi nihayetinde kendisini kötü hissetmesine bir adım sonrasında da suçlu hissetmesine neden olacaktır. Böylesi bir durum aslında kişinin yaşam doyumundan taviz vermesi anlamına gelmektedir.

Yapılan çalışmalarda üç tip çatışmadan bahsedilmiştir. Bunlardan birincisi “zamana bağlı çatışmadır”. Bu tip çatışmada, bir rolün oynanması için gereken zaman, bireyin bir diğer role katılımına engel olmaktadır. İkinci çatışma biçimi “gerginliğe dayalı çatışma” olarak ortaya çıkar ve bir rolde üretilen stres belirtilerinin diğer role etkisi ya da müdahalesi olarak açıklanabilir. Üçüncü çatışma tipi ise “bir davranışa dayalı çatışmadır” ve bir rolde işlevsel olan davranışların, diğer bir rolde “olumsuz işlevsel” olmaları şeklinde tanımlanabilir. Greenhaus, stres modelinin iki alan arasındaki ilişkiyi açıklamak için uygun bir zemin oluşturduğunu bireysel farklılıklar ve psikolojik değerlendirmelere olanak sağladığını ifade etmektedir.⁷⁹

2.2.6. Dağılma (Dissapreparation) Yaklaşım

Dağılma yaklaşımı, çoklu bir iş doyumunu ve yaşam doyumunu ilişkisinin aynı anda ortaya çıkabileceğini iddia eden bir yaklaşımdır. Bu durum bazı araştırmalarda saptanmıştır.⁸⁰ Bu çalışmada amaçlanan hangi yaşam alanının toplam yaşam doyumundaki etkisinin daha fazla olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Büyük çoğunluğun iş yaşamındaki yaşam doyumunun toplam yaşam doyumundaki etkisinin daha fazla olduğu yönündedir.

Yapılmış araştırmaların çok azında, çalışma yaşamındaki doyumla genel yaşam doyumunu konusunun bireylere göre farklılık içerdiği görülmektedir. İş doyumunu ile yaşam doyumunu arasındaki ilişkinin yönü hususunda araştırmacılar arasında görüş birliği bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte, yaygın görüşe göre, iş doyumunu yaşam doyumunu daha fazla etkilemektedir.⁸¹

Çalışma yaşamından alınan doyumun, toplam yaşam doyumuna etkisi incelendiğinde aşağıdaki verilere ulaşılmıştır.

⁷⁷ Savcı, a.g,m, s.124.

⁷⁸ Driscoll, a,g,m.s.34.

⁷⁹ Jeffrey Greenhaus H, "The Intercektion of Work and Family Roles: Inretpersonel and Organizational Issues", Goldsmith, E,(ed) Work and Family, Theory,Research and Application, Sage Publications, **Academy of Management Review**,1989,cilt,10,s.23-44, aktaran Savcı, a,g,m,s.157.

⁸⁰ Boris Kabanoff, E Obrein G, Work and Leisure: A Task Analysis, **Journal of Applied Psychology**,1980,cilt,65

⁸¹ Ali Danışman," Kültürel Ortamın Araştırma Sonuçlarına Etkisi, Kuzey Amerika da Geliştirilip Türkiye’de Tekrarlanan Bazı Araştırmalar Üzerine Bir Değerlendirme 10. **Yönetim KongresindeSunulanTebliğ**,2000,<http://yonetim2000.erciyes.edu.tr/Kongreecd/oturumsekiz3html>. (Erişim tarihi.06.05.2018.)

Yapılan birçok araştırmanın sonucuna göre, iş yaşamından elde edilen doyumun, yaşam doyumundaki değişimleri yaklaşık %5 ile %10'unu açıklayabileceğini ortaya koymuştur.⁸²

Uyguç vd. nin araştırmasında, iş doyumunun yaşam doyumundaki değişimleri ancak %6'sını açıklayabildiği saptanmıştır.⁸³

---

⁸² Near, Janet, a.g.e.,s.125.

⁸³ Uyguç vd. a.g.m., s.202.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖĞRETMENLİK MESLEĞİ VE ÇALIŞMA ALANLARI

Öğretmen özü itibariyle insan yetiştiren kişi olarak tarif edilebilir. Bu tanıma göre birkaç tane şeyi bir arada tarif etmek gerekiyor. Bunlar sırasıyla insanı yetiştirmek, insana öğretmek olarak ayrıştırılabilir.

İnsan antropolojisi gereği yaşamı bir gayeye bağlı sosyal psikolojik bir varlık. Kendi yaratılışında, yaşamı öğrenmeye dair apriori nedenleri barındırıyor olması onun yaşam alanında ihtiyaçlarını belirleyen, varoluşsal bir olgudur. Doğuştan getirdiği bu özellikleri onun mütakâmil olmasında bir başlangıç olup sonradan ekledikleriyle kâmil insan olmayı başarır. Beşeri varlığını anlamlı hale getiren insan olma özüne eklediği insanlık diyebileceğimiz yine varoluşsal zemindeki kazanımlarıdır. Dünyaya gelme süreciyle başlayan bu yolculuk yaşam alanının tamamında eksik olanın bütüne ulaşması gibi gayesine ulaşabilmenin çabasıyla geçer. İşte insan apriori zorunluluklarıyla bu bütünün bir parçasını, ahlak, inanç, öğrenme duygularının vb. eklenenlerle de bütün olmayı insan olmayı sağlamış olur. Bu pencereden baktığımızda insan olma özelliği bir yanıyla doğuştan getirdiklerimize diğer yanıyla sonradan edindiklerimize bağlıdır.

İnsanla bağlantılı diğer alan “ yetiştirmektir”. Yaşam alanındaki toplam temaya baktığımızda nitelik kazanabilmek için bir başka insanın varlığına ihtiyaç duyarız. Sosyal yaşamda üstlendiğimiz rollerimizi apriori yatkınlığımıza bağlı bir başka insanın ekledikleriyle tamama erdirdiğimizi görürüz. Yetiştirmek kavramı kendi içinde oldukça geniş bir anlam ifade etmektedir. Sosyolojik bütünlüğe erişmek, toplumda rol üstlenmek, kendi gayeliliğini gerçekleştirmek, öncesini ve sonrasını anlamlandırmalı, bir sonraki adımı atmada maharet göstermek, bunlar gibi savunabileceğimiz yaşamın nerdeyse tamamını kapsayan konuların tamamında hiç durağan olmayan ve sürekli devam etmeyi gerektiren bir süreç. Bu süreç doğduğumuzda ailede başlayan, küçük dar çerçevede başlayan sonra gittikçe genişleyen bir süreçtir. Bu yetiştirme halkasının mihenk taşı öğretmenler. Yetiştirme faaliyeti tek başına kısır bir alana dönük olmayıp, epistemolojik, sosyolojik, psikolojik kodları olan nerdeyse toplum olmayı sağlayan temel kriterdir.

Öğretme, öğretmenin ve öğrenenin olmasını gerektiren bir yapıya ihtiyaç duyar. Enstrümanlar, yöntemleri farklı da olsa, temelde karşı tarafta davranış değişikliği oluşmalı şeklinde tarif edilen, yaşayan bir organizma misali mekanikleşemeyen kendisine münhasır bir yapı. Davranış değişikliği durağan ve tek sefere mahsus olmadığı gibi sosyal roller üstlenmede, toplumsallaşmada, bilişsel anlamda intibak sağlamada sürekli olan ve kendi kendisini yenilemeyi başarabilen bir yapı.

Öğretme faaliyetinin tutarlılığı ve geçerliliği, karşı tarafta pozitif davranış değişikliği oluşturmaya bağlı olup öğretmenin niteliğinin yüksek olması ve öğretme eyleminin yöntemiyle de doğrudan ilgilidir. Bu gözlenebilir bir durum olduğu gibi ölçülebilir bir durumdur da. Öğretme faaliyeti kendi içinde hem pozitif rasyonel bir anlam, hem de toplumsal anlamda değerlilik ifade eder. Bunlardan birinin olmayışı tamamlanmamış bir öğretme eylemi olarak nitelendirilir.

Yaşadığımız dünyadaki hızlı değişim eğitimin zorunluluğu ve önemini belirginleştirmektedir. Değişen dünyaya intibak, inovasyon ve öne geçmenin en önemli argümanı eğitimidir. Toplumdaki insan kaynaklarını verimli hale getirmek, yenileşmeyi sağlamak, nitelikli dimağlar oluşturmak topluma yol gösterici bireyler yetiştirmekte eğitimin sorumluluğundadır.

3.1. ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN TANIMI

Öğretmenlik, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleğidir. Öğretmenler, bu görevlerini Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak yerine getirmekte yükümlüdürler.⁸⁴

Öğretmen, insan davranışını oluşturmada veya davranış biçimleri alanında görevi olağanüstü güç ve karmaşık olan uzman bir teknisyendir.⁸⁵

Öğretmenin çalışma alanı kurumsal yapılardır. Ülkemizde bu durumu incelediğimizde eğitim alanı temelde iki gruptan oluşur. Bunlar özel sektör ve devlet kurumları olarak tasnif edilir. Öğretmenler mesleklerini kurumsal yapıda icra ederler.

Öğretmenlik mesleği insanlık tarihi kadar geçmişi olan, zamana ve duruma göre anlamlılığını yitirmeyen, toplumdaki önemini muhafaza eden, nadir mesleklerdendir. Toplumların gelişmişliğini, medeniyet ölçülerini, ilerlemişliğini büyük oranda öğretmenlerin ürettiklerine bağlarız. Buna göre öğretmenlik mesleğinin önemine vurgu yapan araştırmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan birkaç tanesini açıklayacağız.

3.2. ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN ÖNEMİ

Bir ülkenin sosyal düşünce, iktisadi kalkınmasını sürdürebilmesi için yüksek düzeyde nitelikli insan gücüne ihtiyacı vardır ve bunlar esas olarak okullarda

⁸⁴ Zülal Demirörs, Ortaöğretimde Öğretmen ve Öğrencilerin Birbirinde Aradıkları Niteliklerde Uyum, A.Ü,1987,(*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*).

⁸⁵ Cevat Alkan, Eğitim Ortamları, *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara*,1979.

öğretmenler tarafından yetiştirilir. Kalkınmada stratejik önem taşıyan nitelikli insan gücü ve meslek elemanlarının başında öğretmenler gelir.⁸⁶

Öğretmenlik mesleği eğitim toplumunun içindeki en önemli unsurdur. Diğer materyaller öğretmen eliyle şekillendirilirse bir anlama ulaşmaktadır. Okulların fiziki yapıları, eğitim materyalleri, müfredat, tedrisat, teknolojinin varlığı ancak onu kullanan bireylerin nitelikli olması ve doğru kullanmasıyla faydalı ve verimli ölçülebilir sonuçlar doğurur. Kaldı ki eğitimin bu köşe taşı eğitimin diğer enstrümanları oluşturma sorumluluğunu da üstlenir. Öğretmen, eğitim aşamalarının neredeyse tamamında hem öğretici hem uygulayıcı pozisyonundadır. Toplumların gelecek vizyonunu oluştururken öne aldıkları temel kriter nitelikli ve yetişmiş bireyler olduğu için bu bireyleri yetiştirme görevini üstlenen öğretmenler de dolaylı olarak ürettikleriyle bu toplumun mihenk taşını oluşturur.

Gözütok'a göre öğretmen unsuru ihmal edilen bir eğitim sisteminden olumlu sonuçlar beklemek mümkün değildir.⁸⁷

Herhangi bir eğitim programının başarısı öğretmenin yerine getireceği rol ve programı uygulamaya koymadaki yeteneğine bağlıdır. Çünkü bütün diğer yardımcı araçlar yetenekli bir öğretmenin elinde anlam kazanır. Öğretmen bugüne değin eğitim sürecinin temel unsuru olmuş ve bundan böyle artan bir sorumlulukla böyle kalacağı bilinen bir gerçektir. Yeni geliştirilen teknik ve yönetenlerle "öğretmene ihtiyaç yoktur" imajı olsa da rollerindeki bazı değişikliklerle daima eğitim programları içinde yer alacak ve program için hayati önem taşıyacaktır.⁸⁸

Öğretmenin önemi öğretmeyi uygulama aşamasında daha belirgin hale gelir. Materyallerin sahada uygulanabilmesi, doğru kullanımı, yöntemli ve sonuç üretir tarzda sunulması, öğretmenin öğrenmeyi kalıcı hale getirebilmesi öğretmenin uyguladığı yöntemlerle mümkündür.

Birey, uygun ortam ve koşullarda olsa bile öğretmen unsuru olmadığında öğrenme açısından yine zorlanabilir. Çünkü öğretmenler, değişik kaynaklardan yararlandıkları bilgilerle konuyu öğrencilerin göremedikleri boyutlarıyla da görebilmelerine yardımcı olabilirler. Okulun iyi olması oradaki öğretmenlerin iyi olmasıyla eşdeğerdir.

Öğretmen eğitim amaçlarını gerçekleştirme yönünde birey davranışlarının değişmesinde de çok önemli bir fonksiyonu yerine getirir. Öğretmenin, bu görevini

---

⁸⁶ Nurgül Yavuzer, Etkin Öğretmen Eğitimi Uygulamasının Tutumlarına Etkisi, İ.Ü, 1990, (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

⁸⁷ Dilek Gözütok, Öğretmenlerin ve Öğrencilerin Algılarına Göre Mesleki Davranışların Değerlendirilmesi, **Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 1992, cilt, 24, sayı, 2.

⁸⁸ Gülseren Armutçuoğlu, Hizmet İçi Eğitimde Görev Alan Öğretmenlerde Bulunması Gereken Nitelikler, **Eğitim Dergisi**, 1991, sayı, 6.

başarıyla yerine getirebilmesi için genel kültür, öğreteceği alanda ve aynı zamanda eğitim alanında bilgi ve becerilerle donatılmış olması gerekir. Bir öğretmen, sınıf atmosferi içinde bir yandan öğrencileri bilgi ve becerilerle donatırken bir yandan da kişiliği ile onları etkiler. “Öğrenci davranışı, öğretmen davranışını yansıtır” anlayışı öğretmenin sadece bilgisi ile değil, tutum ve davranışlarıyla da öğrenciyi etkilediğini vurgulamaktadır.⁸⁹

Öğretmen mesleki sorumluluğu ve toplumdaki rolü gereği bilgiyi aktaran olmanın ötesinde rol model olmayı sorumluluk olarak üstlenmiştir. Buna göre kendisi dışındaki bireylerin nazarında öğretmenin olumsuz davranışları daha görünür ve eleştirel olmak durumundadır. Ülkemizdeki tarihsel rol açısından toplum tarafından hep yukarıda tutulmuş hatta çoğu zaman konu ne olursa olsun bilirkşi olarak konumlandırılmıştır. Toplumda örnek birey olarak tanımlanan öğretmen zaman içinde bu rollerinden bazılarını maalesef yitirmiş, bilgiyi aktaran kişi rolüne bürünmüştür. Toplumdaki yerini ve önemini fast- food öğrenme ile birlikte daha pragmatist bir mecraya taşımıştır. Bilginin kolay ulaşılabilirliği bundaki en önemli neden olmuştur. Oysaki öğretmenin konuşlandırıldığı yer itibarıyla, öğrenciyi bir ruh verdiği gerçeği bu durumda gözden kaçmıştır. Buna göre de öğretmenin rolü gereği üstlendiği statü zaman içinde önemsizleştirilmeye çalışılmıştır.

Modern dünyanın getirdiği modernlik teknoloji ve kolaylıklar aynı zamanda bu kadim ruhu da götürmüştür. Modern toplumu öğreten Batı uygarlıklarında bu olumsuzluk erken teşhis edilmiş bunun önlemleri alınmıştır. Öğretmen toplum mimarı olma statüsüne kavuşmuştur. Özellikle yetişen nesli ampirik verilere göre değil uzun vadeli hesaplara göre şekillendirdikleri, modernitenin kaybettiği insan olma, illegal yaşamdan uzak olup legal yaşama yaklaşabilmeyi yine öğretmenin asli statüsüne taşınarak ehemmiyetli role büründürerek olabileceğini keşfetmiş ve bunun için de gereğini yapmıştır.

Yine aynı konuya değinen bir başka araştırmacıya göre de öğretmenlik statüsünü yalnızca bilgi verme rolünü gerektirseydi, bu işi öğretim makinaları, bilgisayar, Tv, Radyo vb. Araçlarla yapmak mümkün olurdu. En azından, teknoloji yönünden gelişmiş ve teknoloji ötesine geçmiş toplumlarda öğretmen problemi kolayca çözümlenebilirdi. Oysa davranış bilimleri bize öğrencinin, öğretmenin tutum ve davranışlarıyla etkilendiğini göstermektedir. Öğretmenin düşünsel tutumu tepkileri, çeşitli alışkanlıkları öğrenciyi düşünsel olarak etkilemektedir.⁹⁰

---

⁸⁹ İbid,a.g.e.,s.309

⁹⁰ Suat Pektaş, Sözel Olmayan Öğretmen Davranışlarının Öğretime Etkilerinin Değerlendirilmesi, A.Ü.(**Yayınlanmamış Doktora Tezi**).

Öğrenci hangi yaş ve düzeyde olursa olsun, eğitime başladığı zaman olumlu ve olumsuz davranışlara sahiptir. Öğretmen, öğrencilerin olumlu davranışlarını geliştirebilmek, olumsuzlukları değiştirebilmektedir. Öğrenci davranışlarının değiştirilmesi ve geliştirilmesi ile görevli öğretmenin bu görevi yerine getirilen birçok öğretim yöntemlerinden faydalanır. Öğretmen, uygulamak üzere seçtiği ve kullandığı öğretim yöntemi, kendi davranışlarıyla da bütünleşerek öğrenciye tatbik edildiği zaman amaçlarına ulaşma yolunda anlam kazanır.⁹¹

Öğretmen toplam eğitim sisteminin en önemli unsuru. Sadece bilgisiyyle değil, sosyal davranışları, psikolojik yapılanması, inovasyonu yakalaması ve nihayetinde örnek olma niteliğine haiz bir yapıda olması gerekir. Buna göre öğretmende bulunması gereken nitelikler aşağıda açıklanmıştır.

3.3. ÖĞRETMENDE BULUNMASI GEREKEN NİTELİKLER

Öğretmen toplumumuzun uyanık ve aydın bir üyesi, çağdaş bilim ve tekniğin gelişmesi sonucunda küçülen dünyamızın sorunlarına eğilen bir kimse ve nihayet önem ve değerini herkesin kabul ettiği öğretmenlik mesleğinin yetenekli bir üyesi olması gerekir.⁹²

Bu tanıma göre tesadüfen öğretmenlik mesleği seçilemeyeceği gibi herkesin de öğretmen olabilmesi mümkün olmamalıdır. Üzerinde bulunan sorumluluklar, toplum nazarında üstlendiği görev gereği kişinin öğretmen olabilmesi kendinde bu mesleğin icaplarını taşıyabilmesi ile olanaklı olmalıdır. Topluma katkısı ve sorumlulukları gereği icra ettiği görevin etkilediği kişi sayısı ve etkileme biçiminin ülke nazarında taşıdığı nihai anlam yetiştirilmesi ve donanımı anlamında yatkinliğinin olması kaçınılmaz olmalıdır. Bu tek başına epistemolojik bir doygunluk değil, insan-ı kâmil olmak, bunun yanında da mesleğe karşı duyduğu ilgi ve inanç olmazsa olmazı olmalıdır.

Öğretmen mesleğine hazırlık genel kültür özel alan eğitimi ve pedagojik formasyon ile sağlanır.⁹³

Bu nedenle öğretmenlerin önce kişisel ve toplumsal hayatlarında onlara kılavuzluk edecek ve destek olacak kapsamlı bir eğitimden geçmeleri gerekir. Genel eğitimle elde edilen sezgi, anlayış ve kavrayış gücü öğretmeni mesleğinin uyanık, yetenekli ve olgun bir üyesi haline getirir. Daha sonra bir öğretmenin bir ya da birkaç dalda köklü bir eğitimden geçmesi gerekir. Ayrıca öğretmenliğin etki ve verimliliğini artıran bir toplum becerileri edinmesi gerekir.⁹⁴

⁹¹ Armutçuoğlu, a.g.e., s.108.

⁹² Ferhan Oğuzkan, Öğretmenliğin Üç Yönü, 6.baskı, **Ankara, Kadioğlu Matbaası**, 1988, s.3.

⁹³ Demirörs, a.g.e., s.2

⁹⁴ Oğuzkan, a.g.e., s.37-38.

Görüldüğü gibi öğretmenlik mesleğinin toplumda üstlendiği görev gereği yetiştirilme süreci bir kat daha önem kazanmaktadır. Kişisel istidatla başlayan bir süreç mesleğin olgunlaşmaya adım attığı lisans eğitimi zamanında ve en önemlisi pratik mesleğin icra edildiği zamanda sürekli geliştirilmesi buna ilişkin deneyim kazandırılması gerekmektedir.

Getzals ve Jackson'un belirttikleri gibi, öğretmenlerin eğitsel yönleri onların kişilikleri ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle öğretmen kişilikleriyle ilgilenilmiş ve bu konuda araştırmalar yapılmıştır.⁹⁵

Öğretmen kişiliğini oluşturan özelliklerin her bir öğrencilerin üzerinde etkili olur. Sınıf atmosferi içindeki etkinlikler sonucu öğrenciler kısa zamanda öğretmenlerin nasıl hareket edeceği, ne çeşit bir kişiliği olduğunu ve sınıfı ne derece sevdiği konusunda ortak kanaate sahip olurlar. Bu kanaatler sınıftaki davranışları bütün yönleriyle renklendirir ve edinilen kanaatler oldukça sabit bir atmosfer yaratır. Bu atmosfer bir yandan öğrencinin kişiliğini, diğer yandan davranışlarını etkiler. Diğer bir deyişle mesleğinin bilincinde olan bir öğretmen, öğrencilere gerekli bilgi ve beceriyi kazandırırken diğer yandan kişiliği ile onları etkilediğini bilmelidir.⁹⁶

Öğretmen, uzunca bir zamandır aktaran kişi olarak tarif edilmiştir. Gerek, historik dönemde gerekse modern dünyadaki eğitim öncüsü olan toplumlardan günümüze öğretmen aktarıcılık rolü dışında bireyi bütün yönleriyle hayata hazırlayan, öğrencilerin kendi varoluşsal gerçeğine ulaşmasını sağlayan kişidir. 1900'lere kadar yeterli olan bilgi aktarıcılığı görevi artık yeterli değildir. Öğretmenler birçok görevi bir arada yapmalı durumundadırlar. B. Schwart'a göre bu görevler

1. Bilgi aktarımı ve beceri kazandırması
2. Bilgiler arasında bağlantı kurmasını sağlaması
3. Düşünme yöntemlerini geliştirmesi
4. Olguları değerlendirme yeteneği kazandırması
5. Aile, okul, dünya arasındaki etkileşim oluşturmayı içerir.⁹⁷

Yine öğretmenlerde bulunması gereken nitelikleri ele alan Ausubel'e göre bu nitelikler;

1. Zihinsel yeterlilik
2. Klan bilgisi
3. Akademik hazırlık
4. Gelişim ve öğretim bilgisi
5. İstenilir kişisel özellikler

⁹⁵ Leyla Özyürek, Öğretim İlke ve Yöntemleri, Ankara, **A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları**,1983, s.72,Armutçuoğlu,a.g.e.,s.108'deki alıntı.

⁹⁶ Armutçuoğlu,a.g.e.,s,107-108

⁹⁷ Bertrand Schwarz, "Formes Des Maitres", **Le Monde l'Education**, 1975.

Sonuç olarak öğretmenin başarısı; alanında ki bilgisine, öğretme yeteneğine, yöntem ve teknikleri uygulama becerisine ve göstereceği tutum ve davranışlara bağlıdır.⁹⁸

3.4. ÖĞRETMENLERİN BAŞLICA SORUNLARI

Öğretmenlik mesleğine ilişkin sorunlar meslek seçimiyle birlikte başlayan, tesadüfen seçilmiş bir meslek olmaması ile ilk adımı atılan bir meslek olmasıyla başlar. Meslek, kişinin istidadına uygun mu, değil mi gibi bir ön koşulla başlamadığı için kişinin çoğunlukla idealize ettiği anlama göre değil sorunluluktan dolayı seçilmiş olmasından ötürü seçilmeden yapılan bir iş haline gelir. Bu mesleğe dâhil olanlar daha en baştan bakışlarını da disiplin üzerine, sadece maişet kazanımları üzerine inşa ettikleri için de bu işi hakkıyla icra etmekten uzak olur. Pragmatist ve sığ nedenlere dayalı bu seçim süreci, mesleğin ilk adımlarının atıldığı akademik süreçte de sadece orada olmak için olunan bir hal olacağı için mesleki birikimde güdük ve eksik kalır. Üniversite sınavına giren öğrencilerin içinden eğitim fakültesi tercihi yapanların bu tercihi koydukları sıraların sonlarda olması bunun en önemli göstergesidir. Aynı öğrencilerin mesleğin ilk adımlarının atıldığı akademik eğitim sürecinde de inanmadıkları bir uğraş içinde olduklarını düşündüklerini görürüz. Nitelik açısından böylesi bir eğitim aşaması maalesef meslekle hemhal olmamış birçok bireyin gruba dâhil olmasına neden olur. Böylece daha başlangıçta kayıpla başlanan bir süreç olur. Ortaya çıkan durum, mesleğini seçen bireyler yerine meslek tarafından seçilmiş zorla şekillendirilmeye çalışılan bireyler ortaya çıkmış olur.

Öğretmen adayları eğitimleri sırasında, eğitim sistemi ve oluşturacakları konuların hedeflerinin bilincine varmalı, bunların bilgi ve beceri seviyesine ulaştırmalıdır. Bunların kazanılması için kütüphane, laboratuvar, atölye, uygulama okulları, bilgisayar, öğretim araçları ve psikolojik hizmetlere gereksinim vardır. Oysa bu günkü eğitim fakültelerinde bu olanaklar yeterli değildir.⁹⁹

Öğretmenlik mesleği her şeyden önce hayata dair bütüncül bir kalıbı ve donanımı gerektirmektedir. Tek başına epistemolojik donanım yeterli olmayacaktır. Kişinin gerek bilgi anlamında, gerek etik anlamda, gerek psikolojik anlamda iletişimi kuvvetli hale getirmiş ciddi manada çözümlenme ve üretme kabiliyetine sahip, zorluklar karşısında mukavemet gösterebilen, hayata opsiyonlu bakabilen, çalışkan, değişime, gelişime açık empati yeteneği gelişmiş, pedagojik gelişimini tamamlamış, donanımını tamamlamış, nitelik ve nicelik olarak üst noktada olmalıdır. Öğretmen olan kişi

⁹⁸ Armutçuoğlu, a.g.e., s.87.

⁹⁹ Hasan Tan, "Türk Eğitiminde Kalite Sorunu". *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1998, sayı, 1, s.129-139.

öğretmenlik mesleğini ideal olarak seçmemiş ise bu niteliklerin birçoğundan uzak olacaktır.

Eğitim sistemimiz, öğretmen adaylarının bu nitelikler potansiyeline sahip olup olmadığını ne kadar saptayabilir? Üniversite giriş puanları bu konuda yetersiz kalır. Çünkü bu niteliklerin üniversite giriş puanlarıyla tespit edilmesi mümkün değildir.¹⁰⁰

Karagözoğlu araştırmasında başarma düzeyi yüksek öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelmediklerini, öğretmenliğin başarı düzeyi düşük bir meslek haline geldiğini saptamıştır.¹⁰¹

Araştırma sonuçlarına göre; öğretmenlerin yarıya yakını kadınlar oluşturmakta, meslek artık bir kadınlar mesleği olarak görülmektedir. Öğretmenlik ev geçindirme zorunluluğu olan erkekler için ekonomik açıdan yeterli görülmemektedir.¹⁰²

Ülkemizde öğretmenlere ilişkin en önemli sorunlardan biri ekonomik koşullar görülmektedir. Öğretmenlik mesleğini seçenler bu seçimi hiç olmazsa ya göre yaptıkları için elde edilen ekonomik getiriye de hiç olmazsa diye bakmaktadırlar. Dönemsel olarak baktığımızda öğretmenlik mesleğini yapanların elde ettikleri maaş geçmiştenden günümüze oldukça iyileşmiş olmasına rağmen, büyük şehirlerdeki yaşama koşullarına göre yine de istenilen seviyede değildir. Çoğu zaman bu nedenle öğretmenler ek iş yapmak durumunda kalırlar. Bu durum ise öğretmenin kendisini geliştirmesinin önünü keser. Oysaki öğretmenlik mesleği sürekli ilerlemeyi gerektiren, değişimi ve donanımı zorunlu kılan bir meslektir. Sorunların öğretmenin bunları yapmasının önünü kesmesi öğretmeni ve mesleğini olumsuz etkiler.

Öğretmen okumamakta, kendini yetiştirmemektedir. İçlerinde pek değerli ve çok çalışkanları da vardır. Ancak bir defa okuldan çıktıktan sonra artık hiç okumaya lüzum görmeyenleri, hatta gazete bile okumayarak dünyada olup biten işlere karşı gözlerini kapayıp kulaklarını tıkayanları da çoktur.¹⁰³

Öğretmenlik mesleğini tesadüf seçmiş olmanın ardından, ülkemiz gerçeği olan mecburi hizmet kuralı ve farklı branşlardan ders vermeye mecbur kalmaları da üstüne eklenen bir diğer sorundur. Öğretmenlik mesleği ile ilgili nitelikleri konusunda ifade ettiğimiz mukavemetinin yüksek olması hususunda donanımlı olmayan öğretmen böylesi bir zorluk karşısında hem olumsuz etkilenmiş olacak hem de olumsuz etkilemek durumunda kalacaktır.

---

¹⁰⁰ İbid a.g.e.,s.23.

¹⁰¹ "Galip Karagözoğlu, Yüksek Öğrenime Geçişte Öğretmenlik Mesleğine Yönelme", *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı,2,1987,s.34-46" Minibaş,a.g.e.,s.32' deki alıntı.

¹⁰² Esergöl Balcı, "Öğretmenlerin Sosyal Statü ve Ödüllendirilmesi" *H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1991,sayı,6,s.121-122.

¹⁰³ Akyüz,a.g.e.,s.119.

Öğretmenlerin yine başbaşa kaldıkları sorun olarak kalıp müfredatları sayabiliriz. Değişime, eklemeye ve çıkarmaya müsaade edilmeyen müfredatlar herkese aynı beden elbiseyi giydirmek gibidir. Psikolojik sosyolojik ve epistemolojik farklılıklar gözetilmeden herkesin aynı şeyi aynı zamanda öğrenme zorunluluğu öğretmenin önündeki en önemli sorunlardan biridir. Muhatap olduğu öğrencilerin farklı öğrenme özelliklerinin gözetilmediği böylesi bir yöntemde öğretmen aktarımlarını aktarım olmanın ötesine geçirmekte zorlanacaktır. Sürdürülebilir ve öğretmeni temel alan bir model olmadığında ise eğitimin sürdürülebilirliği kısa vadelerde inkıtaya uğramak durumunda kalacaktır. Yeni diye giydirilmeye çalışan elbise ile ilgili yapılan hizmet içi eğitimler kitlesel ve kuralsız olduğu için de yeterli verimliliği sağlayamamaktadır. Buradaki ana sorun bu hizmet içi eğitimi verenlerin de bu eğitimi alanlarında konuya ödev ahlakı mantığıyla bakmaları ve yapmış olmak için yapmalarıdır. Çıktılarının ölçülemediği sade bir aktarım olmaktan öteye geçememektedir.

Ülkemizde uygulanan hizmet içi eğitim programları yetersizdir. Dünya bankası uzmanlarınca MEB'in hazırladığı hizmet içi eğitim programlarının gerek içerik gerekse de işleyiş bakımından gereksinimleri karşılayacak düzeyde olmadığı vurgulanmıştır.¹⁰⁴

Öğretmenlere ödüllere ilişkin görüşleri sorulduğunda çoğu, Türk Eğitim Sistemini "ceza ağırlıklı" olarak görmektedir. Oysa yöneticilerin ceza ile güdüleyip yönlendirdiği öğretmenlerde, öğrencilerini ceza ile güdüleyip yönlendirmektedirler. Bu ise öğrenciyi pasifize etmekte, olumsuz etkide bulunmaktadır.¹⁰⁵

Buna mukabil sorunları çözümlenmiş, doyumlu, çalışmalarını değerlendirilerek ödüllendirilmiş öğretmenler, hem öğrencilerine hem de çevrelerine daha yararlı olacaklardır. Özellikle kırsal alanlarda ve mahrumiyet bölgesinde öğretmenin; en bilgili, kültürlü, toplumu yönlendirebilecek nitelikte birisi olduğu düşünülürse konunun önemi daha iyi anlaşılabilir.¹⁰⁶

Öğretim programları ve eğitim kurumlarının işleyişi ile ilgili yasal düzenlemelere ağırlık verilmiş, bunlar düzeltilirse iyi öğrencilerin yetiştirilebileceği düşünülmüştür. Açıkçası sistemin başarısı öğretim programları ve yapısal işleyişe dayandırılmış onun asıl işleyişini sağlayan güce, öğretmen faktörüne yeterli ilgi gösterilmemiştir.¹⁰⁷

¹⁰⁴Ersan Sözer, "Üniversitelerde Öğretmen Eğitimi ve Bu günkü Uygulamalar", *Eğitim ve Bilim*,1989,sayı,73,s,41-50,Minibaş, a.g.e.,s,35'deki alıntı.

¹⁰⁵ Balcı,a.g.e.,s,124.

¹⁰⁶ İbid,a.g.e.,s32.

¹⁰⁷Mustafa Yılmaz, Öğretmenlik Mesleği ve Meseleleri, *Türkiye Milli Kültür Vakfı, İstanbul*,1992,no.4,s.36.

Öğretmenin mesleğini icra edinceye kadar geçen ve mesleğe ulaştıktan sonraki sürece baktığımızda bu çok daha anlaşılır hale geliyor. Kariyer planlamasında öğretmenlik olmayan, öğretmenliği neden seçtiğini bilmeyen kişilerin öğretmen olmaya aday olmalarıyla başlayan yolda, fakültelerin teorik bilgiye boğduğu devşirme eğitim psikolojisi öğreticileriyle donanmış olmasıyla, üstelik bu bilgilerin ne işe yarayacağı konusu muamma iken, devamında göreve başladığında bu kadar kalıp ve değişime direnen bir yapı varken sonuç üretilmesi oldukça zor görünüyor. Öğretmenlik mesleği diğer mesleklere göre daha muhafazakâr, inovasyona karşı dirençlidir. Hangi sorunu neden yaşadığını bile kestiremeyen böyle bir zümrenin seçimi sıradan kurallara bağlı olunca başarıyı beklemek çok kolay olmayacaktır. Bu nedenle ülkemizde uzun zamandır meselenin sayısal kısmıyla ilgilenildiği için maalesef nitelik kısmı teğet geçilmiştir.

3.4.1. Öğretmenlerde Tükenmişlik

Tükenmişlik günümüzde birçok meslek grubunda karşılaştığımız, son zamanlarda oransal olarak daha şiddetlenen ve sayısal olarak artan en önemli olumsuz sendromudur. Yaşam kalitesi açısından bireyin bütün dünyasını sıkıntıya sokan, fizyolojik ve psikolojik olumsuzluklara neden olan bir olgudur. Sosyal yaşam duygusal yaşamı verimsizleştiren, iş hayatını çıkmaza sokan bir durumdur. Dünyada sanayi devriminden sonra diğer meslek gruplarında çokça görülen, bunun yanında toplumla ve kişilerle sürekli iletişim halinde olan öğretmenlik mesleğinde de diğerlerinden sonra olsa da sıkça görülmeye başlanan negatif psikolojik bir vakadır.

Tükenmişliğe maruz kalanlar arasında öğretmenler önemli bir yer tutmaktadır. Öğretmenlerin genel olarak diğer mesleklerde çalışan kişilerin yaşadığı ortalama stresten daha fazlasını yaşadıkları kabul edilmektedir.¹⁰⁸ Çünkü eğitim-öğretim hizmetlerinde; öğrenci öğretmen, okul-aile çatışmaları, öğrencilerin disiplin sorunları, fazla bürokratik iş, terfi etme güçlükleri, toplumun eleştirileri, toplum desteğinin az olması, sosyal ve politik güçlerin eğitim kurumları üzerindeki baskıları, ödüllendirme ve kurumda karar sürecine katılımın yetersiz olması gibi sorunlar mevcuttur.¹⁰⁹ Bu sorunların varlığı, özelde öğretmene genelde topluma yansımaktadır. Öğretmenin verimliliğini azalttığı gibi ilerleyen aşamalarda fiziksel ve psikolojik sorunlara neden olmakta, buna bağlı olarak ta önce işe devamsızlık, sonrasında fırsat oluşturunca işten ayrılmaya varacak sonuçlar doğurmaktadır. Etkilenen öğretmen iletişimde başarısızlığa, ailelerde güvensizliğe kapı aralamaktadır.

---

¹⁰⁸ Baltaş ve Baltaş, a.g.e.,s.47.

¹⁰⁹ Campell L, a.g.e.,s.123.

Öğretmenleri tükenmişliğe iten nedenlerden bazıları öğretmenin kendi kişiliğinden, sosyal çevreden, ekonomik nedenlerden, çalışma saatlerinden kaynaklanabilmektedir. Genel olarak bakıldığında öğretmenleri tükenmişliğe iten sebeplerden bazıları sınıfların kalabalık oluşu, yetersiz ücret, tahammül edilemez veliler, fazla kırtasiye, tehditler, tacizler, iş arkadaşı ve yöneticilerle ilgili problemler, aile, sağlık problemleri ve aşağılık duygusudur.¹¹⁰

Öğretmenlik, alan ve meslek bilgisinin yanı sıra özveri, hoşgörü, sürekli kendini yenileme, mesleği severek yerine getirme gibi özellikleri de gerektiren bir meslektir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki öğretmenlik mesleği, bazı stres kaynaklarından dolayı özellikle öğretmenlerin ruh sağlığının olumsuz yönde etkilenebilmesi açısından da riskli bir meslektir. Bu tür etkilenmeler öğrencileri için çok önemli olan öğretmenin, öğrencilerine, işine, diğer insanlara karşı ilgisini, sevecenliğini ve mesleki rolünün gerektirdiği sorumlulukları yerine getirmedeki etkinliğini azaltabilir. Literatürde bu tür olumsuzlukların yaşanması, yani enerjinin kaybı ya da aşırı talepler sonucu bazen fiziksel rahatsızlıklarla karakterize ruhsal ve fiziksel enerji azalması durumu "Tükenmişlik" olarak karşımıza çıkarmaktadır. Öğretmen tükenmişliğinin sonucunda oluşan sorunlar ne yazık ki yalnızca o kişiyi memnun etmek için gereken önlemleri, öğrenmede yardıma gereksinim duydukları açıktır. Öğretmenlerin mesleklerinin onlara yüklediği sorumluluklar ve özel uygulamalar nedeniyle bu sendroma yakın oldukları düşünülerek mesleki tükenmişlik düzeyleri birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu konuda literatür incelendiğinde, yurt dışında tükenmişlik ve öğretmen tükenmişliği konusunda yapılmış çok sayıda araştırma olmasına karşın Türkiye'de konuyla ilgili çalışmaların özellikle son yıllarda arttığı görülmektedir. Öğretmenlerin stresli bir meslek sahibi olmaları sadece bu nedenle sınırlı değildir. Bunların yanı sıra öğretmenlerden gerçekleştirmeleri istenen çeşitli beklentiler vardır. Günümüzde öğretmenlerden beklenen bireyleri sürekli ve hızlı bir şekilde değişim gösteren teknolojik bir topluma hazırlamaları ve toplumun çeşitli problemleriyle uğraşmalarıdır.¹¹¹

Tükenmişlik öğretmenlerin çalışmalarını sürdürmelerine çok ciddi zarar verir. Öğretmenler bu sendromu yaşadığında olumsuz duygular beslemeye başlarlar. Öğrencileriyle diğer öğretmenlerle aralarında iletişimde kopukluklar yaşarlar. Böylece öğretmenin özel hayatı da zarar görebilir ve sağlık problemleri de yaşayabilir.¹¹²

Öğretmenlerin tükenmişlikleri başlangıçta bireysel görülse de, içinde bulunduğu grubu doğrudan etkileyen bir olgudur. Kişisel bazda yansımaları, duygusal tükenme,

¹¹⁰ Campell, a.g.e., s.125.

¹¹¹ Akçameşe, Kaner ve Sucuoğlu, a.g.e., s.154.

¹¹² Joob Dorman, Testing a model for teacher burnout. *Austian Journal of Educational ,Developmental Psychology*, 2003, sayı, 3, s.35-47.

duygusuzlaşma ve kişisel düşük başarı hissi olsa da, içinde bulunduğu grup interaktif bir alan olduğu, epistemolojik ve kültürel bir etkileşim alanı olduğu için, çalıştığı okulu ve dolayısıyla iletişim içinde olduğu öğrenciyi de etkiler. Özellikle öğrenci ile ilgili empati sürecinin zayıflaması bilgi aktarımının da sığ kalması, öğretmenin kendisini okula ilişkin aidiyet duygusundan uzaklaştırmış olması etkili olacaktır. Bireysel stresi ve ileri boyutta depresyonu kişisel olarak öğretmeni bu iki durumun ortak sendromu olarak yalnızlaşmaya, sürekli yorgunluğa veya ani kızgınlıklara sevk edecektir. Buna göre bu öğretmenle iletişimi olan onun aktarımlarına ihtiyacı olan öğrenciler açısından kendisinden uzaklaşmaya hatta ilerleyen aşamalarda, tepkisel olarak öğrenci tarafından istenmemeye, aktarımlarına karşın öğrencinin set çekmesine sebep olacaktır. Bunun devamında da öğrenci açısından başarısızlığa neden olacaktır.

Yurtdışında ve son zamanlarda ülkemizde yapılan araştırmalar, tükenmişlik bakımından öğretmenlerin durumuna yöneliktir. Tükenmişliği incelerken bir yandan bunun nedenleri diğer yandan çözüm yolları konusunda araştırmalar yapılmıştır. Özellikle öğretmenlere dair bu çalışmalar, öğretmenin durumuna göre medeni durumu, cinsiyeti, ekonomik durumu, branşı, sosyal koşulları, çalıştığı bölgenin demografik durumu üzerinden ele alınarak toplam yaşam argümanları dışarıda bırakılmamaya çalışılmıştır. Yaptığımız bu çalışmada da öğretmenlerin bu özelliklerine göre tükenmişlik bağlantıları, bunun yanında öğretmenin çalıştığı kuruma göre etkilediği grupların başarı olarak bundan nasıl etkilendiği ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Literatür taramasında görülüyor ki Tükenmişlik Sendromu kendi içinde birçok değişkene bağlı olduğu gibi etkileşimi açısından da sosyal iletişim anlamında öğretmenlik mesleğindeki etkisi bakımından hem kişi olarak öğretmene kalitesiz bir yaşam hem de öğrenciye başarısızlık olarak yansımaktadır. Yine bu çalışmada gördük ki öğretmenin Tükenmişlik Sendromuyla karşılaşmış olması bir yanıyla toplumsal bir sorun diğer yanıyla psikotik sonuçlar doğurabilecek, hatta klinik tedavi gerektirecek kadar psikolojik sorundur.

Öğretmenlerin yaşadıkları stres ve tükenmişlik ailelerin, yöneticilerin, öğrencilerin ve velilerin yani toplumun üzerinde anlamlı etkilere sahiptir ve doğrudan ya da dolaylı olarak tüm topluma yansımaktadır.¹¹³

Hızlı ve sürekli değişen toplumsal beklentiler öğretmenlerde de bu anlamda inavasyonu zorunlu hale getirmektedir. Öğretmenlerin tükenmişliklerinin içinde bulunan değişkenlere göre incelenmesi bu açıdan önem taşımaktadır. Tükenmişliğin öğretilerde oluşturduğu duyarsızlaşma, duygusal tükenme ve düşük kişisel başarı hissini öğrencide buna bağlı toplumda oluşturduğu etki tıpkı kelebek etkisi gibi

---

¹¹³ Friedman, a.g.e.,s.28-35.

ülkenin diğer sosyolojik yapısında da olumsuz etki oluşturmaktadır. Üretken olmayan, başarıyı amaçlamayan, değişime kapalı ampirik ve pragmatik nesillerin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Öğretmenlerde tükenmişliği etkileyen demografik (cinsiyet, yönetici desteği, iş yükü, sınıf yönetimi, iş baskısı), çevresel (okul çevresi, sınıf ortamı) gibi değişkenler vardır.¹¹⁴

3.4.2. Öğretmenlik Mesleğinde Yaşam Doymu

Bir meslek insanın ihtiyaçlarını karşılayabildiği düzeyde kişi için önemlidir.¹¹⁵ Her mesleğin, bireyin yaşam doyumunu etkileme şekli ve gücü farklıdır. Diğer meslekler dışında öğretmenlik mesleği toplumu doğrudan etkileyen bir meslek olması nedeniyle incelenmesi noktasında önceliği olmalıdır. Öğretmenler ülkenin geleceği ile ilgili planlamanın omurgası olan genç neslin şekillenmesindeki en önemli faktördür.

Öğretmenlerin iş doyumunu belirleyen çok faktör bulunmaktadır. Ekonomik durumları, çalışma koşulları, çalışma saatleri, yöneticilerin tutum ve davranışları ile kişisel özellikler, söz konusu faktörler arasında sayılabilir. Araştırmalara göre; stres, çalışma şartları, çalışma ortamları okul ortamlarının öğretmenlerin içsel iş doyumlarını etkileyen önemli faktörlerdendir.¹¹⁶ Öğretmenlerin, yönetici ve çalışanlarla uyum içinde olmaları, dışsal iş doyumunu etkileyen faktörlerden birkaçıdır.¹¹⁷ Alan yazında öğretmenlerin iş doyum düzeylerinin; ekonomik durumlarına göre değiştiği görülmektedir.¹¹⁸

Öğretmenlerin yaşam doyumunu etkileyen faktörlere ilişkin araştırmalar incelendiğinde, başka nedenlerin dışında diğer değişkenler açısından, farklı sonuçlara çıkılmıştır. Bunun nedenlerini araştırdığımızda ise, öğretmenin kendisinden kaynaklanan nedenler dışında, öğretmeni etkileyen çalışma ortamları, dışsal nedenler son zamanlarda da, öğretmenin tabi olmaya çalıştığı sistemin kısa vadelerde değişime uğraması, bir diğer durum ise içinde çalıştığı kurum veya örgüte dair güvensizliktir. Toplam yaşamına dair plan yapamayan öğretmen kısa zamanlarda değişmek ve evrilmek, bir de evrilmeye konu olan sisteme güvenmemek bundan dolayı da değişime mukavemet göstermektir.

¹¹⁴ Gülşah Başol, M. Altay, Eğitim yöneticisi öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi**, 2009, cilt, 15, sayı, 2, s. 191-216.

¹¹⁵ Yıldız Kuzgun, S. Sevim ve Z. Hamamcı, Mesleki doyum ölçeğinin geliştirilmesi. **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**. 1999, sayı, 2, s. 14-17.

¹¹⁶ Susan E. Jackson, L. Schwab, R ve S Schuler R., Toward an understanding of the burnout phenomenon. **Journal of Applied Psychology**, 1986, cilt, 71, sayı, 4, s. 581-617.

¹¹⁷ Mücahit Kağan, Devlet ve özel ilköğretim okulları ile rehberlik ve araştırma merkezlerinde çalışan rehber öğretmenlerin iş doyumlarının incelenmesi, **Ankara Üniversitesi**, Ankara, 2005, (**Yayımlanmamış yüksek lisans tezi**).

¹¹⁸ Andre Bishay, Teacher motivation and job satisfaction: a study employing the experience sampling method. **J Undergrand Sci**, 1996, sayı, 3, s. 147-154.

Sistemin öğretmene yüklediği sorumluluk ve toplumsal beklenti, tarihsel süreç içerisinde farklılaşmış topluma rol model olan öğretmen son zamanlarda emek işçisi çoğu zaman mekanik bir yapı olarak tanımlanmış, tasvir edilmiş, kabul edilmiş, böyle olduğu mahalle baskısıyla öğretmene düşündürülmüştür. Bunun asıl nedeni ise global düşüncenin ülkenin sınırlarını hızlı geçip, sömürge ve kapitalizmin farklı elbise giydirilerek kendilerine yaşam alanı bulmuş olmasıdır. Kime göre ve neye göre sorusu bizi sosyokültürel yapımızda değil, ötekinin sunduğu ve adına medeniyet dediği yerde referans bulmuştur. Öğretmenlik mesleği, bu mesleği seçenlerin mesleğe adaptasyonu noktasından sorun yaşadıkları görülmektedir. İdeal olarak dâhil olunmamış bu meslek mensupları, böylesi bir önyargı ile başladıkları için sonradan karşılaştıkları her durumu bu önyargı havuzuna atıp, yaşam niteliklerini, psikolojik güdülenmelerini de buna göre yapmaktadırlar. İçinde buldukları sistemin her durumundan etkilenir hale gelmektedirler. Yapılan çalışmada öğretmenlerin yaşam doyumunu negatif yönde etkileyen bir diğer durumda, toplumun ve öğrencinin öğretmene yüklediği görev ve beklentilerdir. Gerek toplumsal algılayış biçimi, gerek makro yaşayış biçimi öğrenci ve velilerin başarıya yükledikleri anlam izafi ve sayılabilir şeyler olduğunu için içselleştirilmiş ve kalıcı olan başarı aldığı olmadığı için ve başarılı olmanın referansı dışarıda olduğu için öğretmene yüklenen sorumlukta izafi ve sunidir. Bir yönüyle araçsallaştırılmış sistem algısı ile hemhal olmayan bir çalışma biçimidir.

Öğrencinin birçok sorumluluğunun öğretmene atılmış olması, ailelerin öğrencisiyle ilgili sorumlulukların görmezden gelip, diğer tarafla öğrencisiyle olan güven durumunu popilist beklentilerin karşılanmasına dönük olduğunu düşünmesi düşünsel veya toplumsal edinimlerine ilişkin devşirme kültür yüklemiş olması pragmatist bir bağ kurmuş olması kendi sorumluluklarından kurtulmanın bir şekli olduğu gibi, eksik kalmış yerden başaramadıkları bu donanımı ilişkin sorumlulukları öğrenmene atıyormuş gibi davranıyor olması, öğretmenin mesleki sorumluluklarında karmaşa oluşturmasına ve rollerini tanımlayamamasına, yaşam doyumunun negatif yönde oluşmasına sebep olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalara dayanarak iş doyumunun boyutlarını iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birisi bireylerin kişilik özellikleri ve önceki yaşantıları ikincisi iş ortamı ve işle ilgili faktörlerdir. Burada bireye nasıl davranıldığı, kendisine verilen görevlerin özellikleri iş ortamındaki diğer bireylerle ilişkileri ve ödüllere söz edilebilir.¹¹⁹ İki grupta toplanan bu değişkenler birbiriyle etkileşerek iş doyumunu etkilerler.¹²⁰ İş doyumunu etkilenenleri,

¹¹⁹ Elisabeth Marx C, Granger R., The policy implications of job satisfaction ratings for recruiting and retaining early childhood teacher. *Child and Youth Care Forum*, 1992, cilt,21,sayı,4, s. 229-246

¹²⁰ Özlem Sun H., "İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma" Uzmanlık Yeterlilik Tezi, *Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Matbaası Genel Müdürlüğü*.2002.

yapılan çalışmalarda iki ayrı grupta incelenmiştir. Bireysel farklılıklardan oluşan yaş, cinsiyet, kıdem, zekâsı, eğitim düzeyi, sosyo kültürel özellikler, kişilik ve meslek düzeyi ve farklılıkları ile ücret, yükselme olanakları, denetim ve iş arkadaşlarından oluşan çevresel yâda örgütsel etkenlerdir.¹²¹

Bireysel Etkenler: Özellikle 1960 tan sonra yapılan çalışmalar kişilik özelliklerinin iş doyumunu etkilediğini göstermiştir. Yapılan boylamsal araştırmada, bireylerin iş doyumunu düzeyi zaman içinde tekrar tekrar ölçülmüş ve sonuçlar dikkate değer biçimde sabit kalmıştır. Bu durum, iş doyumunu düzeyinin sadece işle değil kişilikle de bağlantılı olduğu kurumların önem kazanmasına neden olmuştur.¹²² Çalışanın içinde gerçekleştirmesi arzuladığı değerler personelin iş değerlerini oluşturur. Bu değerler bireysel gereksinme ve isteklerden doğar. Personelin iş değerleri personelinin özünde niçin çalıştığı sorusunu cevaplarını bulmayı sağlar. Aynı çalışan değerlerine sahip iki iş gören yoktur. Çünkü bireysel etkenler, çalışanların iş değerlerini farklı birçok etkenlerden sayılabilir.¹²³ Diğer meslek gruplarında olduğu gibi öğretmenlik mesleğinde de bireyin mesleğe dair istikrarlılığı onun yaşam doyumuna dair ana etkenlerden birisidir. Karşılaşılan durumları, dâhil olunan mesleğin bireyin doğuştan getirdiği apriori varoluşsal durumuna yakın olması yaşam doyumuna pozitif etkisi olan bir olgudur. Özellikle öğretmenlik mesleğine baktığımızda birey kendisini doğrudan etkileyen mesleğe ait özellikler ve değerlere dair onları kabullenmiş, reddediş biçimleri mesleki ciddiyeti belirleyen ana etken gibidir. Bu durum böylesi bir bağa sahip değilse kişinin yaptığı işte iletişiminin zayıflamasıyla, yaşam doyumunun düşmesine devamında tükenmişliğe ve daha ötesinde stres ve depresyona yakalanmış olabilmektedir. Bireysel var oluşunu mesleğin icatlarına uydurmak için çaba sarf etmesi ise kişisel farklılıklarından ve üretkenlik, verimliliğinden taviz vermesi çoğu zaman psikolojik olumsuzlukları bertaraf etmek için savunma mekanizmalarını kullanmasını ilerleyen zamanlarda bunların tükenmesiyle psikotik vaka olmasını sağlayabilmektedir. Profesyonel yardıma yatkın olmayışları bu bireylerin yaşam doyumunu katlanmak zorunda kaldığı durumlardan dolayı dip yapmasını sağlayabilir. Yapılan araştırmada, deneyimi arz olan öğretmenlerin iş doyumunu düzeylerinin düşük olduğu gözlenmiştir.¹²⁴

Çevresel faktörler: İş doyumunu etkileyen bir diğer etken ise işin kendisi,

---

¹²¹ Spector, a.g.e., s.34.

¹²² Artaş Balcı, Eğitim Yöneticisinin İş Doyumu, Ankara Üniversitesi, Ankara (**Yayımlanmamış Doktora Tezi**).

¹²³ Paul E. Spector, Job Saticfaction: Application, Assessment, Cause and Consequences. **California: SAGE Publications**, 1997.

¹²⁴ Balcı, a.g.e., s.25.

ücret, yükselme olanakları, denetim, çalışma koşulları ve örgütsel ortam gibi çevresel yâda örgütsel etkenlerdir.¹²⁵

Fiziksel çalışma koşulları çalışanların içinde bulunduğu çalışma ortamı ve onu etkileyen fiziksel koşullar, verimliliği etkileyen önemli faktörler arasında sayılabilir. Bu koşulların en uygun düzeye ulaşması, çalışanın moral yapısını etkileyebileceği gibi işletmeyle bütünleşmesini ve dolayısıyla iş doyumunu da kolaylaştırmaktır. Bu nedenle fiziksel koşulların çalışanların çalışma temposu ve isteğini artıracak biçimde düzenlenmesine gidilmektedir. Dolayısıyla fiziksel koşullarının iyileştirilmesi iş görenlerin iş tatminini artırmaktadır.¹²⁶

Yapılan araştırmalarda görülmüştür ki bireyin iş oluşumunu etkileyen faktörler kadar çevresel faktörlerde etkilidir. Kişilerin çocukluklarında idealize ettiği çalışma ortamına ulaşmış olmaları yaşam doyumlarını pozitif yönde etkiler. Beklentilerin makul olması ve olgusu gerçeklikte örtüşüyor olması da buradaki en önemli etkenlerdendir. Buna göre yapılan işin niteliği, ücretin doygunluğu, yükselme olanağı, denetim mekanizmasının yetkinliği, çalışma koşullarının iyi oluşu, örgütsel yapıda taltif görmesi, kişinin iş doyumunu etkileyen pozitif faktörlerdir. Öğretmenlik mesleğini bu koşullar açısından incelediğimizde birçoğunun bu alanda da etkili olduğunu görmekteyiz. Ülkemizde öğretmenliğin kronolojik süreçteki durumuna baktığımızda, inişli çıkışlı bir ivme kaydettiğini görmekteyiz. Çalışma alanları, çalıştıkları örgütsel yapıyla birebir ilgili bu durum, öğretmenlerin istihdam ve özlük haklarıyla zamanlara göre değişiklik göstermektedir. Öğretmenlerin yaşam doyumu bir yönüyle bu mesleği seçme nedenleriyle de ilgilidir. İdealize edilmiş bir meslek olması için de bulunan koşullara uyum sağlamayı da beraberinde getirir. Zorunlu seçilmiş meslek kaygısının yansımaları olan bir meslek konumunda ise uyum süreci gerçekleşmemiş, koşullar ne kadar pozitif olsa da öğretmenim yaşam doyumuna katkı sağlayamamış olacaktır. Öğretmenin çalıştığı kurumun örgütsel yapısı, öğretmene sunulan imkânları birebir etkileyeceği için buradaki her negatif durum düşük yaşam doyumuna zemin hazırlayacaktır. İş ve işin niteliği, iş ve niteliği bireyin yaptığı işten, işin türünden duyduğu doyumudur.¹²⁷

İşin niteliği yükseldikçe genel olarak işten duyulan doyum artmaktadır.¹²⁸

¹²⁵ Hasan Evcimen-Selçuk, Lise Müdürlerinin İletişim Düzeyleri ile Öğretmenlerin İş Doyumu ve Öğrencilerle Sınıf İçi İletişim Düzeyi Arasındaki İlişkiler. **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

¹²⁶ Nazik Çelikkanaat, AİBÜ ve ODTÜ'nin Çeşitli Fakültelerindeki Öğretim Elemanlarının İş Doyumu. **Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi**, 1995.

¹²⁷ Andıç ve Baş, Kamu ve Vakıf Üniversitesindeki Akademik Personelin İş Tatmin Düzeyinin Karşılaştırılması. www.bilgiyönetimi.org.cm/yön. (Erişim tarih: 17.04.2017.)

¹²⁸ Ali Fuat Ergenç, İş doyumunun belirleyici olarak beklenti algılamaya tutarsızlığı ve çalışma değerleri. **Yönetim Psikolojisi II**. Ankara: TODAİE Yayınları, 1982.

Ücret çalışanın iş doyumunda önemli bir etkidir. Ücret sadece çalışanın ekonomik ihtiyaçları karşılama aracı olarak görülmez, aynı zamanda çalışanın toplum içerisinde de saygınlık ve onurunu da artırmak olur.¹²⁹

Yükselme olanağı çalışanın işe karşı tutumunu olumlu yönde etkileyen en önemli faktörlerden birisi, gelişme ve yükselme fırsatlarının olmasıdır. Bu olanaklara sahip çalışanlar, işlerinde daha fazla doyumunu sağlamaktadırlar.

Denetim etmeni, "İki etmeni güdüleme kuramları" içinde sürdürme etmenlerinden biridir. Sürdürme etmenleri; örgütün siyasal teknik denetimi, ücreti, kişiler arası çalışma koşulları ve çalışanın sağlıklı yaşaması açısından gereklidir. Bu etmenlerin azlığı iş görenlerde doyumsuzluk yaratır.¹³⁰ İşinde uzmanlık kazanmamış, yeniliklere açık olmayan bir üstün buyruğunda çalışmak, teknik denetim açısından doyumsuzluğa yol açar.¹³¹

Çalışanın işiyle ilgili kararlara katılması bireyin yönelimli denetimin uygulanması, iş gücü doyumunu artırıcı bir rol oynar.¹³²

Çalışma koşulları, çalışma ortamının uygun olmayan rahatsız edici olması, araç gereç sıkıntısı, iş yerine ulaşımın zor olması ve benzeri çalışmada doyumsuzluk yaratacak değişkenlerden sayılabilir.¹³³

Çalışma koşulları toplumsal koşullardan daha iyi olduğu durumlarda çalışan kendisinin topluma göre daha iyi konumda olacağını düşüneceğinden, çalışanın iş doyumunu yüksek olabilir. Çalışan toplumsal koşullarla kendi iş koşullarını karşılaştıracak ve iki değer sistemi birbirini kaynaştığı oranda çalışanın doyumunu artacaktır.¹³⁴

İş doyumunun sonuçları insan iş hayatında kendi isteği mevcut bilgi ve yeteneklerini kullandığı, maddi ve manevi ihtiyaçlarında doyumunu sağlama olanağına sahip olduğu bir işte ve iş yerinde daha verimli çalışacaktır. Çalışanın işindeki bu doyumunu büyük ölçüde yaşamına da yansıtacaktır.¹³⁵

Kişinin çalışma yaşamında iş doyumunun olması kişi açısından farklı sonuçlar ortaya çıkarır. Buna göre iş doyumunu yakalamayan kişi işi ile olan bağını zayıflatır. İşinden uzaklaşmaya, işten kaçmaya fiziksel olarak sağlıksız olabilir. İş doyumunu olan birey ise gerek iş yaşamında gerek sosyal yaşamında hem güdülenmiş hem de

¹²⁹ Mücahit Kağan, Devlet ve Özel İlköğretim Okulları ile Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde Çalışan Rehber Öğretmenlerin İş Doyumlarının İncelenmesi, Ankara İli Örneği. Ankara, AÜ. (**Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

¹³⁰ İlhan Erdoğan, İşletmelerde Davranış. **Beta Basım Yayım**, İstanbul,1994

¹³¹ İbrahim Ethem, Örgütsel Davranış **Feryal Matbaası**,Ankara,2000.

¹³² Başaran,a.g.e.,s.64.

¹³³ Kaith Davis, İşletmelerin insan davranışı,örgütsel davranış. Çev.Tosun ve diğerleri. **İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları**,İstanbul, 1988.

¹³⁴ Paul Hersey, H Kenneth, Balnchard Management of Organizational Behaviour. **USA**. 1972.

¹³⁵ Birol Vural Yetkin, İdeal- Vizyoner Öğretmen,**Hayat Yayınları**.İstanbul,2004.

mutludur.

Öğretmenler için iş doyumunu “öğretmenin öğrencilerine ve okuluna karşı tutumu” ya da “öğretmenlerin işlerinden duydukları hoşnutluk ya da hoşnutsuzluk” olarak tanımlanabilir.¹³⁶

Yaşam doyumuna dair öğretmenlerle ilgili yapılan çalışmalarda öğretmenin iş doyumunun düşük olması yaşam doyumunun da düşük olmasına sebep olduğu görülmektedir. İnsanlarla iletişimi en çok olan bu meslek yaşam doyumunun düşük olması durumunda etkilediği öğretmenin kendisi ve doğal olarak da iletişimi zorunlu olan öğrencidir. Öğretmenlik mesleği çalışılan alanların öğretmenin beklentilerine ve yüksek verimliliğe uygun olmasını sağladığında yaşam doyumunu düşüklüğünü az yaşamaktadır. Öğretmenlerin yaşam doyumunun yüksek olması etkilediği öğrenci açısından da önemlidir. Öğrencilerin okula gelme amaçlarının karşılanması onlar üzerinde etkili olan öğretmenlerin ve gerek amaçları, gerek yaşam doyumları açısından aynı amaca yakın olmalıdır. Başarılı olmaya güdülenmiş öğrenci yaşam doyumunu düşük öğretmenden olumsuz etkilendiği gibi başarısı anlamında da negatif bir ilerleyişe ve hatta çoğu zaman amaçsızlığa savrulabilmektedir.

3.5. ÜLKEMİZDE OKUL TÜRLERİ VE DAĞILIMI

Bugünkü Türk eğitim sistemi, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununa göre şekillenmiştir¹³⁷. Millî Eğitim Temel Kanunu ile birlikte örgün ve yaygın eğitim şeklinde iki ana başlık altında tasarlanmıştır. Bunlar; örgün eğitim ve yaygın eğitimdir.

Örgün eğitim; belirli yaş grubundaki ve aynı seviyedeki bireylere, amaca göre hazırlanmış programlarla, okul çatısı altında düzenli olarak yapılan eğitimidir. Örgün eğitim; okul öncesi, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını kapsar. Üzerinde araştırma yaptığımız kademe ortaöğretim kısmıdır.

Ortaöğretim; ilköğretime dayalı, en az dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar.

Ortaöğretimin amaç ve görevleri; Millî Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak,

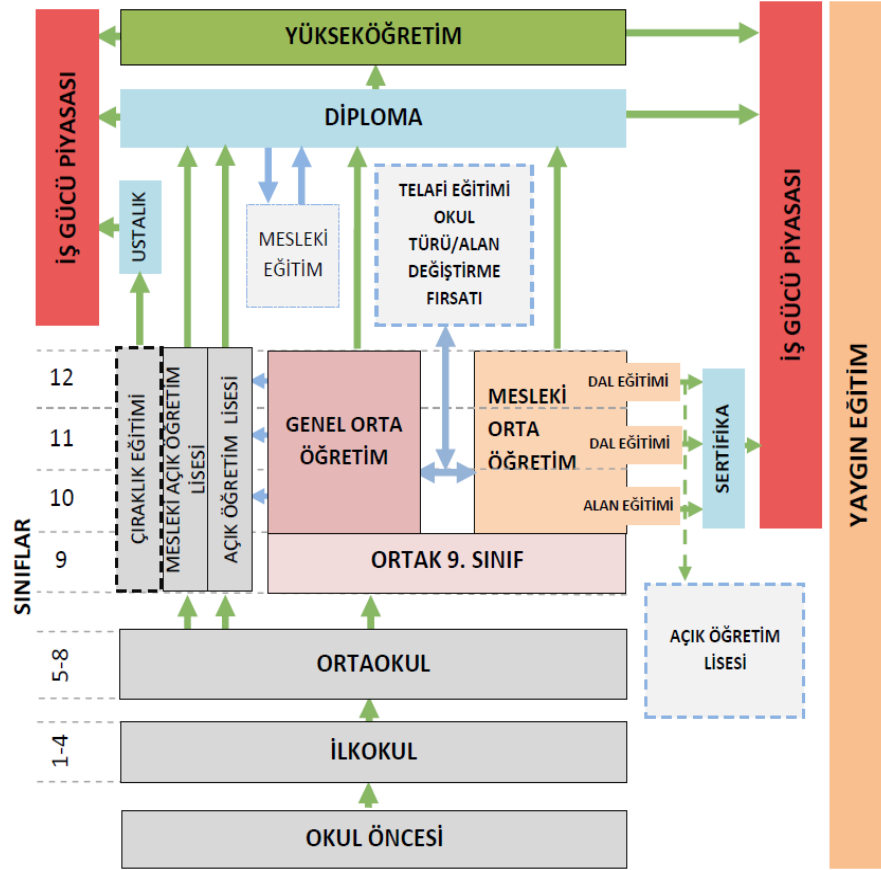
2. Öğrencileri, çeşitli program ve okullarla ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda yükseköğretime veya hayata ve iş alanlarına hazırlamaktır. Bu

¹³⁶ Balci, a.g.e.,s.27.

¹³⁷ Kalkınma Bakanlığı,2009

görevler yerine getirilirken öğrencilerin istekleri ve kabiliyetleri ile toplum ihtiyaçları arasında denge sağlanır.

Tablo-1 Türk Eğitim Sisteminin Kademelenirilmesi¹³⁸

Ülkemizdeki okullaşma ve okul türleri senelere göre farklılaşmıştır. Bir yandan okullaşma artırılırken bir yandan da öğretmen istihdamı artırılmıştır. Bu konuda MEB. bir takım çalışmalar yapıp her sene kendi sistemi içinde bunları istatistiki bilgi olarak yayınlamaktadır. Belli periyotlarla strateji geliştirme planları oluşturulup bunlar ülke olanaklarına ve sosyolojik uygun olarak uygulamaya konulmaktadır. Ülkemizdeki eğitim politikalarına dair en önemli eleştiri noktası sık aralıklarla değişiyor olmasına yöneliktir. Eğitim çıktıları itibariyle kısa vadede sonucunu alamayacağımız, dünyadaki global değişiklikleri göz ardı edemeyeceğimiz ama bize göre uygulama ve yöntemleri olan bir sistem haline getirilmeye çalışılmaktadır. Ancak çoğu zaman kendi dinamikleri ile düşünülmeyp daha çok politize edilen bir sistem olmaktan da kurtulamamıştır. Büyük nüfusa ve çarpanlarıyla düşündüğümüzde ülkenin tamamına etki eden, ülkenin bilimsel, sosyolojik ve ekonomik kalkınma ve ilerlemesine mihenk taşıdır. Bu derece

¹³⁸ Türk Eğitim Sistemi Ve Ortaöğretim, MEB. Ortaöğretim Genel Müdürlüğü,2015,s,26.

önemli bir sistemin verimli ve uygun yönteminin ve amacının olması da kaçınılmaz olacaktır. Buna göre MEB her dört senede bir strateji geliştirme planı oluşturmaktadır. Ülkemizde eğitim planlamasının kısa vadelerde değişikliklere uğraması eğitimin bilimsel amacı açısından bakıldığında toplum üzerinde olumsuz etki yapmaktadır. Kişinin yetiştirilme süreci böylesi kısa vadeli değişimlerde sekteye uğradığı gibi nihai başarı anlamında da olumsuzluklar üretmektedir. Buna göre ihtiyaç tanımlaması sağlıklı objektif temeller üzerine bina edilmemekte sonuçları itibariyle de istenilen nokta yakalanamamaktadır.

Ülkemizde okul türlerinin değişmesi ihtiyaçların sürekli farklılaşması ile kısmen ilgili olmasına rağmen büyük bir kısmı politik sebeplerledir. Eğitim politikalarına baktığımızda, okullaşmanın ve nicel değişikliklerin yapıldığını ancak nitel değişimlerin aynı oranda yapılmadığını görürüz. MEB'in istatistiklerine göre fiziki olarak okullaşmanın derslik artışının teknolojik materyallerin okullara dâhil edilmesinin sayısal olarak öğretmen sayısının, öğretmen başına düşen öğrenci sayısının azalmasının, doküman ders materyallerinin öğrenciye ulaştırılmasının oldukça iyi seviyelere ulaştığını eğitim açısından çevresel koşulların gelişmiş ülkelere yakın seviyeye geldiğini görmekteyiz. Ancak bütün bunların içeriklerine niteliksel yönlerine oluşturulma amacına baktığımızda aynı şeyi söylememiz oldukça zor görülmektedir. İnsan kaynaklarının oluşturulma süreciyle başlayan bu süreç sürdürülebilir uzun vadeli olamayışına, toplumsal farklılık, demografik özellikler en önemlisi sosyo-psikolojik artılarımıza göre inşa edilemediğini görmekteyiz. Gelişmişlik kavramını sayısal sonuçlara dayandırmış olmanın kaybettiği bir amaçlılık ve verimlilik süreci ortadadır. İlerlemiş olmanın politik gerekçisini okullara göre mezun edilen sayı ile ya da üniversite eğitime aktarılan öğrenci sayısı ile değerlendirmenin yanılgısının yeni görülmeye başlandığını görmekteyiz.

Ülkemizdeki eğitim sistemine baktığımızda geniş bir yelpazeye yayıldığını görmekteyiz. Özellikle ortaöğretim sürecindeki okullarda vermeye çalıştığımız eğitim açısından 136 farklı alan olduğunu görmekteyiz. Yine bunun yanında ülkemizde lise eğitimi veren okullar (Resmi Anadolu lisesi, resmi genel lise, resmi fen lisesi, resmi sosyal bilimler lisesi, resmi teknik lise, resmi ticaret meslek lisesi, resmi sağlık meslek lisesi, resmi imam hatip lisesi, özel fen lisesi, özel Anadolu lisesi, özel endüstri meslek lisesi, özel temel lise, özel sağlık meslek lisesi, resmi açık öğretim lisesi, özel akşam lisesi) şeklinde ana başlıklar olarak sıralanabilir. Özellikle 2015 yılında yayınlanan strateji planına bağlı olarak eğitimde özelleşmeye hız verilmiş bunlar teşvik kanallarıyla desteklenmiştir. Özellikle lise düzeyindeki özel okullar öğrenci nüfusunun neredeyse %50 sini barındırmaktadır. Teknik eleman yetiştirmeyi, nitelikli iş gücü üretmeyi amaçlayan devlet sanayi bölgelerinde özel teknik liseleri toplumun %20 sine

yakın genç nüfusa sahip bir ülke olarak okullardaki öğrenci yığılmasını azaltmak için açtığı özel liselerle kısmen de olsa sağlamıştır. Yaptığımız bu çalışmada da devletin amaçladığı stratejik eğitim planlaması içerisinde liselerin bu amaca dair durumlarını hedeflenen başarı skalasını, nitelik ve nicelik olarak buna yaklaşmış ya da bundan uzaklaşmış olmasını ve bunları oluşturan değişkenlerden özellikle öğretmenin yerini ve durumunu araştırmayı amaçladık.

Okulları daha makro başlıklara göre incelediğimizde meslek liselerinin nitelikli teknik iş gücü yetiştirmeye dönük bir çalışma alanları, Fen lisesi, Anadolu lisesi genel lise temel liselerin ise üniversiteye dönük öğrenci yetiştirmeyi devletin planladığını ön gördüğünü görmekteyiz. Teorideki bu beklenti okul müfredatları yoluyla pratiğe dökülmek istenmiştir. Bunun yanında ülke pratiğine baktığımızda bu durum kısmen de olsa karşılık bulmuştur. Ancak sosyolojik gerçek olarak baktığımızda lise mezunu olan öğrencilerin %80 den fazlasının üniversiteye gitmek için sınava girdiklerini görmekteyiz. Burada liseden sonraki adımlarda strateji planında belirtilenlerin %100 karşılık bulmadığını görmekteyiz. Yine pratik yaşama baktığımızda üniversite sınavına yönelik öğrencilerin yaptıkları çalışmalar kursa giden öğrenci sayısı, kurs sayısı azalmamış hatta resmi olmayan illegal yapılar olarak varlıklarını devam ettirmektedirler. Bu da gösteriyor ki üniversite eğitime dair toplumun bakışı dünden bu güne değişmemiş hatta düne göre daha da ehemmiyetli hale gelmiştir.

Yaptığımız çalışmada bu okullardaki öğretmenlerin durumuna bağlı olarak ve okullardaki diğer değişkenleri de işin içine katıp doğrudan etki alanında olan öğrencilerin onlardan beklenen başarı çitasına ulaşıp ulaşmadıklarını incelemek olmuştur. Ana başlık olarak bu korelasyonu özel ve devlet okulları olarak ayrıştırıp kendi dinamiklerini göz önünde bulundurarak öğretmen öznesinin etkilenme biçimini, psikotik hallerini, sosyal psikolojiye dönük evrilmelerini tanımladık. Buna göre ülkemizdeki okullaşma ve diğer veriler MEB in strateji planına göre aşağıdaki gibidir.

Tablo-2 Eğitim kurumlarının kademelere göre okul, öğrenci, öğretmen ve derslik sayısı 2017-2018¹³⁹

Eğitim kademesi	Okul Kurum	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Derslik
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Kadrolu	Sözleşmeli	
Örgün eğitim toplamı	65 568	17 885 248	9231 077	854 171	1030 30	991 433	38 697	686 800

¹³⁹ Millî Eğitim Bakanlığı Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim,2017-2018

Örgün Eğitim (Resmi)	53 870	14 946 713	7604 228	7342 485	880 673	841 976	38 697	568 645
Örgün Eğitim (Özel)	11 694	1351 712	739 791	611 921	149 457	149 457		118 155
Örgün Eğitim (Açık öğretim)	4	1586 823	887 058	699 765				

Tablo-3. İstanbul İli 2016-2017 Örgün-Yaygın Eğitim Genel Toplam Verileri ¹⁴⁰

Okul Türü	Okul/ Kurum Sayısı	Derslik sayısı	Şube veya kurs grup sayısı	Öğrenci kursiyer sayısı			Öğretmen sayısı
				Erkek	Kız	Toplam	
GENEL TOPLAM	8.085	103.944	169.666	2.127.718	1.865.548	3.993.266	159.250
ÖRGÜN EĞİTİM TOPLAMI	5.771	89.924	111.103	1.381.356	1.308.632	2.689.988	142.524
YAYGIN EĞİTİM TOPLAMI	2.314	14.020	58.563	746.362	556.916	1.303.278	16.726

Ülkemizdeki lise düzeyindeki okulları incelediğimizde şöyle bir durumla karşılaşmaktayız. Bu okullar azınlık okulları, hariç devletin ilgili kurumunun öngördüğü sayıda ve dağılımında ders verme zorunluluğuna sahipler. Müfredatını, ders saatini zümre planını yakın zamana kadar yöntemini de devlet belirlemiştir. Bu belirlenimdeki referans noktası “dışarı” olduğu için önemli ve değerli sayılır. Aynı zamanda devletin verdiği okul diplomasına sahip olmak zorunludur. Çünkü üniversite sınavına girebilmenin ön koşulu bir ortaöğretim kurumundan mezun olmaktır. Bunu gerçekleştirmenin yolu ise mezuniyet diplomasını almak için öngörülen müfredatı başarıyla geçtiğinizi belgeleyen transkripte sahip olmaktır. Ülke sistemi okullarda alanları çoğaltarak aşmaya çalışsa da başarının referans noktası üniversiteye geçiş olduğu için çok anlam ifade etmemektedir. Devlet dinamiği içerisinde yayınladığı strateji planına göre farklılıkları amaçlasa da gerek öğretmen gerçeği, gerek sosyo-psikolojik toplumsal beklenti gerçeği bunu başaramamıştır. Sayısal verilerle başarı

¹⁴⁰ İstanbul İl Millî Eğitim Müdürlüğü Strateji Geliştirme Bölümü,2017,Mart

analizi yapıldığı için okullardaki değişkenlerde buna göre dizayn edilmiş performans tanımlamasına istatistiksel verilere ve sonuçlara bağlı değer biçilmeye çalışılmıştır.

Yaptığımız çalışmada özellikle öğretmenin bu toplumdaki değişkenlere ve dinamiklere bağlı olarak tükenmişliğini yaşam doyumunu tanımlamaya çalıştık. Bu açıdan baktığımızda okulların farklılaşması özel okul ve devlet okulu olması hasebiyle öğretmene, dolayısıyla öğrenciye yansımaları analiz etmeyi amaçladık.

3.5.1. Özel Okulların Eğitim Sistemi İçindeki Yeri

Özel öğretim kurumları kanununun 2.maddesi “bu kurumlar Türk Milli Eğitimi’nin amaçları doğrultusunda eğitimin kalitesini yükseltmek gayesiyle gelişmelerine fırsat ve imkân verecek yatırımlar ve hizmetler yapmak üzere gelir sağlayabilirler hükmünü getirmiştir.¹⁴¹

7.Milli Eğitim Şurası’nda alınan bu karar 1962 senesinde ihtiyaca binaen ülkemize pozitif etki yapmak amacını gütmektedir. Özelleşmeye dönük süreç Avrupa’ya göre oldukça geriden gitmektedir.

Devletin strateji planında eğitimin özelleşmesi ile ilgili planı uzun zamandır önceliğini koruyor olmasına rağmen oransal olarak baktığımızda henüz istenen seviyeye ulaşmış değildir. Ülkemizdeki özel okulları incelediğimizde hepsi olmasa da bir kısmı verilen olan bu hakkı, eğitimi araç kılarak farklı amaçlara dönük kullandıklarını görmekteyiz. Bu durum maalesef özel okullara olan güveni toplum nezdinde akamete uğratmıştır. Ancak bu okulların önemli bir kısmı ülke eğitim planlamasında gerek öğretmen ve personel istihdam ederek işsizliğe dair çözüm ortağı olmakta gerek eğitim yöntemleri ve verimlilik anlamında ülkenin eğitim amaçlarına önemli katkı sunmaktadır.

Özel öğretim kurumlarında öğretim etkinliklerine rekabet hâkim olduğu için bu kurumlarda eğitim öğretim etkinlikleri daha nitelikli hale getirilmeye çalışılmaktadır. Bunun için de özel öğretim kurumlarına nitelikli personel seçilmekte ve fiziki koşullar iyileştirilmektedir. Bu nedenle özel okullarda öğrenci veli öğretmenlerin daha fazla güdüldüğü öğrenci öğretmen veli iletişiminin daha güçlü olduğu girişimcinin amaçlarına ulaşacak şekilde hareket ettiği söylenebilir.¹⁴²

Özel okulların eğitim sistemi içindeki durumuna baktığımızda eğitim sisteminin sık aralıklarla değişmesine çok hızlı uyum sağladıklarını özel okullara gitmeyi tercih eden öğrencilerin yine ülkenin eğitimden beklediği başarıyı en üst noktada buralarda

¹⁴¹ Jale Minibaş, “Özel ve Devlet Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin İş Tatmini Düzeyi ve Bu Düzeyin Frustrasyon Karşısında Gösterdiği Tepki ve Agresyon Yönü ile İlişkisi”, İU.,1990. (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

¹⁴² Ömer Peker, “Özel Okulların Eğitim Sistemimizin İçindeki Yeri ve Önemi”. *Eğitim ve Bilim Dergisi*,1988, sayı,12,s.70.

yakaladıklarını görmekteyiz. Özel okullar verimliliği esas alan bir yöntem benimsedikleri için sayısal ve davranışsal ölçümlere değer verip hem öğretmenin hem öğrencinin gelişmesine dönük bir amaç benimser. Dinamik bir işleyiş tarzı vardır. Çalışanlarından yüksek verim almak için yöntem geliştirir.

Özel okullar ülkenin eğitime bakış açısına inovasyonuna sağladıkları rekabet esaslı çalışmaya bağlı oldukları için gelişme zorunlulukları eğitime dair öngörüler sunmalarına olanak sağlayabilmiştir.

Özel okullar toplam öğrenci nüfusunun istihdamı noktasında devlet için çözüm ortağı olmuştur. Devlet okullarındaki sınıflara düşen öğrenci nüfusunun çokluğunu azaltmak ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısının azalması noktasında etkili olmuştur. Devlet okullarının eğitimde özellikle metropol şehirlerde ikili eğitim yapmasına engel olmuştur. Ayrıca okul içindeki değişkenlerin verimli hale gelmesi noktasında da referans oluşturmuş yöntemleriyle de yenilikler üretmeyi sağlamıştır.

3.5.2. Devlet Liselerinin Eğitim Sistemi İçindeki Yeri

Öğrencileri bedenî, zihnî, ahlâkî, manevî, sosyal ve kültürel nitelikler yönünden geliştirmeyi, demokrasi ve insan haklarına saygılı olmayı, çağımızın gerektirdiği bilgi ve becerilerle donatarak geleceğe hazırlamayı,

Öğrencileri orta öğretim düzeyinde ortak bir genel kültür vererek yüksek öğretime hazırlamayı,

Eğitim ve istihdam ilişkilerinin Bakanlık ilke ve politikalarına uygun olarak sağlıklı, dengeli ve dinamik bir yapıya kavuşturulmasını,

Öğrencilerin öz güven, öz denetim ve sorumluluk duygularının geliştirilmesini, Öğrencilere çalışma ve dayanışma alışkanlığı kazandırmayı,

Öğrencilere yaratıcı ve eleştirel düşünme becerisi kazandırmayı,

Öğrencilerin dünyadaki gelişme ve değişimleri izleyebilecek düzeyde yabancı dil öğrenebilmelerini,

Öğrencilerin bilgi ve becerilerini kullanarak proje geliştirerek bilgi üretebilmelerini, Teknolojiden yararlanarak nitelikli eğitim verilmesini

Hayat boyu öğrenmenin bireylere benimsetilmesini amaçlar.

3.5.2.1. Anadolu Liseleri

İlk olarak 1955 yılında İstanbul, İzmir, Eskişehir, Diyarbakır, Konya ve Samsun'da "Maarif Koleji" adıyla eğitim-öğretime açılan bu okullar, 1975 yılında Anadolu lisesi adını almıştır. Ortaokul veya imam-hatip ortaokulu üzerine öğrenim süresi dört yıl olan yatılı ve/veya gündüzlü olarak eğitim ve öğretim veren kurumlardır.

Ancak, önünde hazırlık sınıfı bulunması nedeniyle; İstanbul Galatasaray Lisesi, İstanbul Lisesi, İstanbul Kadıköy Anadolu Lisesi, İstanbul Vefa Lisesi, İstanbul Cağaloğlu Anadolu Lisesi, İstanbul Kabataş Lisesi, İstanbul Hüseyin Avni Sözen Anadolu Lisesi, Ankara Atatürk Lisesi, Balıkesir Sırrı Yırcalı Anadolu Lisesi ve İzmir Cihat Kora Anadolu Lisesi olmak üzere toplam 10 Anadolu lisesinde hazırlık+4 yıl eğitim verilmektedir. Tüm Anadolu liselerinde şube mevcutları 34'tür. Bu okullara merkezi yerleştirme ile öğrenci alınmaktadır. Merkezi yerleştirmeye başvuru için öğrencilerin o yıl ortaokulun/imam-hatip ortaokulunun 8 inci sınıfında öğrenim görüyor olmaları gerekmektedir.

3.5.2.2. Fen Liseleri

1964 yılında Ford Vakfı'nın desteğiyle ilk fen lisesi Ankara'da açılmıştır. Ortaokul veya imam-hatip ortaokulu üzerine öğrenim süresi dört yıl olan yatılı ve/veya gündüzlü olarak eğitim ve öğretim veren kurumlardır. Fen liseleri, fen ve matematik alanlarında; öğrencilerin bilim insanı olarak yetiştirilmelerine kaynaklık etmektedir.

Şube mevcutları 30 olup, her yıl okula alınacak öğrenci sayısı 5 şubeyi geçemez. Bu okullara merkezi yerleştirme ile öğrenci alınmaktadır. Merkezi yerleştirmeye başvuru için öğrencilerin o yıl ortaokulun/imam-hatip ortaokulunun 8'inci sınıfında öğrenim görüyor olmaları gerekmektedir.

3.5.2.3 Sosyal Bilimler Liseleri

Sosyal bilimler liseleri, ilk defa 2003 yılında İstanbul'da açılmıştır. Ortaokul veya imam-hatip ortaokulu üzerine öğrenim süresi beş yıl olan yatılı ve/veya gündüzlü olarak eğitim ve öğretim veren kurumlardır. Sosyal bilimler liselerinde hazırlık sınıfı açılır; ayrıca Bakanlıkça uygun görülen diğer ortaöğretim kurumlarında da hazırlık sınıfı açılabilir. Bu nedenle bu okullarda öğretim süresi, bir yılı hazırlık olmak üzere 5 (beş) yıldır. Sosyal bilimler liseleri, edebiyat ve sosyal bilimler alanlarında öğrencilerin bilim insanı olarak yetiştirilmelerine kaynaklık etmektedir.

Şube mevcutları 30 olup, hazırlık sınıfına her yıl alınacak öğrenci sayısı 5 şubeyi geçemez. Bu okullara merkezi yerleştirme ile öğrenci alınmaktadır. Merkezi yerleştirmeye başvuru için öğrencilerin o yıl ortaokulun/imam-hatip ortaokulunun 8'inci sınıfında öğrenim görüyor olmaları gerekmektedir. İstanbul Prof. Dr. Mümtaz Turhan Sosyal Bilimler Lisesinde IB Programı uygulanmaktadır. Bakalorya programını takip ederek uluslararası geçerliliği olan IB diploması alan öğrenciler, yurt dışındaki pek çok üniversiteye girişte avantajlı duruma gelmekte, hatta bazı üniversitelere sınavsız kabul edilmektedirler. IB Programı, halen 125 ülkede uygulanmaktadır.

3.5.2.4. Güzel Sanatlar Liseleri

Güzel sanatlar liseleri, ilk kez 1989-1990 eğitim-öğretim yılında açılmıştır. Ortaokul veya imam-hatip ortaokulu üzerine öğrenim süresi dört yıl olan yatılı ve/veya gündüzlü olarak eğitim ve öğretim veren kurumlardır. Güzel sanatlar liseleri, öğrencilere güzel sanatlarla ilgili temel bilgi ve beceriler kazandırmayı ve güzel sanatlar alanında nitelikli insan yetiştirilmesine kaynaklık etmektedir. Şube mevcutları 30 olup, her bir bölüme alınacak öğrenci sayısı 2'şer şubeyi geçemez. Ortaokul/imam-hatip ortaokulundan o yıl mezun olanlar arasında yetenek sınavı ile öğrenci alınmaktadır.

3.5.2.5. Spor Liseleri

İlk spor lisesi 2004–2005 eğitim-öğretim yılında İstanbul'da açılmıştır. Ortaokul veya imam-hatip ortaokulu üzerine öğrenim süresi dört yıl olan yatılı ve/veya gündüzlü olarak eğitim ve öğretim veren kurumlardır. Spor liseleri, öğrencilere beden eğitimi ve spor alanında temel bilgi ve beceriler kazandırmayı, beden eğitimi ve spor alanında nitelikli insan yetiştirilmesine kaynaklık etmektedir. Şube mevcutları 30 olup, okula her yıl alınacak öğrenci sayısı 5 şubeyi geçemez. Ortaokul/imam-hatip ortaokulundan o yıl mezun olanlar arasında yetenek sınavı ile öğrenci alınmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmanın içeriğini Türkiye Cumhuriyeti Devleti MEB.'na bağlı örgün öğretim yapan lise düzeyindeki okulların İstanbul ilinde çalışan özel ve devlet kurumlarındaki öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini MEB.'nce öğretmenlik formasyonu almış devlet okullarında, özel okullarda ataması yapılan öğretmenler oluşturmaktadır. İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü Strateji Geliştirme Bölümü 2017 Mart ayı verilerine göre Milli Eğitimden resmi ve özel okul ruhsatı olan İstanbul ilindeki okul sayısı 1480 dir. Bu okullarda toplam 52505 öğretmen lise düzeyindeki okullarda istihdam edilmiştir. Yine bu okullarda lise 1 düzeyinden lise 4 düzeyine kadar 372490 erkek öğrenci, 342179 kız öğrenci eğitim görmektedir.

Yapılan bu çalışmada formasyonu olan Milli Eğitim tarafından ataması yapılan 375 kadın ve erkek öğretmene ulaşılmıştır. Gönüllülük esası dikkate alınarak gerçekleştirilen araştırmada katılımcılara Kişisel Bilgi Formu, Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve Dinear Yaşam Doyum Ölçeği verilerek sosyo ekonomik yapıları, tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyum düzeyleri hakkında veri toplanmıştır. Bu veriler ışığında özel sektörde ve kamuda çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyum düzeyleri incelenmiştir. Bu değişkenlerin etkileme biçimi okullardaki diğer değişkenlerdeki farklılıkların bu okullarda eğitim gören öğrencilerin başarı düzeylerine etkisi özel okul ve devlet okulu karşılaştırmasına göre incelenmiştir. Araştırmamızda likert tipi ölçekler kullanılmış olup ilişkisel tarama modeline göre veriler oluşturulmuştur.

4.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU

Öğretmenler yaptıkları iş ve üstlendikleri sorumluluk gereği toplumun en önemli niteliksel iş gücünü oluşturmaktadır. Toplumsal dinamikleri etkilemesi sosyolojik ve psikolojik yapılardan doğrudan etkilenen çalışma koşullarının düzeltilmesi üzerine birçok defa düşünülen ancak istenen noktaya getirilemeyen çalışma biçimleri bir tarafıyla sınırları çok belli olan diğer tarafıyla muğlaklığı sistemden ve istihdam şekli ve koşullarından kaynaklanan, özü itibariyle toplumla direkt iletişim içinde olduğu için Tükenmişlik Sendromu'na çabuk yakalanan, yaşam doyumunu yüksek olmayan, etkilediği öğrenciler açısından bu durumun doğrudan yansımından dolayı incelenmesi gereken bir alandır.

Yaptığımız bu araştırmanın konusunu öğretmenlerin tükenmişlik ve yaşam doyum düzeyinin okul türlerine göre belirlenimi, öğretmenlerin etkilenme durumlarının öğrenci başarısını etkileme düzeyleri oluşturmaktadır.

4.2 ARAŞTIRMANIN AMACI

Ülkemizdeki değişkenlere, sosyo-psikolojik nedenlere bağlı olarak eğitim öğretim üzerine yapısal iyileştirme çalışmalarında öğretmenin sistem içerisindeki yerine bağlı olarak etkilenme durumunu, objektif verilere dayalı etkileme durumunu, idealize toplum beklentilerine uygun hale getirme çabalarına etki eden değişkenlerin belirlenmesi bunların eğitim çeşitliliği içerisinde doğru yere konuşturulmasıyla ilgili projeksiyon tutmaktır.

Okul çeşitliliğine göre öğretmenin özel sektörde veya devlet okullarında çalışıyor olmasının onun tükenmişliği ve yaşam doyumu üzerindeki olumlu olumsuz etkisini yordayan değişkenleri araştırmaktır.

Ülkemizin gelecekteki nitelikli iş gücü olan öğrencilerin okul türleri öğrenme biçimleri öğretmen niteliğinden etkilenme düzeylerini araştırmaktır.

4.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Kişilerin çalışma ve sosyal yaşam biçimlerine bağlı olarak yakalandıkları depresyon toplam yaşamı etkileyen duygu durum bozukluğudur. Uzun süre maruz kalınan depresyon ve stres kişinin tükenmişliğini artırdığı gibi yaşam doyumunun da düşmesine neden olmaktadır.

Kişiler yaptıkları iş anlamında seçimlerinin çok uzağına savrulmaları sebebiyle yeteneklerini sevmedikleri işi yapmak için zorlamaktadırlar. Bireysel tercihlerinin sonucu olmayan bu durum karşı karşıya kalınan zorlukların da artmasına neden olmaktadır. Dünyadaki hızlı değişim sürekli devinim halinde olan bireylerin uyum sağlamasını da zorlaştırmaktadır. Modernleşen ve sanayileşmenin etkisindeki bu sosyo-psikolojik süreçte insanın uyum için kendisini zorlaması hayatta kalma zorunluluğuyla hareket etmesi tükenmişliğinin artmasına yaşam doyumunun düşmesine neden olabilmektedir. Bu durum araştırmacıların ve bilim adamlarının dikkatini çekmiş, mutsuz toplumun mutsuzluk nedenlerinden olan tükenmişliği araştırmaya yöneltmiştir.

Bu çalışmada da toplumun önemli unsurlarından olan ve oransal olarak diğer meslek gruplarından tükenmişlik düzeyi yüksek yaşam doyumu düşük olan öğretmenlerin toplumu, doğrudan olarak ta öğrencileri etkilemesi araştırılmıştır. Mesleki özellikleri maruz kaldıkları değişkenlerin kelebek etkisi misali toplumun neredeyse tamamını etkilemesi dikkate alınarak olumsuzlukların giderilmesi toplumsal verimliliği özelde öğrenci başarısını ve kalkınmayı pozitif etkileyeceği öngörülmüştür.

Yapılan çalışmanın bulguları değişkenlerin başarı düzeyini buna bağlı toplam kaliteyi etkileme biçimini ifade ederek eğitim yöntemi ve sistemine projeksiyon tutmayı amaçlamıştır.

4.4 ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Araştırmanı kapsamına Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü ne bağlı ruhsatlandırması özel ve devlet lisesi olarak örgün öğretim yapan genel lise Fen Lisesi, Anadolu lisesi meslek lisesi, imam hatip lisesi, temel lise olarak adlandırılan okullardaki çalışan öğretmenler ve bu okullardaki öğrenciler alınmıştır. Kurs adı altında hizmet veren kurumlar alınmamıştır.

Araştırmanın süre sınırı 6 ay olarak belirlenmiş olup araştırmanın örneklemini 375 katılımcı oluşturmaktadır. Araştırmada kişisel bilgi formu, Maslach Tükenmişlik Ölçeği, Dinear Yaşam Doyum Ölçeği, Milli Eğitim Müdürlüğü Strateji Geliştirme Müdürlüğü istatistikleri, ÖYSM sınav istatistikleri veri olarak kullanılmıştır.

Bu psikolojik ve sosyo-psikolojik ölçüm testleri İstanbul'un demografik dağılımına uygun olarak Esenyurt, Avcılar, Beşiktaş, Bağcılar, Küçükçekmece, Başakşehir, Kadıköy, Bakırköy, Gaziosmanpaşa ilçelerinde ki özel ve devlet liseleriyle sınırlandırılmıştır.

4.5 ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırma kapsamında test edilecek hipotezlerin niteliği istatistiki hipotezler olup aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

H¹. Özel okullarda çalışan öğretmenlerin stres düzeyleri okullardaki değişkenlerle tükenmişlik arasında pozitif ilişki vardır.

H². Özel okullarda çalışan öğretmenlerin stres düzeyleri okullardaki değişkenlerle yaşam doyum düzeyi arasında negatif bir ilişki vardır.

H³. Devlet okullarında çalışan öğretmenlerin çalışma koşulları özlük hakları yaşam düzeyinin düşük olmasında etkilidir.

H⁴. Özel okullardaki öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri yüksek yaşam doyumları düşük olmasına rağmen öğrenci ortalama başarısı yüksektir.

H⁵. Özel okullardaki öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yüksek yaşam doyumlarının düşük olmasının öğrenci başarısında etkisi yoktur.

H⁶. Devlet okullarındaki öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri düşük yaşam doyum oranlarının yüksek olmasının öğrenci başarısında etkisi yoktur.

H⁷. Özel okullardaki öğrenci başarısını etkileyen değişkenler tükenmişlik ve yaşam doyumunu dışındaki diğer verilerle daha çok bağlantılıdır.

^{H8}. Devlet okullarındaki öğrencilerin başarı düzeylerinin düşük olmasında tükenmişlik ve yaşam doyumu dışındaki diğer değişkenler daha fazla etkilidir.

4.6. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada İstanbul İlinde özel ve devlette çalışan lise düzeyindeki okullarda öğretmenlerin demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla Kişisel Bilgi Formu **EK-A**, tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Maslach Tükenmişlik Ölçeği **EK-B**, yaşam doyum düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Dinear Yaşam Doyum Ölçeği **EK-C** kullanılmıştır. Ayrıca öğrencilerin başarı düzeylerine ilişkin veriler için **MEB**. istatistikleri ve **ÖSYM** istatistik verileri kullanılmıştır.

Aşağıda Kişisel Bilgi Formu Maslach Tükenmişlik Ölçeği, Dinear Yaşam Doyum Ölçeği hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.

4.6.1. Kişisel Bilgi Formu

Bu araştırmada özel liselerde çalışan öğretmenler ile kontrol grubu olan devlet liselerinde çalışan öğretmenlerin demografik yapıları hakkında bilgi edinmek amacıyla Kişisel Bilgi Formu hazırlanmıştır. Bu form araştırmacı tarafından hazırlanmış olup 7 ana soru ve alt sorulardan oluşmaktadır. Kişisel Bilgi Formunda kişilerin cinsiyet, medeni durumu, yaş, mesleki kıdem, branş, mezun olduğu okul türü, çalıştığı okul türü ile ilgili sorular vardır. Araştırmaya katılanların kimlik bilgilerini kapsayan sorular yöneltilmemiştir. Bunun nedeni katılımcılardan etik kurallara uygun objektif cevaplar alabilmektir. **EK-A**

4.6.2. Maslach Tükenmişlik Ölçeği

Günümüz dünyasında Tükenmişlik kişilerin sosyal yaşamında ve iş yaşamında olumsuzluklara, yaşam kalitesinin düşmesine, psikolojik ve fiziksel hastalıklara neden olan en önemli sendromlardan sayılır. Buna bağlı olarak araştırmacılar bu durumu tespit etmek ve boyutları, düzeyleri ile ilgili rasyonel, bilimsel veriler üretebilmek adına 1981 yılında bu ölçeği geliştirmişlerdir. Özellikle insanlarla birebir iletişim halinde çalışanların tükenmişlik düzeylerine ilişkin yordama yapabilmek için (MTÖ) Maslach Tükenmişlik Ölçeği kullanılmıştır. Maslach ve Jackson tarafından geliştirilmiştir.

Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin 22 maddeden oluşan 3 alt ölçeği bulunmaktadır. Bu alt ölçekler (Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma, Kişisel Düşük Başarı Hissi) olmak üzere, kişinin tükenmişliğini tanımlamaya çalışan maddelerdir. "1,2,3,6,8,13,14,16,20" maddeleri duygusal tükenmeyi ölçmeye yönelik, "4,7,9,12,17,18,19,21" maddeleri kişisel düşük başarı hissini ölçmeye yönelik, "5,10,11,15,22" maddeler duyarsızlaşmayı ölçmeye yöneliktir. Her soru 5' li likert tipi

bir ölçekleme olup “her zaman, çoğu zaman, bazen, çok nadir, hiçbir zaman” şeklindeki cevaplardan oluşur. Maslach Tükenmişlik Ölçeği’ni Türkçe ye Canan Ergin 1992’de çevirmiştir. Duygusal tükenme 9, duyarsızlaşma 8, kişisel başarı 5 sorudan oluşan alt boyutu oluşturur. Ölçekte kişisel başarı soruları olumlu ifadeler olup alınan yüksek puanlar yüksek kişisel başarıyı ifade eder. Bu ölçekte duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma alt ölçeklerinden alınan yüksek puanlar ve kişisel başarı alt ölçeğinden alınan düşük puanlar yüksek düzeyde tükenmişliği belirtmektedir.

Tablo-4 Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nin Alt Boyutları¹⁴³

Alt Boyutlar	Maddeler	Madde Sayısı
Duygusal Tükenme	1, 2, 3, 6, 8, 13, 14, 16, 20	9 Madde
Duyarsızlaşma	5, 10, 11, 15, 22	5 Madde
Düşük kişisel başarı hissi	4, 7, 9, 12, 17, 18, 19, 21	8 Madde

Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Türkçe’ ye uyarlanmış şekline güvenilirlik, geçerlilik çalışması Olcay Çam tarafından 1996 da yapılmıştır. Güvenirlilik analizi sonucunda ölçeğin üç alt boyutu için granbach alfa katsayıları, duygusal duygusal tükenme için 0,83, duyarsızlaşma için 0,65 ve düşük kişisel başarı hissi için 0,72 olarak elde edilmiştir. Yapılan test tekrar test analizi sonucunda ise güvenilirlik katsayıları duygusal tükenme için 0,83, duyarsızlaşma için 0,72 ve düşük kişisel başarı hissi için 0,67 olarak elde edilmiştir. Ergin tarafından yapılan güvenilirlik çalışmalarında tükenmişliğin üç alt boyutu için tutarlılık katsayıları “0,83-0,72-0,67” olarak bulunmuştur.¹⁴⁴ **EK-B**

Tablo-5 Türkiye’de Maslach Tükenmişlik Ölçeği Puanlarının Yorumlama Tablosu¹⁴⁵

Alt Boyutlar	Tükenmişlik Düzeyleri		
	Düşük	Normal	Yüksek
Duygusal Tükenme	<16	17-26	>27
Duyarsızlaşma	<6	7-12	>13
Düşük kişisel başarı hissi	>39	32-38	<31

4.6.3. Dinear yaşam Doyum Ölçeği

Bireylerin, iş yaşamında ya da öznel yaşamlarında mutlu olmalarının gerekçelerini incelemek, mutlu olmanın önündeki engelleri araştırmak uzun

¹⁴³ Hüseyin Izgar, a.g.e., s. 90.

¹⁴⁴ Torun, a.g.e.,s.123.

¹⁴⁵ Hüseyin Izgar, a.g.e., s. 90.

zamandan beri insanlığın araştırma alanları içerisinde olmuştur. Gerek bireysel sosyal yaşamında elde edilen mutlu olma durumunu, gerekse iş yaşamında mutlu olma durumu araştırılarak, bireysel sosyal ve aile yaşamında kaliteli yaşamının gerekse iş yaşamında verimliliğin sağlanabilmesi için bu çalışmalar bilimsel tanı oluşturmak adına önemli yer tutmaktadır. Yaşam doyumu öznel iyi oluşun bilişsel bir bileşenin ve kişinin yaşamıyla ilgili bilişsel yargıları içermektedir.¹⁴⁶

Bireylerin yaşam doyumu birçok şeyden etkilenebilir. Bunlardan bazıları, günlük yaşamdan alınan mutluluk, yaşama yüklenen anlam, amaçlara ulaşma konusunda uyum, pozitif bireysel kimlik, fiziksel olarak bireyin kendisini iyi hissetmesi, ekonomik, güvenlik ve sosyal ilişkilerdir.¹⁴⁷

Yaşam doyumu ile ilgili araştırmalar, yaşam doyumunu ölçen araçların geliştirildikleri dillerin dışında kullanılabilmesi sayesinde gittikçe genişlemektedir. “Ölçeklerin uyarlanarak geliştirildikleri dilin dışında da kullanılabilmesi araştırma verilerini genişlettiği, kültür-dil ve etnik gruplar arası karşılaştırmalı araştırmalarda kullanılabilirdiği bildirilmektedir”.¹⁴⁸

Ölçeğin özgün formu bir faktör, beş madde ve likert tipinde 7’li derecelendirmeden oluşan kendini değerlendirme ölçeğidir. Her bir madde 7’li derecelendirilmiş cevaplama sistemine (1: Kesinlikle Katılmıyorum- 7: Tamamen Katılıyorum) göre değerlendirilmektedir. İlgili ölçek daha önce de Köker (1991) tarafında Türkçeye uyarlanmış ve 7’li derecelendirme olarak Türkiye’de değişik araştırmacılar tarafından kullanılmıştır. Köker (1991) ölçeğin üç hafta arayla uygulanan test tekrar test tutarlılık katsayısının 0,85 olduğunu saptamıştır. Yetim (1991) de düzeltilmiş split- half değerini 0,75 ve Kuder Richardson-20 değerini 0,79 olarak hesaplamıştır. Ancak bu araştırmada, ilgili “Yaşam Doyumu Ölçeği” eğitim örgütlerinde 7’li derecelendirme şeklinde öğretmenlere uygulandığında, katılımcılar seçeneklerin bir birine yakın olduğunu ileri sürerek tepki göstermişlerdir. Bu nedenle, ölçeğin Türkçeye uyarlanması sırasında, özgün formunda yedi basamaklı olan cevap seçeneklerinin Türk kültürüne uygun olmadığı görülmüş ve basamak sayısı beşe indirilmiştir. Basamak sayısı beşe indirilince de ölçek tekrar İngilizceden Türkçeye uyarlanmıştır. Yapılan araştırmada bu sistemde ölçekteki ifadelerin puanlaması; “Hiç Katılmıyorum(1), Çok Az Katılıyorum (2), Orta Düzeyde Katılıyorum (3), Büyük Oranda Katılıyorum (4) ve Tamamen Katılıyorum (5)”, şeklindedir. Bu araştırmada kullanılan “Yaşam Doyum Ölçeği” (YDÖ) Türkçeye uyarlanırken önce Türkçe

¹⁴⁶ Dinear, a.g.e.,s.542-575.

¹⁴⁷ Ercan Yılmaz ve H Arslan, Öğretmenlerin İş yerindeki Yalnızlıkları ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Pagem Eğitim ve Öğretim Dergisi*,2013,cilt,3,sayı,3,s.59-65.

¹⁴⁸ Işık Savaşır, Ölçek uyarlamasındaki sorunlar ve bazı çözüm yolları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 1994, cilt,9,sayı,33,s.49-74.

geçerlilik ve güvenilirlik çalışmalarına, ardından yapı geçerliğine değinilmiştir.

Bu çalışmada, Yaşam Doyum Ölçeğinin güvenilirliği, iç tutarlılık (Cronbach Alpha) katsayısı ve test-tekrar test yöntemi ile hesaplanmıştır.

Ölçeği oluşturan maddelerin iç tutarlılığını veren Cronbach Alpha Katsayısı 0,88 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, birçok uzmana göre mükemmel olarak yorumlanabilecek bir değerdir.¹⁴⁹ Görüldüğü gibi, ölçeğin katsayıları 0,70 seviyesini karşılamıştır.¹⁵⁰ Bu bulgular, ölçeğin yüksek derecede iç tutarlığa sahip olduğunu göstermektedir. **EK-C**

4.7. ARAŞTIRMANIN ETİĞİ

İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından araştırma yapılacak konunun onayı alınmıştır. Araştırmaya katılacak öğretmenler tez konusu ve iletilecek yerler hakkında bilgilendirilmiştir. Araştırmaya katılanların katılıp katılmama konusunda özgür oldukları, testi istedikleri noktada kesebilecekleri bildirilmiştir. Otonomi ilkesine uygun davranılmıştır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin kişisel, özel bilgileri alınmadığı gibi tezin verileceği yerler dışında, testlerdeki sonuçların kullanılmayacağı iletilmiştir.

4.8 VERİLERİN TOPLANMASI VE YAPILAN ANALİZLER

Araştırma için örneklerin belirlenmesi ardından katılımcılarca 'kişisel bilgi formu', 'yaşam doyum ölçeği' ve 'Maslach Tükenmişlik ölçeği' verilmiştir. Ölçekler ile ilgili bilgi kişisel bilgi formunda diğer ölçeklerde yönerge olarak verilmiş sözlü olarak da aktarılmış, her katılma için tahmini süre 30 dakika kadar sürmüştür.

Yapılan testlerin katılmalarda toplanmasının ardından likert tipi ölçekleri MS Excell 2011 programına girişi yapılmıştır. Veri girişi motive eksikleri (eksik ve özensiz formlar) bu aşamada incelenmiş, kişisel bilgilerle tarama verilerinde mantıksal hata olan testler elenmiştir. Analize temel oluşturacak tarama verilerinin alt boyut belirti değerleri Ms Excell 2011 programı ile hesaplanmıştır. Bulgulardaki verilerin analizi girilecek.

¹⁴⁹ Andy Field, *Discovering Statistics Using SPSS for Windows*. London. Sage Publications, 2005

¹⁵⁰ Ijep J. Cronbach L, Coefficient Alpha and the Internal Structure of Tests. *Psychometrical*, 1951,sayı,16,s. 297-334

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. VERİLERİN ANALİZİ

Veri toplama araçları ile elde edilen veriler bilgisayar ortamına sayısal ifade olarak girilmiş ve bu veriler sosyal bilimler için istatistik paket programı (spss 21) kullanılarak istatistiksel sonuçlara dönüştürülmüştür.

Analizlere başlamadan önce veriler normal dağılım açısından incelenmiştir. Bağımlı değişken Maslach Tükenmişlik Ölçeği düzeyleri Shapiro-Wilk Testinde (S-W= .980, df= 375, p=.000) normal dağılım göstermediği görülmüştür. Bağımlı değişkenlerden Yaşam Doyumu Ölçeği Shapiro-Wilk Testinde (S-W= .983, df= 375, p=.000) normal dağılım göstermediği görülmüştür.

Analiz sonuçlarında, anlamlılık düzeyleri en az $p < .05$ olarak kabul edilmiştir. Sonuçlar, SPSS programının hesapladığı değer. 05'den küçükse anlamlıdır, .05'den büyükse anlamsızdır ilkesine göre değerlendirilmiştir. İkiden fazla bağımsız değişkenler arasındaki farkın anlamlılığı için KruskalWallis Testi, iki değişken arasındaki ortalamalar arasındaki farkın manidarlığı için de Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır. Araştırmanın sürekli değişkenleri arasındaki ilişki Spearman Korelasyon ile test edilmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon ilişkileri aşağıdaki kriterlere göre değerlendirilmiştir (Kalaycı, 2006); R İlişki; 0.00-0.25 Çok Zayıf, 0.26-0.49 Zayıf 0.50-0.69 Orta, 0.70-0.89 Yüksek, 0.90-1.00 Çok Yüktür. Tükenmişliğin, yaşam doyumu üzerindeki etkisini ölçmek için basit doğrusal regresyon yapılmıştır.

Tablo-6. Örnekleme Yer Alan Öğretmenlerin Çeşitli Değişkenlere İlişkin Frekans Yüzde Dağılımları

Değişkenler		f	%
Çalıştığı Okul türü	Devlet	217	57,9
	Özel	158	42,1
Çalışılan İlçe	Avcılar	100	26,7
	Büyükçekmece	34	9,1
	Bağcılar	84	22,4
	Beşiktaş	28	7,5
	Esenyurt	116	30,9
	Küçükçekmece	13	3,5
	Cinsiyet	Kadın	203
Erkek		172	45,9
Medeni Durum	Evli	219	58,4
	Bekar	156	41,6

Yaş	23-30 yaş	141	37,6
	31-42 yaş	173	46,1
	43 ve üzeri	61	16,3
Kıdem	1-2 yıl	36	9,6
	3-6 yıl	119	31,7
	7-10 yıl	80	21,3
	11 yıl ve üzeri	140	37,3
Branş	Sosyal Bilimler	183	48,8
	Fen-Matematik Bilimleri	157	41,9
	Mesleki ve Teknik Bilimleri	35	9,3
Mezun Olunan Okul Türü	Eğitim Fakültesi	145	38,7
	Fen Edebiyat Fakültesi	230	61,3

Tablo-6'da görüldüğü üzere, örnekleme yer alan öğretmenlerin %57.9'u devlette çalışırken, %42.1'i özelde çalışmaktadır. Örnekleme %26.7'si Avcılar, %9.1'i Büyükçekmece, %22.4'ü Bağcılar, %7.5'i Beşiktaş, %30.9'u Esenyurt, %3.5'i Küçükçekmece'de çalışmaktadır. Örneklemin %54.1'i Kadın, %45.9'u Erkek, %58.4'ü Evli, %41.6'sı Bekar, %37.6'sı 2530 yaş arasında, %46.1'i 31-42 yaş arasında, %16.3'ü 43 yaş ve üzeridir. Örneklemin kıdemi %9.6'sı 1-2 yıl, %31.7'si 3-6 yıl, %21.3'ü 7-10 yıl, %37.3'ü 11 yıl ve üzeri, branşı %48.8'i Sosyal Bilimler, %41.9'u Fen-Matematik Bilimleri, %9.3 Mesleki ve Teknik Bilimleri, mezun olunan okul türü %38.7'si Eğitim Fakültesi, %61.2'ü Fen Edebiyat Fakültesidir.

Tablo-7. Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Toplam puanı ve Alt Boyutlarına göre Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri

	N	$\bar{X}$	Ss
Tükenmişlik Toplam Puan	375	60,77	7,79
Duygusal Tükenme Alt Boyutu	375	21,03	6,18
Duyarsızlaşma Alt Boyutu	375	9,37	3,33
Kişisel Başarı Alt Boyutu	375	30,36	3,95

Tablo 7'de görüldüğü üzere, Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin toplam puanı ortalaması 60.77(ss=7.79), duygusal tükenme alt boyutu puan ortalaması 21.03 (ss=6.18), duyarsızlaşma alt boyutu puan ortalaması 9.37 (ss=3.33), kişisel başarı alt boyutu puan ortalaması 30.36 (ss=3.95)'dir.

Tablo-8. Yaşam Doymu Ölçeğinin Alt Boyutlarına göre Aldıkları Puanların Betimsel İstatistikleri

	N	$\bar{X}$	Ss
Yaşam Doymu	375	15,57	3,82

Tablo 8’de görüldüğü üzere, Yaşam Doymu Ölçeğinin puan ortalaması 15.57 (ss=3.82)’dir.

Tablo-9. Tükenmişlik ve Yaşam Doymu Ölçeğinin Güvenirlik Düzeyi

Ölçek	Cronbach’s Alpha	Soru Sayısı
Tükenmişlik Ö.	,723	22
Yaşam Doymu Ö.	,827	5

Tablo 9’da görüldüğü üzere; Tükenmişlik Ölçeği güvenilirlik düzeyindedir. Yaşam Doymu Ölçeği ise yüksek güvenirlige sahiptir.

Tablo-10 Tükenmişlik Ölçeği ve Yaşam Doymu Ölçeğinden alınan puanlar arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan Spearman’s Rho Korelasyon Analizi Sonuçları

		Yaşam Doymu
Tükenmişlik Toplam puanı	r	-,361**
	p	,000
Duygusal Tükenme Alt Boyutu	r	-,469**
	p	,000
Duyarsızlaşma Alt Boyutu	r	-,271**
	p	,000
Kişisel Başarı Alt Boyutu	r	,310**
	p	,000

**p<.01, *p<.05

Tablo 10’da görüldüğü üzere tükenmişlik ile yaşam doymu arasında arasındaki ilişkiyi ölçmek amacıyla Spearman’s Korelasyon analizi sonucunda;

Tükenmişlik toplam puanı ile yaşam doymu puanı arasında zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r= -.361, p<.01). Öğretmenlerde tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puanlar artıkça yaşam doymu ölçeğinden aldıkları puanlar azalmaktadır. Öğretmenlerde tükenmişlik artarken, yaşam doymu azalmaktadır.

Duygusal Tükenme alt boyutu puanı ile yaşam doymu puanı arasında zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r= -.469, p<.01). Öğretmenlerde duygusal tükenme alt boyutlarından aldıkları puanlar artıkça yaşam doymu ölçeğinden

aldıkları puanlar azalmaktadır. Öğretmenlerde duygusal tükenme artarken, yaşam doyumu azalmaktadır.

Duyarsızlaşma alt boyutu puanı ile yaşam doyumu puanı arasında zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = -.271$, $p < .01$). Öğretmenlerde duyarsızlaşma alt boyutlarından aldıkları puanlar artıkça yaşam doyumu ölçeğinden aldıkları puanlar azalmaktadır. Öğretmenlerde duyarsızlaşma artarken, yaşam doyumu azalmaktadır.

Kişisel Başarı alt boyutu puanı ile yaşam doyumu puanı arasında zayıf ve pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r = .310$, $p < .01$). Öğretmenlerde kişisel başarı alt boyutlarından aldıkları puanlar artıkça yaşam doyumu ölçeğinden aldıkları puanlar artmaktadır. Öğretmenlerde kişisel başarı artarken, yaşam doyumu artmaktadır.

Tablo-11 Örneklem Grubun Tükenmişlik Ölçeğine göre Yaşam Doyumunun Yordanmasına İlişkin Basit Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	Standart Hata	β	t	p	F	Model (p)	R^2
Yaşam Doyumu	Sabit	26,610	1,445		18,419	,000			
	Tükenmişlik	-,182	,024	-,370	-7,704	,000	59,348	,000	,137

Tablo 11’de görüldüğü üzere; uygulanan tükenmişliğin yaşam doyumunu ne şekilde yordadığını ortaya koymak için yapılan basit regresyon analizi sonucunda, Tükenmişliğin ve yaşam doyumu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur ($R^2 = .137$, $p < .05$). Tükenmişliğin yaşam doyumunun yordayıcısı olduğu görülmüştür ($F_{(1-373)} = 59.348$). Tükenmişlik, yaşam doyumundaki değişimin %13’ünü açıklamaktadır.

Tablo-12 Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Türüne göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	N	Sıra Ort	Sıra Toplamı	U	Z	P
Tükenmişlik Puanı	Devlet	217	174,50	37866,00	14213,000		-2,830 ,005*
	Özel	158	206,54	32634,00			
Duygusal Alt Boyutu	Devlet	217	178,63	38763,50	15110,500		-1,963 ,050*
	Özel	158	200,86	31736,50			
Duyarsızlaşma Boyutu	Devlet	217	179,82	39020,50	15367,500		-1,722 ,085
	Özel	158	199,24	31479,50			
Kişisel Başarı Boyutu	Devlet	217	183,04	39720,50	16067,500		-1,043 ,297
	Özel	158	194,81	30779,50			

* $p < .05$

Tablo 12’de incelendiğinde görülmektedir ki; öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre tükenmişlik toplam puanından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($U=14213.000, Z=2,830, p<.05$). Özel okullarda çalışan öğretmenlerin tükenmişlikleri devlette çalışan öğretmenlerden yüksektir.

Öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre duygusal tükenme alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($U=15110.500, Z=1,963, p<.05$). Özel okullarda çalışan öğretmenlerin duygusal tükenmeleri devlette çalışan öğretmenlerden yüksektir.

Öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur ($p>.05$).

Tablo-13 Yaşam Doymu Ölçeğinden Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Türüne göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	N	Sıra Ort	Sıra Toplamı	U	Z	P
Yaşam Doymu	Devlet	217	197,45	42847,00	15092,000	-	,047*
	Özel	158	175,02	27653,00			

* $p<.05$

Tablo 13’de incelendiğinde görülmektedir ki; öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre yaşam doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($U=15092.000, Z=1,986, p<.05$). Devlet okulunda çalışan öğretmenlerin yaşam doymu özelde çalışan öğretmenlerden yüksektir.

Tablo-14 Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Cinsiyetine göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	Cinsiyet	N	Sıra Ort	Sıra Toplamı	U	Z	P
Tükenmişlik Toplam Puan	Devlet	Kadın	116	110,16	12778,00	5724,000	-,291	,771
		Erkek	101	107,67	10875,00			
	Özel	Kadın	87	83,23	7241,00	2764,000	-1,136	,256
		Erkek	71	74,93	5320,00			
Duygusal Tükenme Boyutu	Devlet	Kadın	116	114,06	13230,50	5271,500	-1,273	,203
		Erkek	101	103,19	10422,50			
	Özel	Kadın	87	86,44	7520,50	2484,500	-2,115	,034*
		Erkek	71	70,99	5040,50			

Duyarsızlaşma Alt Boyutu	Devlet	Kadın	116	109,78	12734,50	5767,500	-,197	,844
		Erkek	101	108,10	10918,50			
	Özel	Kadın	87	81,99	7133,00	2872,000	-,761	,446
		Erkek	71	76,45	5428,00			
Kişisel Başarı Alt Boyutu	Devlet	Kadın	116	106,61	12367,00	5581,000	-,604	,546
		Erkek	101	111,74	11286,00			
	Özel	Kadın	87	74,24	6458,50	2630,500	-1,607	,108
		Erkek	71	85,95	6102,50			

*p<.05

Tablo-14'de incelendiğinde görülmektedir ki; Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre Tükenmişlik toplam puanından, Duyarsızlaşma alt boyutu ve Kişisel Başarı alt boyutu aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir (p>.05).

Devlette çalışan öğretmenlerin cinsiyetine göre duygusal tükenme alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir (U=5271.500,Z=1,273, p>.05).Özelde çalışan öğretmenlerin cinsiyetine göre duygusal tükenme alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir (U=2484.500, Z=2,115, p<.05). Özel okullarda çalışan kadın öğretmenlerin duygusal tükenmeleri erkek öğretmenlerden yüksektir.

Tablo-15 Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Cinsiyetine göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney U Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	Cinsiyet	N	Sıra Ort	Sıra Toplamı	U	Z	P
Yaşam Doyumu	Devlet	Kadın	116	112,31	13027,50	5474,500	-,834	,404
		Erkek	101	105,20	10625,50			
	Özel	Kadın	87	82,09	7141,50	2863,500	-,790	,430
		Erkek	71	76,33	5419,50			

*p<.05

Tablo 15'de incelendiğinde görülmektedir ki; Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre Yaşam Doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir (p>.05).

Tablo-16 Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Medeni Duruma göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	Medeni Durum	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p
Tükenmişlik Toplam Puan	Devlet	Evli	154	107,88	2	1,229	,771
		Bekâr	55	108,65			
		Boşanmış	8	133,06			
	Özel	Evli	65	72,87	2	4,866	,088
		Bekâr	89	82,53			
		Boşanmış	4	119,75			
Duygusal Tükenme Alt Boyutu	Devlet	Evli	154	109,67	2	,779	,677
		Bekâr	55	104,82			
		Boşanmış	8	124,94			
	Özel	Evli	65	69,72	2	5,258	,072
		Bekâr	89	85,90			
		Boşanmış	4	96,13			
Duyarsızlaşma Alt Boyutu	Devlet	Evli	154	105,29	2	1,885	,390
		Bekâr	55	118,42			
		Boşanmış	8	115,63			
	Özel	Evli	65	74,92	2	1,709	,425
		Bekâr	89	81,94			
		Boşanmış	4	99,75			
Kişisel Başarı Alt Boyutu	Devlet	Evli	154	108,03	2	,574	,751
		Bekâr	55	109,37			
		Boşanmış	8	125,13			
	Özel	Evli	65	84,85	2	4,089	,129
		Bekar	89	74,16			
		Boşanmış	4	111,50			

*p<.05

Tablo 16'da incelendiğinde görülmektedir ki öğretmenlerin medeni durumlarına göre Tükenmişlik toplam puanından, duygusal tükenme alt boyutu, duyarsızlaşma alt boyutu ve kişisel başarı alt boyutu aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir (p>.05).

Tablo-17 Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Medeni Duruma göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	Medeni Durum	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p	Fark
Yaşam Doyumu	Devlet	a.Evli	154	119,52	2	17,760	,000*	a-b a-c
		b.Bekâr	55	88,29				
		c.Boşanmış	8	48,94				
	Özel	a.Evli	65	92,35	2	10,727	,005*	a-b a-c
		b.Bekâr	89	71,92				
		c.Boşanmış	4	39,38				

*p<.05

Tablo 17’de incelendiğinde görülmektedir ki, devlette çalışan öğretmenlerin medeni durumlarına göre Yaşam Doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($x^2=17.760$, $p<.05$). Devlet okullarında çalışan evli öğretmenlerin Yaşam Doyumları en yüksektir. Bu işlemin ardından belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U Testi uygulanmış ve gruplar arasında tek tek karşılaştırmaya gidilmiştir. Evli ile bekâr, evli ile boşanmış grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Özelde çalışan öğretmenlerin medeni durumlarına göre Yaşam Doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($x^2=10.727$, $p<.05$). Özel okullarda çalışan evli öğretmenlerin Yaşam Doyumları en yüksektir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U Testi uygulanmış ve gruplar arasında tek tek karşılaştırmaya gidilmiştir. Evli ile bekâr, evli ile boşanmış grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Tablo-18 Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Yaşlarına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	Yaş	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p
Tükenmişlik Toplam Puan	Devlet	23-30 yaş	55	103,62	2	,651	,722
		31-42 yaş	115	111,87			
		43 ve üzeri	47	108,29			
	Özel	23-30 yaş	86	76,95	2	1,202	,548
		31-42 yaş	58	84,62			
		43 ve üzeri	14	73,96			

Duygusal Tükenme Boyutu	Devlet	23-30 yaş	55	98,77	2	3,911	,142
		31-42 yaş	115	116,87			
		43 ve üzeri	47	101,71			
	Özel	23-30 yaş	86	80,13	2	,518	,772
		31-42 yaş	58	80,59			
		43 ve üzeri	14	71,14			
Duyarsızlaşma Alt Boyutu	Devlet	23-30 yaş	55	125,72	2	5,303	,071
		31-42 yaş	115	103,75			
		43 ve üzeri	47	102,29			
	Özel	23-30 yaş	86	77,68	2	,328	,849
		31-42 yaş	58	81,25			
		43 ve üzeri	14	83,43			
Kişisel Başarı Alt Boyutu	Devlet	23-30 yaş	55	99,22	2	4,512	,105
		31-42 yaş	115	107,17			
		43 ve üzeri	47	124,91			
	Özel	23-30 yaş	86	77,36	2	,417	,121
		31-42 yaş	58	81,97			
		43 ve üzeri	14	82,43			

*p<.05

Tablo 18'de incelendiğinde görülmektedir ki; öğretmenlerin yaşlarına göre tükenmişlik toplam puanından, duygusal tükenme alt boyutu, duyarsızlaşma alt boyutu ve kişisel başarı alt boyutu aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir (p>.05).

Tablo-19 Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Yaşlarına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Okul TürüYaş	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p	
Yaşam Doyumu	Devlet	23-30 yaş	55	107,54	2	,112	,946
		31-42 yaş	115	108,66			
		43 ve üzeri	47	111,55			
	Özel	23-30 yaş	86	81,23	2	,427	,808
		31-42 yaş	58	76,40			
		43 ve üzeri	14	81,75			

*p<.05

Tablo 19'da incelendiğinde görülmektedir ki; öğretmenlerin yaşlarına göre yaşam doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir (p>.05).

Tablo-20 Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Kıdem Yılına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	Kıdem	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p	Fark
Tükenmişlik Toplam Puan	Devlet	a.1-2 yıl	12	65,38	3	8,781	,032*	a-b
		b.3-6 yıl	52	109,28				a-c
		c.7-10 yıl	56	122,97				a-d
		d.11 yıl ve üzeri	97	106,18				
	Özel	a.1-2 yıl	24	79,46	3	3,292	,349	
		b.3-6 yıl	67	81,95				
		c.7-10 yıl	24	89,81				
		d.11 yıl ve üzeri	43	69,95				
Duygusal Tükenme Alt Boyutu	Devlet	a.1-2 yıl	12	65,00	3	7,482	,058	
		b.3-6 yıl	52	108,12				
		c.7-10 yıl	56	119,46				
		d.11 yıl ve üzeri	97	108,88				
	Özel	a.1-2 yıl	24	77,44	3	6,421	,093	
		b.3-6 yıl	67	85,87				
		c.7-10 yıl	24	88,92				
		d.11 yıl ve üzeri	43	65,48				
Duyarsızlaşma Alt Boyutu	Devlet	a.1-2 yıl	12	82,33	3	12,682	,005*	a-b
		b.3-6 yıl	52	127,46				a-c
		c.7-10 yıl	56	120,04				b-d
		d.11 yıl ve üzeri	97	96,03				c-d
	Özel	a.1-2 yıl	24	91,92	3	4,547	,208	
		b.3-6 yıl	67	78,23				
		c.7-10 yıl	24	87,79				
		d.11 yıl ve üzeri	43	69,92				
Kişisel Başarı Boyutu	Devlet	a.1-2 yıl	12	113,17	3	3,772	,287	
		b.3-6 yıl	52	94,73				
		c.7-10 yıl	56	110,62				
		d.11 yıl ve üzeri	97	115,20				
	Özel	a.1-2 yıl	24	68,90	3	4,596	,204	
		b.3-6 yıl	67	76,98				
		c.7-10 yıl	24	75,81				
		d.11 yıl ve üzeri	43	91,41				

*p<.05

Tablo 20'de incelendiğinde görülmektedir ki; devlette çalışan öğretmenlerin kıdem yılına göre tükenmişlik toplam puanından aldıkları puanlar arasındaki farkın

istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($\chi^2=8.781$, $p<.05$). Devlet okullarında çalışan 7-10 yıl kıdem yılı olan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri en yüksektir. Bu işlemin ardından belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U Testi uygulanmış ve gruplar arasında tek tek karşılaştırmaya gidilmiştir. 1-2 yıl ile 3-6 yıl, 1-2 yıl ile 7-10 yıl, 1-2 yıl ile 11 yıl üzeri gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Özel okullarda çalışan öğretmenlerin Kıdem yılına göre tükenmişlik toplam puanından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir ($\chi^2=3.292$, $p>.05$).

Devlette çalışan öğretmenlerin kıdem yılına göre duyarsızlaşma alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($\chi^2=12.682$, $p<.05$). Özel okullarda çalışan 3-6 yıl kıdem yılı olan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri en yüksektir. Bu işlemin ardından belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U Testi uygulanmış ve gruplar arasında tek tek karşılaştırmaya gidilmiştir. 1-2 yıl ile 3-6 yıl, 1-2 yıl ile 7-10 yıl, 3-6 ile 11 yıl üzeri, 7-10 yıl ile 11 yıl üzeri grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Özel okullarda çalışan öğretmenlerin Kıdem yılına göre Duyarsızlaşma toplam puanından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir ($\chi^2=4.547$, $p>.05$).

Öğretmenlerin kıdem yılına göre duygusal tükenme alt boyutu ve kişisel başarı alt boyutu aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Tablo-21 Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Kıdem Yılına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	Kıdem	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p
Yaşam Doyumu	Devlet	1-2 yıl	12	107,67	3	2,026	,567
		3-6 yıl	52	98,67			
		7-10 yıl	56	110,60			
		11 yıl ve üzeri	97	113,78			
	Özel	1-2 yıl	24	80,71	3	1,709	,635
		3-6 yıl	67	78,03			
		7-10 yıl	24	71,15			
		11 yıl ve üzeri	43	85,78			

* $p<.05$

Tablo 21’de incelendiğinde görülmektedir ki, öğretmenlerin kıdem yılına göre yaşam doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Tablo-22 Tükenmişlik Ölçeği Toplam Puanı ve Alt Boyutlarından Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Branşlarına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	Branş	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p
Tükenmişlik Toplam Puan	Devlet	Sosyal Bilimler	117	112,51	2	1,052	,591
		Fen-Matematik Bilimleri	70	106,98			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	30	100,03			
	Özel	Sosyal Bilimler	66	85,61	2	2,033	,362
		Fen-Matematik Bilimleri	87	75,18			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	5	73,90			
Duygusal Tükenme Boyutu	Devlet	Sosyal Bilimler	117	112,91	2	3,911	,142
		Fen-Matematik Bilimleri	70	106,34			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	30	99,98			
	Özel	Sosyal Bilimler	66	88,36	2	4,678	,096
		Fen-Matematik Bilimleri	87	72,41			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	5	86,00			
Duyarsızlaşma Alt Boyutu	Devlet	Sosyal Bilimler	117	111,84	2	2,103	,349
		Fen-Matematik Bilimleri	70	100,54			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	30	117,65			
	Özel	Sosyal Bilimler	66	71,93	2	1,376	,503
		Fen-Matematik Bilimleri	87	86,67			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	5	54,70			
Kişisel Başarı Alt Boyutu	Devlet	Sosyal Bilimler	117	107,49	2	2,800	,247
		Fen-Matematik Bilimleri	70	117,41			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	30	95,25			
	Özel	Sosyal Bilimler	66	71,93	2	5,451	,066
		Fen-Matematik Bilimleri	87	86,67			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	5	54,70			

* $p<.05$

Tablo 22’de incelendiğinde görülmektedir ki, öğretmenlerin branşlarına göre tükenmişlik toplam puanından, duygusal tükenme alt boyutu, duyarsızlaşma alt boyutu ve kişisel başarı alt boyutu aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir ($p>.05$).

Tablo-23 Yaşam Doyumundan Aldıkları Puanlarının Öğretmenlerin Branşlarına göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Ölçek	Okul Türü	Branş	N	Sıra Ort.	sd	X ²	p
Yaşam Doyumunu	Devlet	Sosyal Bilimler	117	107,54	2	5,027	,081
		Fen-Matematik Bilimleri	70	108,66			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	30	111,55			
	Özel	Sosyal Bilimler	66	71,11	2	5,234	,073
		Fen-Matematik Bilimleri	87	86,86			
		Mesleki ve Teknik Bilimleri	5	62,10			

*p<.05

Tablo 23 'de incelendiğinde görülmektedir ki; öğretmenlerin branşlarına göre yaşam doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir (p>.05).

5.1.1. Araştırma Sonuçları

1. Tükenmişlik toplam puanı ile alt boyutu puanı ile yaşam doyumunu puanı zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r= -.361, p<.01). Öğretmenlerde tükenmişlik ölçeğinden aldıkları puanlar artıkça yaşam doyumunu ölçeğinden aldıkları puanlar azalmaktadır. Öğretmenlerde tükenmişlik artarken, yaşam doyumunu azalmaktadır.

2. Duygusal tükenme alt boyutu puanı ile yaşam doyumunu puanı zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r= -.469, p<.01). Öğretmenlerde Duygusal Tükenme alt boyutlarından aldıkları puanlar artıkça yaşam doyumunu ölçeğinden aldıkları puanlar azalmaktadır. Öğretmenlerde duygusal tükenme artarken, yaşam doyumunu azalmaktadır.

3. Duyarsızlaşma alt boyutu puanı ile yaşam doyumunu puanı zayıf ve negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r= -.271, p<.01). Öğretmenlerde duyarsızlaşma alt boyutlarından aldıkları puanlar artıkça yaşam doyumunu ölçeğinden aldıkları puanlar azalmaktadır. Öğretmenlerde duyarsızlaşma artarken, yaşam doyumunu azalmaktadır.

4. Kişisel Başarı alt boyutu puanı ile yaşam doyumunu puanı zayıf ve pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur (r= .310, p<.01). Öğretmenlerde kişisel başarı alt boyutlarından aldıkları puanlar artıkça yaşam doyumunu ölçeğinden aldıkları puanlar artmaktadır. Öğretmenlerde kişisel başarı artarken, yaşam doyumunu artmaktadır.

5. Tükenmişliğin yaşam doyumunu ne şekilde yordadığını ortaya koymak için yapılan basit regresyon analizi sonucunda, tükenmişliğin ve yaşam doyumunu arasında anlamlı ilişki bulunmuştur (R²= .137, p<.05). Tükenmişliğin Yaşam

Doyumunun yordayıcısı olduğu görülmüştür ($F_{(1-373)}=59.348$). Tükenmişlik, Yaşam Doyumundaki değişimin %13'ünü açıklamaktadır.

6. Öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre tükenmişlik toplam puanından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($U=14213.000$, $p<.05$). Özel okullarda çalışan öğretmenlerin Tükenmişlikleri devlette çalışan öğretmenlerden yüksektir.

7. Öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre duygusal tükenme alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($U=15110.500$, $p<.05$). Özel okullarda çalışan öğretmenlerin duygusal tükenmeleri devlette çalışan öğretmenlerden yüksektir.

8. Öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre yaşam doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($U=15092.000$, $p<.05$). Devlet okulunda çalışan öğretmenlerin yaşam doyumunu özelde çalışan öğretmenlerden yüksektir.

9. Devlette çalışan öğretmenlerin cinsiyetine göre duygusal tükenme alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir ($U=5271.500$, $p>.05$). Özelde çalışan öğretmenlerin cinsiyetine göre duygusal tükenme alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($U=2484.500$, $p<.05$). Özel okullarda çalışan kadın öğretmenlerin duygusal tükenmeleri erkek öğretmenlerden yüksektir.

10. Devlette çalışan öğretmenlerin medeni durumlarına göre yaşam doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($\chi^2=17.760$, $p<.05$). Devlet okullarında çalışan evli öğretmenlerin yaşam doyumları en yüksektir. Bu işlemin ardından belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U Testi uygulanmış ve gruplar arasında tek tek karşılaştırmaya gidilmiştir. Evli ile bekâr, evli ile boşanmış grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

11. Özelde çalışan öğretmenlerin medeni durumlarına göre yaşam doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($\chi^2=10.727$, $p<.05$). Özel okullarda çalışan evli öğretmenlerin yaşam doyumları en yüksektir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U Testi uygulanmış ve gruplar arasında tek tek karşılaştırmaya gidilmiştir. Evli ile bekâr, evli ile boşanmış grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

12. Devlette çalışan öğretmenlerin kıdem yılına göre tükenmişlik toplam puanından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($\chi^2=8.781$, $p<.05$). Devlet okullarında çalışan 7-10 yıl kıdem yılı olan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri en yüksektir. Bu işlemin ardından belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U Testi uygulanmış ve gruplar arasında tek tek karşılaştırmaya gidilmiştir. 1-2 yıl ile 3-6 yıl, 1-2 yıl ile 7-10 yıl, 1-2 yıl ile 11 yıl üzeri gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Özel okullarda çalışan öğretmenlerin kıdem yılına göre tükenmişlik toplam puanından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir ($\chi^2=3.292$, $p>.05$).

13. Devlette çalışan öğretmenlerin kıdem yılına göre duyarsızlaşma alt boyutundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($\chi^2=12.682$, $p<.05$). Özel okullarda çalışan 3-6 yıl kıdem yılı olan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri en yüksektir. Bu işlemin ardından belirlenen anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere tamamlayıcı karşılaştırma tekniklerine geçilmiştir. Bu amaçla kullanılan özel bir test tekniği bulunmadığından ikili karşılaştırmalarda tercih edilen Mann Whitney-U Testi uygulanmış ve gruplar arasında tek tek karşılaştırmaya gidilmiştir. 1-2 yıl ile 3-6 yıl, 1-2 yıl ile 7-10 yıl, 3-6 ile 11 yıl üzeri, 7-10 yıl ile 11 yıl üzeri grupları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Özel okullarda çalışan öğretmenlerin kıdem yılına göre duyarsızlaşma toplam puanından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunmadığı görülmektedir ($\chi^2=4.547$, $p>.05$).

5.1.2. ÖSYM. Analizleri

ÖSYM. Üniversite sınav sonuçlarını kendi internet sayfasında istatistikleri ile birlikte yayınlar. Bu çalışma gerek sınavın kendisi ile ilgili gerekse sınava katılan öğrenci gruplarının, okul, demografik, cinsiyet, alan, bölüm, yaş vb. verilerle birlikte sınava katılan tüm öğrenciler için analiz tabloları şeklinde sunar. Bu çalışma sınava katılan öğrencilerin, bu öğrencilere verilen eğitim öğretim süreçleri sonrasındaki sayısal başarı analizlerini istatistiksel olarak verir. Araştırmamıza konu olana okulların ulusal sınavlara göre analizlerine ilişkin yaptığımız bu araştırma sonuçları kurmuş olduğumuz hipotezleri büyük oranda desteklemektedir. Buna bağlı olarak ÖSYM'nin resmi sayfasından edindiğimiz bu veriler, **EK-E**, **EK-F**, **EK-G**, **EK-H**, **EK-K** da verilmektedir.

SONUÇ VE YORUM

Bu araştırmada İstanbul ilinde özel liselerde ve devlet liselerinde çalışan öğretmenlerin demografik koşullarına göre, özlük haklarındaki duruma göre ve okullardaki diğer değişkenlere göre tükenmişlik düzeyleri, yaşam doyum düzeyleri, bu iki durumun karşılaştırılması, öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin yüksek olması ve yaşam doyum oranlarının düşük olmasının ğrenci başarısı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Bu araştırmanın bulguları ve yapılan diğer çalışmalara bakıldığında eğitim ve öğretimde kat edilmesi gereken yol ve yöntemlere ışık tutması amaçlanmış, sahadaki pratik yansımasına ilişkin durumlar olgusal olarak tespit edilmeye çalışılmış, literatür çalışmaları ile günümüz pratik durumlar karşılaştırılmış rasyonel sonuç üretilmeye çalışılmıştır.

Eğitim ve ğretim kuralları gereği evrensel kabul ve yöntemleri gerektirse de sosyolojik, psikolojik ve epistemolojik farklılıklar tarif edilmediği sürece eksik kalacağı tespit edilmek istemiştir. Yapılan çalışmanın sonucu, başlangıçtaki hipotezlerden nüans düzeyinde farklılaşsa da büyük çoğunluğu itibariyle doğruladığı görülmektedir.

Yapılan nceki çalışmalar ğretmeni değerlendirmek anlamında yol gösterici olsa da özelde ğretmen tek başına ğrenci tek başına okul bazı çalışmalarda tek başına araştırma konusu edildiği için  arasındaki anlamlı ilişki eksik kalmıştır öngörüsü ve araştırma sonucuna bağlı olarak böylesi, bu anlamlı korelasyonun hem değişkenler hem farklılıklar açısından hem sonuçları açısından araştırma gereksinimi oluşmuştur.

Yaptığımız çalışmada tükenmişlik toplam puanı ile yaşam doyum puanı arasında zayıf negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=-.361, p<.01$). ğretmenlerde tükenmişlik leğinden aldıkları puanlar arttıkça yaşam doyum leğinden aldıkları puanlar azalmaktadır.

Ülkemizdeki lise düzeyindeki okullardaki eğitim ana başlıkları ile özel ve devlet olarak iki ana dala ayrılmış, bu okullardaki değişkenler birçok yönü ile ayrı yönerge ve yöntemlere bağlı olduğu tespit edilmiştir. Eğitim planlayıcıların bu planlamayı yapma amaçlarıyla sonuçların aynı noktada kesişmediği görülmüştür. Bürokratik olarak devletin oluşturduğu, müfredat, yöntem vb. yönetmeliklerin özel okullar içinde zorunlu koşulması, devletin amaçladığı milli kavramına yaklaştırılması durumu beraberinde eğitimin özele bakan tarafında verimliliği artırmaya yönelik kuralların delinmesine doğru evrilmiştir.

Ülkemizdeki eğitim ğretim süreçleri sürdürülebilir olmayı hedeflemiş olmasına rağmen sonuçları itibariyle kısa periyodlarla değişikliğe uğramış olup sonuç alınabilmesi itibariyle de bekleneni sağlayamamıştır. Eğitim ğretim içerisindeki değişkenlerin etkileme ve etkilenmesi bu sürecin sonulanmasındaki en önemli

etkenlerdendir. Belirli aralıklarla oluşturulan stratejik planlamalar sahada uygulanışı anlamında çoğu zaman çok politize edildiği için sonuç alınma olasılığı da maalesef mümkün olmamıştır. Yaptığımız çalışmanın sonuçları itibariyle bunu işaret etmesi de bundandır.

Eğitim öğretimin değişkenlerini incelediğimizde, sosyolojik yapı, kültürel yapı, okullardaki fiziki yapı, çalışma koşulları, özlük hakları, mesleği seçme nedenleri, bilinçlilik düzeyi, yönetim biçimi, amaçlılık, uygulanan öğrenme modellerindeki sık değişim, müfredat, motivasyon nedenleri, psikolojik hazır oluşluk, beklentiler, iletişim eksikliği, çalışma yapılanması, ödül ve ceza mekanizmasının uygulanmaması, bireysel farklılıklara göre uygulamaların denetlenmemesi, hedeflerle yöntemlerin örtüşmemesi, insan kaynaklarına önemiyet verilmemesi, meslek seçiminin bilinçli yapılmaması, ölçme kriterleriyle hazırlık sürecinin uygun olmayışı, demografik yapının koşullarının belirlenmemesi, çalışanların isteksizliği, sistemi uygulayanların sahadaki liyakatsizliği gibi öğretmenlerle öğrenenlerin aynı amaç için bir araya gelmeyişi de okullarımızdaki eğitim öğretim sürecinin istenilen hedefe ulaşmasının önündeki sürekli değişen değişkenlerdir. Alan yazında öğretmenlerin çalışma ortamındaki memnuniyetlerinin iş doyumlarıyla ilişkili olduğunu çalışmalar(Polat ve diğ.,2009; Gençay,2007; Gülay, 2006; Kırılmaz ve diğ.,2003 Johnson ve Birkeland,2003; Peck,2002; Dolunay, 2002; Tümkaya, 1999; Haycock, 1998; Norton, 1999; Baysal, 1995; Hoy ve Msikel, 1991) elde edilen bulguyu desteklemektedir. Çalışma şartlarının olumlu olması öğretmenin iş doyumunu olumlu etkilemektedir.

İstanbul ilinde yaptığımız bu araştırmada özel ve devlet olarak ulaştığımız yaklaşık dört yüz öğretmen kendilerine yönelttiğimiz anketlere vermiş oldukları cevapları incelediğimizde, eğitim öğretim içerisindeki yapılanmaların, değişkenlerin her birisi bir başlık olmak üzere bakılması gereken, uzunca bir zamandır ihmal edilen veya eksik tanılara bağlı olarak yapılandırmasının sonuçları bir taraftan okulların özel ve devlet olarak ayrıştırılmasına, buna bağlı olarak ta gerek başarılilik gerek beklenti anlamında farklılaşmasına neden olmaktadır.

Lise düzeyindeki öğretmen ve öğrencileri araştırdığımız bu çalışmada öğretmenlerin psikolojik yapılandırılmalarının öğrencilerin başarısına etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda özel okulların işleyiş biçimi, eğitim öğretimdeki hedefleri ile devlet okullarının eğitim öğretimdeki hedefleri arasında da farklılıklara rastlanmıştır. Öğrencilerin lise eğitimi almalarındaki amaçları ile devlet okullarının eğitim verme amaçları arasında uyumun az olduğu özellikle bu nedene bağlı olarak öğrencilerin özel kurumları tercih ettikleri gözlemlenmiştir. Başarılilik kavramı rölatif bir kavram olması hasebiyle de bu duruma etki etmektedir. Ülke eğitim öğretim planı ve amacıyla pratik durum aslında çok örtüşmemektedir. Nitelikli birey olmak bireyin

istidadına yönelik öğrenmeyi gerektirmektedir. Objektif, bilimsel verilere dayalı olmayan yetenek belirlenimi, devamında tesadüfen seçilmiş meslekleri ve doğrudan etkisi sebebiyle de tükenmişliği ve düşük yaşam doyumunu getirmektedir.

Eğitim öğretimin enstrümanlarını incelediğimizde ana unsurların; öğretmen, okul, öğrenci, veli ve eğitim yöntemi olduğunu görmekteyiz. Bu unsurların etrafında konuşlanmış eğitim öğretim amaçları belirlenmiş ve uzun vade sürdürülebilir olduğunda hem kalkınmışlığa hem başarılilik amacına uygun hale gelmiş olur. Başarı kavramı beklentilere ulaşabilmekle açıklanabilir. Başarılilik göreceli bir kavram gibi görünse de ülkemiz gerçeğinde öğrencilerin lise eğitiminden sonra üniversiteyi kazanacak düzeye gelmiş olmaları görünen en reel başarı kriteri olarak görülmektedir. Özellikle öğrencilerin kademeler arasındaki geçiş süreçlerine baktığımızda ortaokuldan liseye geçişte, liseden sonra üniversiteye geçişte uygulanan çoktan seçmeli soruları barındıran sınav modelleri başarılı olmayı bir üst kademeye geçişte niteliği olan okullara geçebilmekle eşleştirmektedir. Ülkemizde okul seçimi yapılırken sosyal gerçeklik olarak bireyin yaşam standardına pozitif katkısı bulunan, maişet anlamında üst seviyeye ulaşabilmeyi sağlayan, nitelikli bir kimliğe sahip olmayı sağlayan okulların tercih edilmesi bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Meslek seçimlerinde istidadın çok anlamı kalmayan böylesi bir sistemde sonucun bu olmasını sağlayacak yöntemi uygulayan okulların tercih edilmesi de kaçınılmaz olmuştur. Uygulanan ulusal sınavlarla bu seçimin yapıyor olması öğrenciler açısından bireyi bu sınavlara hazırlayan okulların tercih edilmesini sağlamaktadır. Aslında olmaması gereken bir durum gerçekleşmiş olup öğrencilerin ortaokul kademesinden üniversite kademesine kadar bu davranış ve beklenti biçimleri başarılı olmayı kendi içinde bir noktaya kanalize etmiş bunun dışındaki veriler maalesef çok dikkate alınmaz olmuştur. Lise düzeyindeki okullar açısından yaptığımız araştırmada da görüldüğü üzere öğrencilerin asıl amaçları olan üniversiteye gidebilmelerini sağlayan okullar hep daha fazla rağbet görmüş bu okullara gidenlerin hedefleri açısından okulların buna göre şekillenmesi sağlamıştır. Bu durumu destekleyen bir başka veri ise yakın zamana kadar ve hatta şimdilerde öğrencilerin okullardaki eğitimleri dışında bir de takviye kursa gitme durumları söz konusu olmuştur.

Eğitim Sen'in (2008) de yaptığı bir araştırmaya göre lise öğrencilerinin %93,8'i üniversite sınavı için lise eğitimi dışında hazırlık yapmaktadır. Üniversite sınavı için lise eğitimi dışında hazırlık yaptığını belirten öğrencilerin %92'si ise özel dersanelere gittiğini söylemektedir.

Ülkemizde ki verilere baktığımızda oldukça çarpıcı sonuçlarla karşılaşmaktayız. Lise düzeyindeki öğrencilerin özellikle son sınıfında okuyan öğrenciler olmak üzere diğer aşamalardaki öğrencilerin neredeyse tamamına yakını okul dışında birde kursa

gitme ihtiyacı hissetmektedir. Bir kursta olmayan öğrencini kendisini sınava hazırlanamayacakmış gibi hissetmesi, ailelerin de bireysel ödev ahlaklarına göre çocuğunu kursa göndermediklerinde kendilerini yeteri kadar ebeveynlik yapamıyormuş gibi hissetmeleri yarış haline dönen sınavların nihai sonucudur.

Yaptığımız araştırmada kurmuş olduğumuz hipotezlerin doğruluğu ile ilgili oldukça yüksek pozitif korelasyon elde ettik. Tükenmişlik sendromunu okul türlerine göre incelediğimizde özel okullardaki tükenmişlik oranlarının devlet okullarındakine göre daha yüksek çıktığını gördük. Çalışmamızın esaslarından biri olan bu sonuç nedenleri açısından incelendiğinde ise okulların içindeki değişkenlere göre ve hedeflenen sonuçlara göre oluştuğu ile ilgili kuvvetli verilere ulaştık. Okullarda çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri özel okullarda daha yüksek çıkmıştır. Bu okulların uyguladıkları yöntem, öğretmenlerin özlük hakları, çalışma süreleri, öğrencilerin beklentilerinin sınava dönük olması, sayısal performans beklentisi, özel olmanın getirdiği iyi olma kaygısı, işsiz kalma endişesi gibi nedenler öğretmenlerin buralarda çalışırken tükenmişliğe yakalanma ihtimallerini artırmaktadır. Yaptığımız çalışmada elde ettiğimiz veriler bunu desteklemektedir. Öğretmenin mesleğini icra ederken maişet kaygısı gütmesi, sözleşme usulü ile çalışması ve bu sözleşmenin bir senelik bir süreyi kapsamaması, sene sonunda sözleşme yapılmama ihtimali öğretmenin kaygılarını ve buna bağlı olarak tükenmişliğini artırmaktadır. Sorumlu olduğu öğrencilerin özel okul olmasına bağlı kültürel bakış açısıyla haklılığının ön planda tutulması, hatta öğrencinin okul tarafından ticari bir meta olarak görülmesi okul içerisindeki değerler sıralamasında çalışanın değerliliğini ikincil plana ittiği için, çalışanlar açısından bireysel stres ve depresyona sonunda da tükenmişliğe itmektedir. Kurumun öğretmenden beklentisini ticari kaygılara bağlamış olmasının devamında öğretmeni mesleki hassasiyetiyle değerlendirmemesine ve hatta işçi statüsünde görmesine bunun sonucunda da öğretmene yüklenen görevlerin okul olmanın dışında beklentiler müşteri memnuniyetine dayalı olmasına bağlı olmasına bağlı olarak yine çalışan açısından endişeye ve güvensizliğe, sonucunda da tükenmişliğe neden olmaktadır. Öğretmenin öğrenciyle kıyas halinde olması veliye karşı tutumuyla değerlendirilmesi bu değerlendirmenin statik yapılanmayla eşleşik olması öğretmenin davranışlarındaki samimiyetin kaybolmasına hatta mekanikleşmesine neden olmakta buna bağlı olarak ta tükenmişlik tetiklenmektedir. Devlet okullarında tükenmişlik sonuçlarına baktığımızda ve bunu özel okullarla kıyasladığımızda tükenmişlik oranlarının daha düşük çıktığını görmekteyiz.

Yaptığımız çalışma İstanbul ilini kapsamaktadır, buna bağlı olarak İstanbul ilindeki devlet okullarına ilişkin yaptığımız araştırmada öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri makul seviyelerdedir. Normal sosyolojik koşullarda ki diğer meslek

gruplarıyla uyum içerisinde. Bunun nedenlerine baktığımızda ise okullara sağlanan koşullar, çalışma süreleri, gelir düzeyleri, okullara olana güven bağı, maaş kaygısı taşımaması, sürekli çalışma imkânının olmaması, gelecek kaygısından uzak olması öğretmene rahatlık buna bağlı olarak ta daha az tükenmişlik getirmektedir.

Babaoğlu, 2007; Cemaloğlu ve Şahin, 2007; Erçen, 2009; Gündüz, 2005; Otacioğlu, 2008; Kırılmaz, Çelen ve Sarp, 2002; Peker, 2002; Tuğrul ve Çelik, 2000; Tümkaya, 1996'da yapılan çalışmalarda tükenmişlik duygusu yaşayan öğretmenler, öğrencileriyle, meslektaşlarıyla, yöneticileriyle, öğrencilerin velileriyle, kısaca eğitim-öğretim sisteminde bulunan tüm bileşenlerle ilgili pek çok sorun yaşayabilmekte ve bu nedenle mesleklerinden giderek soğumaktadırlar.

Buna göre öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre tükenmişlik toplam puanından aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($U= 14213,000$, $P<.05$). Bu sonuca göre özel sektörde çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri devlette çalışan öğretmenlere göre yüksektir.

Bu iki okul türüne yaşam doyumu açısından baktığımızda ise devletteki öğretmenlerin yaşam doyum oranlarının özel okullardakilere göre daha yüksek olduğunu görmekteyiz. Öğretmenlerin çalışma koşullarının farklılaştığı ve farklılaştırdığı bu durum araştırmamızın bulgularında da sayısal olarak görülmektedir. Buna göre özel sektörde çalışan öğretmenlerin çalışma koşulları bir tarafıyla da onların özel yaşamlarına ayıracakları zamandan alınarak sağlandığı için öğretmenlerin günün stresini atabilecekleri bir ortam ve zamana sahip olamamaktadırlar. Bu durum beraberinde ilgilenilmeyen bir aile ve bireysel ötelemeleri getirmektedir. Böylece yaşam doyumu azalmaktadır. Devlette çalışan öğretmenlerin bireysel ihtiyaçlarına, ailelerine ayırdıkları zaman daha fazla buna bağlı olarak ta yaşam doyumları yüksektir. Devletin tayin ettiği özlük hakları gününde maaş alabilmeleri hayatlarını daha düzenli yaşamalarını sağlamaktadır. Gelecekle ilgili aşırı kaygılarının olmayışı da bu duruma etki etmektedir.

Diğer veri sonuçlarına baktığımızda devlette çalışan öğretmenlerin yaşam doyum oranları özelde çalışan öğretmenlere göre daha yüksektir. Öğretmenlerin çalıştıkları okul türüne göre yaşam doyumundan aldıkları puanlar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($U= 15110,000$, $p<.05$).

Tükenmişlik düzeyleri yüksek, yaşam doyumları düşük olan öğretmenlerin çalıştığı özel okullardaki ulusal sınavlardaki başarı oranına baktığımızda ise azımsanmayacak oranda başarılarının yüksek olduğunu görmekteyiz. Bunu araştırdığımızda ise altında yatan nedenler açısından bir inceleme yapmanın kaçınılmaz olduğunu gördük. "ÖSYM" istatistiklerine baktığımızda 2011 senesinden

itibaren açılmış olan temel lise diye adlandırılan okulların üniversite girişte elde ettikleri puanların devletin Anadolu lisesindeki elde edilen puanlarla aynı olduğunu gördük.

Devletin nitelikli okullarındaki öğrencilerin, bir nitelikli okulda eğitim görmelerine rağmen ve bu okullara giderken seçilmiş, belli bir "LGS" puanına göre alınan seçilmiş öğrenciler olmalarına rağmen, bu okullardaki öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin düşük yaşam doyum oranlarının yüksek olmasına rağmen, okul dışında kursa gitmeyen öğrenci oranı nerdeyse %1 gibi olduğunu kalan %99 luk kısmın okul dışında kursa gittiğini ve bu kursların da özel olması karşımıza önemli bir çelişkiyi aynı zamanda çözülmesi gereken önemli bir sorunu çıkarmaktadır. Bu durumun nedenlerini araştırdığımızda ise özel sektörün amaçlılığını, buralara giden öğrencilerin buralara gitme amaçlarıyla örtüştürdüklerini, eğitim yöntemlerini buna bağlı planladıklarını ve serbest piyasa rekabet koşullarını dikkate alarak hareket ettiklerini sonunda da kurguladıkları hedefe ulaştıklarını görmekteyiz. Veli ve öğrenci memnuniyetini önceleyen bu kurumların adından söz ettirmesi ulusal sınavlarda çıkarmış oldukları sonuçlarla mümkün olduğu için bireyler bu kurumlara ücret ödeyip gitmeyi ücretsiz okumaya tercih ediyorlar. Devlet liselerine giden öğrencilerin büyük bir kısmının nerdeyse tamamının aynı zamanda bir kursa gitme ihtiyacı hissediyor olması bir tarafla hedeflenen amaçlara bağlı olduğu gibi ülke eğitim planlamasının ulusal sınavlara bağlı olmasına ve seçme sisteminin test usulüyle yapılmasına da bağlıdır.

Devlet okullarında çalışan öğretmenlerin atamaları yapıldıktan sonra ki süreçlerine baktığımızda kazanılmış hakkın getirmiş olduğu rehaveti sonuna kadar kullandıklarını, yine sınavlara göre yorumlayacak olursak öğrencinin amaçlarına karşı duyarsız olduklarını, sistemin içinde ödül ceza mekanizmasının olmayışının sonucu olarak karşımıza yaptığı işi kazanılmış hakkın idare edilmesi şekline dönüştüren meslek erbaplarını çıkarmaktadır. Mesleğin değer sıralamasının dünden bu güne evrim yaşadığını ortaya çıkan sonuçlarında uzun zamandır çözülemeyen bir karışıklık çıkardığını görmekteyiz.

Eğitim öğretimin stratejik plana göre uygulanamayışının en önemli nedeninin ifade etmeye çalıştığımız bu derin analizlerde olduğunu görmekteyiz. Planlayıcıların iyi niyet ve özveriyle yaptıkları bu çalışmalar eğitim ve öğretim süreci içerisinde pratik sahada yankı bulmamakta, buna rağmen sonuçlarıyla da değerlendirmeden başka bir yaptırım uygulanmamaktadır. Her sektörde olduğu gibi iş yapıp yapmamayı bir birinden ayıracak veriler yaptırım anlamında karşılık bulmadığı için kazanılmış hak üzerinden hesap yapılmış olmasına da bağlı olarak büyük bir nüfusu ilgilendiren bu konu dünden bu güne değiştirilememiş palyatife çözümlerle sürdürülmüştür.

ÖNERİLER

1. Eğitim-öğretimin sorunları seçilmiş, hiçbir şekilde ekonomik beklentisi olmayan uzman bir ekip tarafından tespit edilmiş olması gerekir. Bu ekip seçilirken sınırlama olmadan devlet ve özel sektörden temin edilmelidir.
2. Eğitim ve öğretimin enstrümanları dışardan ithal verilere göre değil hem milli hem de evrensel verileri dikkate alan bir yapı üzerine inşa edilmelidir.
3. Öğretmenlik mesleği bir değer sıralamasına konulmalı, nitelikli meslek erbapları yetiştirilmeli, tesadüfen seçilmiş bir meslek olmaktan çıkarılmalıdır.
4. Ulusal sınavlar gözden geçirilmeli kademeler arasındaki geçişler daha uzun vadede yapılan istidat ve ölçümlere göre yapılmalıdır.
5. Öğretmenlik mesleğinin özlük haklarını belirleyen yasa gözden geçirilmeli, mesleki yetersizlik önceden tespit edilip elemelerin başta yapılıyor olması sağlanmalı, ödül ve ceza mekanizmasının uygulanır olması gerekmektedir.
6. Kısa, orta ve uzun vade hedefler belirlenmeli uygulamalar en fazla %5 lik bir sapmaya göre revize edilmelidir. Bu hedefler milli hedeflere göre evrensel normları ve muasırılığı içermelidir.
7. Ülke insanının sosyo-psikolojik tahlili yapılmalı örtüşen yöntemler kullanılmalıdır.
8. Eğitim öğretim kodlarını kendi kültürel köklerinden almalı bununla evrensel normlar meçh edilmelidir.
9. Okul türleri sosyolojik tahlile göre belirlenmeli, kademeler arası geçiş uzun vadede devamlılığı esas almalıdır.
10. Öğrencilerin istidatları daha erken belirlenmeli yönlendirmeleri noktasında profesyonel gözlemler görev üstlenmelidir.
11. Eğitim- öğretim top yekûn bütün olarak kısa vadeli revize dilmemeli, lokal ve demo olarak başlatılıp kelebek etkisi gibi yayılmalıdır.
12. Özel sektör ve devlet gibi bir ayırım yapılmamalı çalışma koşulları açısından devletteki özlük haklarına sahip ancak verimlilik açısından özel sektördeki gibi yapılandırılmalıdır.
13. Eğitim sendikalarının çekişmelerine bırakılmamalı, politize olmamalıdır. Eğitim öğretim içindeki mafyalaşma engellenmeli yan sanayi gibi çalışan kurumlar kaldırılmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

AKÇAMEŞE G,Kaner,S. ve Sucuoğlu,B. Öğretmenlerde Tükenmişlik İş Doymu ve Kişilik, Nobel Yayınları,Ankara. 2001

ALKAN Cevat, Eğitim Ortamları, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara,1979

BALTAŞ Acar. Baltaş,Z. Stres ve başa çıkma yolları. Remzi Kitabevi, 1999

BAŞARAN İbrahim Ethem Örgütsel Davranış Feryal Matbaası, Ankara,2000.

BİSHAY Andre, Teacher motivation and job satisfaction: a study employing the experience sampling method.J Undergrand Sci, 1996.

CÜCELOĞLU Doğan, İnsan ve Davranışı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1991.

ÇELİKKANAT Nazik C., AİBÜ ve ODTÜ'nin Çeşitli Fakültelerindeki Öğretim Elemanlarının İş Doymu. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi,1995.

ERDOĞAN İlhan, İşletmelerde Davranış. Beta Basım Yayım, İstanbul,1994.

ERGENÇ Ali Fuat, İş doyumunun belirleyici olarak beklenti algılama tutarsızlığı ve çalışma değerleri. Yönetim Psikolojisi II. Ankara: TODAİE Yayınları,1982.

ERGİN E, Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması, VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara,1992.

HUBERMAN A Micheal ,Vandenberg,R, Introduction: BUrnout and the teaching profession. In Vandenberghe,R, Huberman,A,M,(Eds), Understanding and preventing teacher burnout: A sourcebook of international research and practice, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

HOBFOLL Stevan, E. The Ecology of Stress, Ohio, Hemisphere, Publishing Corporation, 1988.

IŞIKHAN Vedat, Çalışma Hayatında Stres ve Başa Çıkma Yolları. Sandal Yayınları, Ankara,2004

IZGAR Hüseyin, Çalışanlarda Stres ve Tükenmişlik" Endüstri ve Örgüt Psikolojisi, Ed. by. Hüseyin Izgar, Konya, 2003.

JACKSON S. Schwab R L, ve Schuler,R.S., Toward an understanding of the burnout phenomenon. Journal of Applied Psychology,1986.

JEFFREY H, Greenhaus,"The Intercektion of Work and Family Roles: Inretpersonel and Organizational Issues", Goldsmith, E,(ed) Work and Family, Theory,Research and Application, Sage Publications, Academy of Management Review,1989.

JUDGE A Timothy, Watanabe Shinichiro, "Individual Differences In the Nature of the Relationship Between Job and Life Saticfation, Journal of Occupational, Organizational Psychology, 1994.

KARABULUT Özer ve Özer M, Yaşlılarda Yaşam Doyumu, 2003.

LAZARUS Richard S. .Psychological Stress in the Workplace., Handbook on Job Stress, Ed. by Pamela L. Perrewe, Journal of Social Behavior Personality, 1991.

MASLACH Christian. ve Pines,A,M. Burnout, the loss of human caring, Experiencing social psychology 1979

MASLACH Chiristian, Zimbardo,P,G. Burnout-The Cost Of Caring. New Jersey: Prentice-Hall,Inc.,Englewood Cliffs.1982.

MORRIS Charles, G, Psikolojiyi Anlamak, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara,2002.

Duygusal Zekâ ve İletişim Sempozyum Bildiri Kitabı, İzmir Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, 2006.

OĞUZKAN Ferhan, Öğretmenliğin Üç Yönü, 6.baskı, Ankara, Kadioğlu Matbaası,1988.

ÖZER Melek ve Karabulut,Ö,Ö. Yaşlılarda yaşam doyumu. Geriatri, 2003.

ÖZYÜREK Leyla, Öğretim İlke ve Yöntemleri,Ankara: A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları,1983.

PİNES M. Aranson, E Kafry D. Burnout : From Tedium to Personal Growth, New York: The Free Press, 1981.

SPECTOR Paul E, Job Saticfaction: Application, Assessment, Cause and Consequences. California: SAGE Publications,1997.

SERİN N, G,Özbulak,B, Okul idarecilerinin duygusal zeka beceri düzeyleri ile yaşam doyumunu yöneticilik deneyimleri ve cinsiyet açısından incelenmesi.

SAYAR Kemal, Ruh Hali, 2018.

TINAR Mustafa Yaşar, Çalışma Psikolojisi, Necdet Bükey A.Ş, İzmir,1996.

TORUN Alev, Stres ve Tükenmişlik, Türk Psikologlar Derneği ve Kalite Derneği Ortak Yayını, İstanbul, 1997.

YILMAN Mustafa, Öğretmenlik Mesleği ve Meseleleri, Türkiye Milli Kültür Vakfı, İstanbul,1992.

MAKALELER

ALTAMİRANO Elisabeth C, S.T.R.E.S.S. Journal of Hispanic,2001.

ARDIÇ Kadir ve Sema Polatçı,"Tükenmişlik Sendromu, Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOU Örneği)" Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Ankara, 2006.

ARMUTÇUOĞLU Gülseren, Hizmet İçi eğitimde Görev Alan Öğretmenlerde Bulunması Gereken Nitelikler, Eğitim Dergisi,1991.

BALCI Artaş, Eğitim Yöneticisinin İş Doyumu. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara

BALCI Esergül, "Öğretmenlerin Sosyal Statü ve Ödüllendirilmesi" H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi,1991.

BAŞOL Gülşah, Altay M, Eğitim yöneticisi öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi,2009.

BUDAK Gülay ve Olca Sürgevil, "Tükenmişlik ve Tükenmişliği Etkileyen Örgütsel Faktörlerin Analizine İlişkin Akademik Personel Üzerinde Bir Uygulama", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, İzmir, 2005.

CAMPELL Bornout L, L,Teacher Burnout: Description and Prescription. The Clearing Hous, 1983.

COŞAR Süreyya, Çalışanların Tükenmişlik Düzeyleri ile Kendini Engelleme Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Endüstri ve Örgüt Psikolojisi Yüksek Lisans Programı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Maltepe Üniversitesi, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 2012.

CHACKO Thomas I,"Job and Life satifications, A Casual Analysis of Their Relationships, Academy of Management Journal,1983.

CHİRİSTOPHER John, C,Situating psychological well-being exploring the cultural roots of its theory and research. Journal of Counseling Development,1999.

ÇAM Olcay, Hemşirelerde Tükenmişlik (Burnout) Sendromunun Araştırılması, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ege Üniversitesi, İzmir, Yayınlanmamış Doktora Tezi 1991.

ÇİMEN Mesut, Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Personelinin Tükenmişlik, İş Doyumu, Kuruma Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyetlerine İlişkin Bir Alan Araştırması, Sağlık Hizmetleri Yönetimi Bilim Dalı, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Genelkurmay Başkanlığı, Ankara, Yayınlanmamış Doktora Tezi 2000.

ÇOKLUK Ömay, Örgütlerde tükenmişlik. Yönetimde Çağdaş Yaklaşımlar, Ankara Anı Yayınları,2000.

DAVİS Kaith, İşletmelerin insan davranışı,örgütsel davranış. Çev,Tosun ve diğerleri. İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları,İstanbul, 1988.

DEMİRÖRS Zülal, Ortaöğretimde Öğretmen ve Öğrencilerin Birbirinde Aradıkları Niteliklerde Uyum, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A.Ü,1987.

DİNEAR Ed, Subjektive well-being.Psychological Buletin,1984.

DİNEAR Ed, Subjektive well-being:The science of happiness and a proposal for a national index,American Psychologist, 2000.

DİNEAR Ed, Emmons,R,A, Larsen,R,J, ve Griffin,S, The satisfactionwith life scale Journal of Personality Assessment, 1985.

DORAHY M Johnson Lewis,C, Schumaker,J,F, Akuamoah-Boateng,R, Duze ,M,C, Sibiya,T,E, Depression and life satisfaction among Australian, Ghanaian,Nigerian, Northern Irish,and Swazi University Students. Journal of social Behoviar and Personality,2000.

DORMAN J, Testing a model for teacher burnout.Austian Journal of Educational Developmental Psychology,2003.

ERGİN Canan, Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması, R. Bayraktar ve İ Dağ (ed). VII Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları İçinde, Ankara, 1992.

EVCİMEN-Selçuk,H., Lise Müdürlerinin İletişim Düzeyleri ile Öğretmenlerin İş Doyumu ve Öğrencilerle Sınıf İçi İletişim Düzeyi Arasındaki İlişkiler, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1998.

FRIEDMAN Isaac A, Farber B A, Professional self- concept as a predictor of teacher burnout. Journal of Educational Research,1992.

MASLACH C,The client role in staff burn –out. Journal of Social Issues, 1978.

GİRGİN Günseli, Öğretmenlerde tükenmişliğe etki eden faktörlerin araştırılması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,2010.

GİRGIN Günseli, Baysal,A, Tükenmişlik Sendromuna Bir Örnek,Zihinsel Engelli Öğrencilere Eğitim Veren Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyi TSK Koruyucu hekimlik Bülteni,2005.

GÖZÜTOK Dilek, Öğretmenlerin ve Öğrencilerin Algılarına Göre Mesleki Davranışların Değerlendirilmesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,1992.

IZGAR Hüseyin, Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik Nedenleri, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul,2006.

GUPTA Nikhil , Beehr, T,"Relatioship Between Job and Family Saticfaction,Causal and Noncausal Covariation, Jouarnal of Management, 1994.

HERSEY Paul, Kenneth,H., Balnchard Management of Organizational Behaviour.USA. 1972.

KABANOFF Boris, Obrein G E, Work and Leisure: A Task Analysis, Journal of Applied Psychology,1980.

KAĞAN Mücahit, Devlet ve özel ilköğretim okulları ile rehberlik ve araştırma merkezlerinde çalışan rehber öğretmenlerin iş doyumlarının incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara,2005

KARAHAN Şükriye, Uyanık Balat,G, Özel eğitim okullarında çalışan eğitimcilerin öz yeterlik algılarının ve tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2011.

KARAGÖZOĞLU Galip, Yüksek Öğrenime Geçişte Öğretmenlik Mesleğine Yönelme", H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi,1987.

KUZGUN Yıldız, Sevim,S., ve Hamamcı,Z., Mesleki doyum ölçeğinin geliştirilmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 1999.

LOSCOCCO Karyn A, Roschelle A R,"Influences On The Quality Of Work And Nonwork Life: Two Decades In Review, Journal Of Vocational Behavior,1991.

MASLACH Christina ve Susan E. Jackson, "The Measurement of Experienced Burnout", Journal of Occupational Behavior, 1981.

MEYDAN Cem Harun, "Örgütsel Ortamda Tükenmişliğin İzlenim Yönetimi Taktikleri ile İlişkisi". Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Eskişehir, 2011.

MASLACH C, Zimbardo,P,G. Burnout-The Cost Of Caring. New Jersey: Prentice-Hall,Inc, Englewood Cliffs.2006.

MARX Elisabeth, Granger,R.C., The policy implications of job satisfaction ratings for recruiting and retaining early childhood teacher. Child and Youth Care Forum, 1992, sayı,21(4), s, 229-246

MC.GRATH, Joseph E, Social and Psychological Factors in Stress, Illinois, Holt Rinehart and Winston , 1970.

MICHAEL S. Leiter, "Areas of Worklife Survey Manual", Centre for Organizational Research and Development, Wolfville, Spain, 2003.

MINİBAŞ Jale. "Özel ve Devlet Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin İş Tatmini Düzeyi ve Bu Düzeyin Frustrasyon Karşısında Gösterdiği Tepki ve Agresyon Yönü ile İlişkisi". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İ.Ü.,1990.

NEAR, Janet,P, Smith,Ann,C, Robert,W, Raymond,G, "Job Satisfaction and Nonwork Satisfaction As Components of Life Satisfaction", Journal of Applied Psychology, 1983.

PARKER,S,Robert, Brown,R,K.,Child,J.,Smith,J., The Sociology of Industry, George Allen and Unwin Ltd,1972.

PAVOT William ve Dinear E, Review of the Satisfaction with Life Scale. Psychological Assessment,1993.

PEKER Ömer," Özel Okulların Eğitim Sistemimizin İçindeki Yeri ve Önemi". Eğitim ve Bilim Dergisi,1988.

PEKTAŞ Suat, Sözel Olmayan Öğretmen Davranışlarının Öğretime Etkilerinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü

PINES Malaky Ayala ve Yanai O. Unconscious determinants of career choice and burnout: Theoretical model and counseling strategy, Journal of Employment Counseling,2001.

SAVCI İlkay ,”Çalışma Yaşamı ile Çalışma Dışı Yaşam Alanlarının İlişkisi Üzerine Kurumsal Yaklaşımlar”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 1999.

SCHWARZT Bertrand, “Formes Des Maitres”, Le Monde l’Education, 1975.

SÖZER E, “Üniversitelerde Öğretmen Eğitimi ve Bu günkü Uygulamalar”,Eğitim ve Bilim,1989.

SHIMON Dolan, L, Gosselin, Eric, “Job Satisfaction and life Satisfaction:Analysis of a Reciprocal Model with Social Demographic Moderators, Journal of Economics Literature Classification.

SUNG-MOOK H. Giannakopolus,E. The relationship of satisfaction with life to personality characteristics. Journal of psychology Interdisciplinary Applied, 1994. Health, University of Minnesota, Wadsworth Publishing Company, 1965.

SPECTOR Paul E, Job Satisfaction: Application,Assessment, Cause and Consequences,USA,SAGE. Publications. 1997.

STRESS, A Study on Stress at Work, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 1989.

SUN H Özlem, ”İş Doyumu Üzerine Bir Araştırma” Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Matbaası Genel Müdürlüğü.2002.

ŞAHİN, Nesrin H. Stresle Başa Çıkma: Olumlu Bir Yaklaşım, Ankara, Sistem Yayınları ve Türk Psikologlar Derneği Yayınları: 2, 1994.

TAN Hasan,”Türk Eğitiminde Kalite Sorunu”. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,1998.

TEZCANLI, Erkan S. Organizational Stressors, Demographic Variables, and Felt

TUĞRUL Belma ve Eylem Çelik, "Normal Çocuklarla Çalışan Anaokulu Öğretmenlerinde Tükenmişlik", Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Denizli, 2002.

TORRANCE E, Paul Constructive Behavior: Stress, Personality and Mental.

TÜMKAYA Songül, Denetim odakları farklı ilkököl öğretmenlerinin bazı değişkenlere göre tükenmişlikleri. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2001.

VEENHOVEN Ruut, The study of life satisfaction. In: W.E.Saris, R.Veenhoven, A.C. Scherpenzeel, Bunting (Eds). A comparative study of satisfaction with life in Europe, Eötvös University Press, 1996.

VURAL Birol, Yetkin-İdeal-Vizyoner Öğretmen, Hayat Yayınları. İstanbul, 2004.

YAVUZER Nurgül, Etkin Öğretmen Eğitimi Uygulamasının Tutumlarına Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi İ.Ü.1990.

YILDIZ Hülya, Tükenmişlik Düzeylerinin ve Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

İNTERNET KAYNAKLARI

ANDIÇ ve Baş, Kamu ve Vakıf Üniversitesindeki Akademik Personelin İş Tatmin Düzeyinin Karşılaştırılması. www.bilgiyönetimi.org.cm/yön. Erişim tarih. 17.04.2017

DANIŞMAN Ali," Kültürel Ortamın Araştırma Sonuçlarına Etkisi, Kuzey Amerika da Geliştirilip Türkiye'de Tekrarlanan Bazı Araştırmalar Üzerine Bir Değerlendirme 10. Yönetim Kongresinde Sunulan Tebliğ, 2000, <http://yönetim>, 06.05.2018.

SCHMITTER, A, Christian Life satisfaction in conrenarians residing in long-term care. <http://www.mmhc.com/articles/NHM9912/cuttillo.html>. Erişim tarihi 21.04.2017.

Mestçioğlu Özlem, <http://www.psikonet.com/konu.asp,kid=203>. Alındığı tarih 21.07.2017.

EKLER

EK-A

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenlerin, tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyumlarının öğrenci başarısına etkisini araştırmaktır. Araştırmanın başarısı, anket maddelerine içtenlikle cevap vermenize bağlıdır.

Araştırma anketinde iki bölüm bulunmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgiler, ikinci bölümde ise tükenmişlik düzeylerini ve yaşam doyumlarını tespit etmektir. Bu maddelerde ifade edilen davranışları hangi sıklıkla gerçekleştirdiğinizi belirtmeniz istenmektedir. Yapacağınız işaretlemelerde size en uygun seçeneğe (x) işareti koyunuz.

Araştırmanın sonuçları İstanbul Gelişim Üniversitesi Psikoloji Yüksek Lisans Bölümünde tez çalışmasında (SPSS) kullanılacak olup, ifade edilen bilgiler başka bir amaç için kullanılmayacaktır.

Yardımlarınız için teşekkür ederiz. Araştırmacı

BÖLÜM 1

- 1.Cinsiyet: 1. ( ) Kadın 2. ( ) Erkek
- 2.Medeni Durum: 1. ( ) Evli 2. ( ) Bekâr 3. ( ) Boşanmış 4. ( ) Dul
- 3.Yaşınız: 1. ( ) 23-30 2. ( ) 31-42 3. ( ) 43 ve Üzeri
- 4.Mesleki Kıdeminiz: 1. ( ) 1-2 Yıl 2. ( ) 3-6 yıl 3.( ) 7-10 yıl 4.( ) 11 yıl ve üzeri
5. Branşınız: 1.( ) Sosyal bilimler 2.( ) Fen-Matematik Bilimleri 3.( ) Mesleki ve teknik bilimler
6. Mezun Olduğunuz Okul Türü: 1.( ) Eğitim Fakültesi 2.( ) Fen Edebiyat

MASLACH TÜKENMİŞLİK DÜZEYİ ÖLÇEĞİ

Bu bölümde işinizle ilgili duygu, düşünce ve tutumlarınızı ifade eden cümlelerden oluşan 22 maddelik bir anket bulunmaktadır. Sizden istenen her ifadeyi hangi sıklıkla yaşadığınızı belirtmenizdir. Sizin o ifade ile ilgili yaşadığınız, hangi basamağa daha uygunsanız yanındaki kutuya (x) işareti ile işaretleyiniz.		Her Zaman (5)	Çoğu zaman (4)	Bazen (3)	Çok Nadir (2)	Hiçbir Zaman (1)
1	İşimden soğuduğumu hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
2	İş günü sonunda kendimi tükenmiş hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
3	Sabah kalkıp, yeni bir iş gününe başlamak zorunda olduğum zaman yorgunluk hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
4	Hizmet verdiğim kişilerin, olaylarla ilgili neler hissettiğini çok kolay anlayabiliyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
5	Hizmet verdiğim bazı kişilere karşı soğuk ve ilgisiz davranışlarımı hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
6	Gün boyu insanlarla birlikte çalışmak, beni gerçekten geriyor.	( )	( )	( )	( )	( )
7	Hizmet verdiğim kişilerin sorunlarını çok etkili bir şekilde ele alıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
8	İşimden dolayı tükendiğimi hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
9	Yaptığım iş ile başkalarının hayatını olumlu etkilediğimi düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
10	Bu işe girdiğimden beri, insanlara karşı daha duyarsız oldum.	( )	( )	( )	( )	( )
11	Bu işin, beni duygusal olarak körelttiğinden endişe ediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
12	Kendimi çok enerjik hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
13	İşimin beni kısıtladığını düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
14	İş yerinde çok yoğun çalıştığımı düşünüyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
15	Hizmet verdiğim bazı kişilere ne olup ne olmadığı beni gerçekten ilgilendirmiyor.	( )	( )	( )	( )	( )
16	İnsanlarla doğrudan birlikte çalışmak bende çok fazla stres yaratıyor.	( )	( )	( )	( )	( )
17	Hizmet verdiğim kişilerle birlikte, kolaylıkla rahat bir ortam oluşturabiliyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
18	Hizmet verdiğim kişilerle yakından ilgilendikten sonra kendimi canlanmış hissedirim.	( )	( )	( )	( )	( )
19	İşimde birçok önemli şey yaptım.	( )	( )	( )	( )	( )
20	Sabırımın tükendiğini hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
21	İşimde, duygusal sorunlara soğukkanlılıkla yaklaşıyorum.	( )	( )	( )	( )	( )
22	Hizmet verdiğim kişilerin, bazı sorunları yüzünden, beni suçladıklarını hissediyorum.	( )	( )	( )	( )	( )

DİNEAR YAŞAM DOYUM ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadelere katılıp katılmadığınızı görüşünüzü yansıtan rakamı maddenin başındaki sonundaki boşluğa yazarak belirtiniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sizin durumunuzu yansıttığını düşündüğünüz rakam bizim için en doğru yanıttır. Lütfen, açık ve dürüst şekilde yanıtlayınız.

MADDELER		Hiç katılmıyorum (1)	Çok az katılıyorum (2)	Orta düzeyde katılıyorum (3)	Büyük oranda katılıyorum(4)	Tamamen katılıyorum(5)
1	İdeallerime yakın bir yaşantım var					
2	Yaşam koşullarım mükemmeldir					
3	Yaşamımdan memnunum					
4	Şimdiye kadar yaşamdan istediğim önemli şeylere sahip oldum					
5	Tekrar dünyaya gelsem hayatımdaki hemen hiçbir şeyi değiştirmezdim					

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.910293
Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi

12/01/2018

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) 22.12.2017 tarihli ve 22132206 Gelen Evrak No'lu dilekçe.
b) MEB, Yen. ve Eğ. Tk. Gn. Md. 22.08.2017 tarih ve 12607291/ 2017/25 No'lu Gen.
c) Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Anket Komisyonunun 11.01.2018 tarihli tutanağı.

İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Sezgin SARIHAN'ın "Lise Düzeyindeki Özel Okullarda Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Yaşam Doyumunun Bu Okullardaki Öğrencilerin Başarılarına Etkisi" konulu tezi kapsamında, ilimiz genelinde bulunan özel/resmî liselede görev yapan öğretmenlere; anket uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) dilekçe ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarınıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idarelerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde Olur'larınıza arz ederim.

Ömer Faruk YELKENCİ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
12/01/2018

Ahmet Hamdi USTA
Vali a.
Vali Yardımcısı

- Ek:1- Genelge
2- Komisyon Tutanağı

İl Millî Eğitim Müdürlüğü Binbirdirek M. İnuran Öktem Cad.
No 1 Fskı Adliye Binası Sultanzade Fatih/İstanbul
E-Posta: sgb34@meh.gov.tr

A. BALTA VHKİ
Tel: (0 212) 455 04 00-239
Faks: (0 212) 455 06 52

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meh.gov.tr> adresinden 9eda-8887-33ce-9bfe-908b Evrak ile teker edilebilir.

ÖSYM Değerlendirme Raporları Serisi-9,2018

TYT SINAV PUANI ANALİZİ

Okul Türü	Okul sayısı	Aday Sayısı	TYT SINAV PUANI			
			En,küç,p,	En,büy,p,	Ort	Stn,sap
AKŞAM LİSESİ	19	43	114	272	157	36
ANADOLU LİSESİ	3.020	523.952	107	496	239	63
ASKERİ LİSE	4	594	144	471	296	51
FEN LİSESİ	235	31.747	127	492	365	58
GÜZEL SANATLAR VE SPOR LİSESİ	74	178	125	264	172	31
ÖZEL LİSE-Y.DİL	909	6.867	121	440	245	49
RESMİ LİSE	2685	257.575	107	474	194	44
ÖZEL AKŞAM LİSESİ	115	4.641	114	445	154	26
ÖZEL FEN LİSESİ	301	8.196	129,99	500	357	70
ÖZEL LİSE	228	2.383	116	444	210	59
POLİS KOLEJİ	6	235	188	442	312	53
SOSYAL BİLİMLER LİSESİ	40	3.073	134	462	294	43
SPOR LİSESİ	59	4.253	116	312	161	25
ÖZEL ANADOLU LİSESİ	1194	72.784	110	495	252	73
ÖZEL TEMEL LİSE	1163	151.694	108	487	236	65
AÇIK ÖĞRETİM LİSESİ	2	166.828	105	482	173	48
ÇOK PROGRAMLI LİSE	816	19.672	109	387	165	34
GÜZEL SANATLAR LİSESİ	87	5.442	117	371	174	31
ÖĞRETMEN LİSESİ	341	24.850	120	470	293	60
İHL.	1371	200.951	107	487	192	44
TİCARET MESLEK LİSESİ	702	78.991	110	405	170	32
TEKNİK LİSE	804	58.836	106	432	187	36
END. MES.LİSESİ	793	120.094	104	463	164	30
KIZ MESLEK LİSESİ	1271	90.987	102	424	172	32, 29
SAĞLIK MESLEK LİSESİ	782	84.267	107	455	2121,4	47
OTELCİLİK TURİZM LİSESİ	155	9.119	111	339	174	31
SEKRETERLİK MESLEK LİSESİ	7	22	129	231	171	29
ASTSUBAY HAZIRLAMA OKULU	8	369	122	326	219	39
DİĞER MESLEK LİSELERİ	3417	290.349	100	447	169	35

ÖSYM Değerlendirme Raporları Serisi-9, 2018
AYT SÖZEL PUAN ANALİZİ

Okul Türü	SOZEL SINAV PUANI					
	Okul sayısı	Aday Sayısı	En,küç,p,	En,büy,p,	Ort	Stn,sap
AKŞAM LİSESİ	19	8	153	241	201	30
ANADOLU LİSESİ	3.020	328978	129	500	227	48
ASKERİ LİSE	4	399	158	418	266	45
FEN LİSESİ	235	7674	140	488	255	48
GÜZEL SANATLAR VE SPOR LİSESİ	74	62	143	274	199	31
ÖZEL LİSE-Y.DİL	909	4027	140	428	249	50
RESMİ LİSE	2685	142691	129	441	221	46
ÖZEL AKŞAM LİSESİ	115	1178	133	433	192	32
ÖZEL FEN LİSESİ	301	2569	140	478	251	56
ÖZEL LİSE	228	1333	138	411	220	47
POLİS KOLEJİ	6	168	177	396	291	42
SOSYAL BİLİMLER LİSESİ	40	2921	164	475	287	44
SPOR LİSESİ	59	44166	126	387	185	28
ÖZEL ANADOLU LİSESİ	1194	44046	121	485	222	49
ÖZEL TEMEL LİSE	1163	95608	125	485	217	45
AÇIK ÖĞRETİM LİSESİ	2	63001	127	485	208	41
ÇOK PROGRAMLI LİSE	816	7342	135	395	202	40
GÜZEL SANATLAR LİSESİ	87	1486	134	354	197	31
ÖĞRETMEN LİSESİ	341	15388	137	458	258	50
İHL.	1371	138138	126	463	220	44
TİCARET MESLEK LİSESİ	702	38541	125	400	200	34
TEKNİK LİSE	804	35263	129	423	198	35
END. MES.LİSESİ	793	47127	124	480	193	32
KIZ MESLEK LİSESİ	1271	48440	128	415	207	39
SAĞLIK MESLEK LİSESİ	782	49957	132	420	216	41
OTELCİLİK TURİZM LİSESİ	155	4915	129	364	200	34
SEKRETERLİK MESLEK LİSESİ	7	8	155	231	192	32
ASTSUBAY HAZIRLAMA OKULU	8	216	159	369	232	40
DİĞER MESLEK LİSELERİ	3417	143342	125	461	190	30

ÖSYM Değerlendirme Raporları Serisi-9, 2018

AYT SAYISAL PUAN ANALİZİ

Okul Türü	SAYISAL SINAV PUANI					
	Okul sayısı	Aday Sayısı	En,küç,p,	En,büy,p,	Ort	Stn,sap
AKŞAM LİSESİ	19	9	143	217	161	23
ANADOLU LİSESİ	3.020	399040	122	495	203	63
ASKERİ LİSE	4	500	142	445	229	60
FEN LİSESİ	235	31166	140	497	335	79
GÜZEL SANATLAR VE SPOR LİSESİ	74	45	133	174	151	10
ÖZEL LİSE-Y.DİL	909	4210	134	429	199	43
RESMİ LİSE	2685	119624	124	459	168	30
ÖZEL AKŞAM LİSESİ	115	790	127	311	150	15
ÖZEL FEN LİSESİ	301	7879	136	500	326	87
ÖZEL LİSE	228	1289	131	448	185	49
POLİS KOLEJİ	6	191	150	453	240	58
SOSYAL BİLİMLER LİSESİ	40	2831	135	382	212	36
SPOR LİSESİ	59	846	133	288	149	10
ÖZEL ANADOLU LİSESİ	1194	59807	127	494	217	74
ÖZEL TEMEL LİSE	1163	122426	127	493	202	63
AÇIK ÖĞRETİM LİSESİ	2	52036	122	489	172	48
ÇOK PROGRAMLI LİSE	816	5444	127	373	156	22
GÜZEL SANATLAR LİSESİ	87	1030	129	384	152	14
ÖĞRETMEN LİSESİ	341	21738	128	471	241	70
İHL.	1371	100688	119	480	165	33
TİCARET MESLEK LİSESİ	702	29411	122	405	154	15
TEKNİK LİSE	804	33,95 4	121	434	162	22
END. MES.LİSESİ	793	38588	123	443	154	16
KIZ MESLEK LİSESİ	1271	33095	124	443	153	12
SAĞLIK MESLEK LİSESİ	782	5 4,637	120	460	175	29
OTELCİLİK TURİZM LİSESİ	155	3565	129	274	152	41609
SEKRETERLİK MESLEK LİSESİ	7	7	135	174	152	11
ASTSUBAY HAZIRLAMA OKULU	8	219	131	268	170	21
DİĞER MESLEK LİSELERİ	3417	123070	117	467	156	18

ÖSYM Değerlendirme Raporları Serisi-9, 2018

AYT- EŞİT AĞIRLIK PUAN ANALİZİ

Okul Türü	ESİT AĞIRLIK SINAV PUANI					
	Okul sayısı	Aday Sayısı	En,küç,p,	En,büy,p,	Ort	Stn,sap
AKŞAM LİSESİ	19	9	144	206	173	21
ANADOLU LİSESİ	3.020	447943	126	495	209	49
ASKERİ LİSE	4	504	154	425	253	50
FEN LİSESİ	235	31217	139	500	288	52
GÜZEL SANATLAR VE SPOR LİSESİ	74	62	142	210	165	16
ÖZEL LİSE-Y.DİL	909	4551	138	421	221	44
RESMİ LİSE	2685	151529	123	446	187	34
ÖZEL AKŞAM LİSESİ	115	1170	126	417	164	21
ÖZEL FEN LİSESİ	301	7904	138	492	285	60
ÖZEL LİSE	228	1506	135	396	197	44
POLİS KOLEJİ	6	196	159	444	280	56
SOSYAL BİLİMLER LİSESİ	40	2933	158	480	290	53
SPOR LİSESİ	59	1217	135	281	161	15
ÖZEL ANADOLU LİSESİ	1194	64528	126	485	219	56
ÖZEL TEMEL LİSE	1163	134337	128	481	208	49
AÇIK ÖĞRETİM LİSESİ	2	69210	126	487	183	41
ÇOK PROGRAMLI LİSE	816	7516	130	405	171	27
GÜZEL SANATLAR LİSESİ	87	1487	124	309	167	18
ÖĞRETMEN LİSESİ	341	22484	135	458	250	51
İHL.	1371	146064	126	454	185	33
TİCARET MESLEK LİSESİ	702	39219	122	398	170	22
TEKNİK LİSE	804	39142	124	419	173	23
END. MES.LİSESİ	793	49350	124	482	1663, 6	20
KIZ MESLEK LİSESİ	1271	48830	124	348	173	24
SAĞLIK MESLEK LİSESİ	782	58214	127	426	187	30
OTELCİLİK TURİZM LİSESİ	155	4933	131	313	169	21
SEKRETERLİK MESLEK LİSESİ	7	8	146	192	160	15
ASTSUBAY HAZIRLAMA OKULU	8	234	149	301	194	31
DİĞER MESLEK LİSELERİ	3417	153415	122	395	167	20

ÖSYM Değerlendirme Raporları Serisi-9, 2018

AYT - DİL PUAN ANALİZİ

Okul Türü	DİL SINAV PUANI					
	Okul sayısı	Aday Sayısı	En,küç,p,	En,büy,p,	Ort	Stn,sap
AKŞAM LİSESİ	19	3	157	183	168	13
ANADOLU LİSESİ	3.020	38191	132	500	260	76
ASKERİ LİSE	4	160	161	450	327	63
FEN LİSESİ	235	1573	167	488	352	73
GÜZEL SANATLAR VE SPOR LİSESİ	74	4	136	339	196	96
ÖZEL LİSE-Y.DİL	909	807	137	460	274	64
RESMİ LİSE	2685	6681	122	460	219	62
ÖZEL AKŞAM LİSESİ	115	95	135	389	205	62
ÖZEL FEN LİSESİ	301	1224	141	496	359	74
ÖZEL LİSE	228	180	137	445	254	77
POLİS KOLEJİ	6	50	215	436	338	56
SOSYAL BİLİMLER LİSESİ	40	326	166	443	296	70
SPOR LİSESİ	59	16	140	288	185	46
ÖZEL ANADOLU LİSESİ	1194	8777	128	500	294	86
ÖZEL TEMEL LİSE	1163	6852	128	490	250	75
AÇIK ÖĞRETİM LİSESİ	2	4899	119	463	226	71
ÇOK PROGRAMLI LİSE	816	146	131	387	205	64
GÜZEL SANATLAR LİSESİ	87	158	140	391	225	58
ÖĞRETMEN LİSESİ	341	1426	131	472	272	69
İHL.	1371	7540	118	500	197	62
TİCARET MESLEK LİSESİ	702	1324	127	405	196	54
TEKNİK LİSE	804	1, 263	13 2,70	415	210	58
END. MES.LİSESİ	793	1367	118	472	196	56
KIZ MESLEK LİSESİ	1271	1384	126	377	193	53
SAĞLIK MESLEK LİSESİ	782	1205	134	429	215	58
OTELCİLİK TURİZM LİSESİ	155	486	118	362	196	52
SEKRETERLİK MESLEK LİSESİ	7	1	257	257	257	
ASTSUBAY HAZIRLAMA OKULU	8	46	146	381	272	68
DİĞER MESLEK LİSELERİ	3417	3592	119	448	191	48

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı: Sezgin SARIHAN

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Tarihi: BAYBURT. 02.05.1971

Medeni Hali: Evli

Adres: Ambarlı Mah. Yücel Sok. No: 8/3 Avcılar/İSTANBUL

E-Posta Adresi: ssarihan@gelisim.edu.tr, sezginsarihan@fenbilimleriokullari.k12.tr.

İletişim: 0542 748 50 68

EĞİTİM

Lise: Bayburt Lisesi (matematik bölümü)

Lisans: İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü

MESLEKİ DENEYİM

1998- Kültür Dersaneleri Felsefe Öğretmeni

2006-Birey Dersaneleri Rehberlik Zümre Başkanlığı

2008-Eksen Eğitim Kurumları Eğitim Strateji Geliştirme Müdürlüğü

2010-Bahçeşehir-Uğur Eğitim Kurumları Eğitim Koordinatörlüğü

2013-Nazmi Arıkan Fen Bilimleri Eğitim Kurumları Kurucu Müdürlük-Rehberlik Bölüm Başkanlığı.

2016-Gelişim Üniversitesi Öğr.Görevlisi.

2018-Nazmi Arıkan Fen Bilimleri Lisesi Kurucu Müdürlük, Gelişim Ün. Öğr. Görevlisi

YAYINLANMIŞ ESERLER

Eıqwtreaner- (Beyin Gücünü Kullanma),Kültür Yayınları,2005

Yönergeli soru çözüm yöntemleri, Okyanus Yayınları, 2007

Sınav Sistemi ve Öğrencilik, Eksen Yayınları,2008

Getap – (Gelişim-eğitim-tasarlama- programı), Bahçeşehir Yayınları,2011

